MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS

EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

JOLANTA BLAUZDŽIŪNAITĖ-PAVLOVIČ

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS IŠTĘSTINĖS STUDIJOS

VAIKO TEISĖS BENDRAUTI SU SKYRIUM GYVENANČIU VIENU IŠ TĖVŲ ĮGYVENDINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *prof. dr. Brigita Kairienė*

KAUNAS, 2022

TURINYS

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS 3

SANTRUMPOS 4

ĮVADAS 5

1. ŠIUOLAIKINIS POŽIŪRIS Į ŠEIMĄ IR VAIKĄ 11

1.1. Šeimos kaip sistemos samprata 11

1.2. Vaiko samprata 16

1.3. Tėvų teisių, pareigų ir valdžios samprata 19

2. VAIKO TEISIŲ SAMPRATA IR JŲ APSAUGOS TEORINIAI PAGRINDAI 23

2.1. Vaiko teisių samprata ir pagrindiniai principai 23

2.2. Vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų 28

3. TĖVŲ APSISPRENDIMO GYVENTI SKYRIUM PRIEŽASTYS IR PADARINIAI 32

3.1. Skyrybų priežastys ir pasekmės šeimai 32

3.2. Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo teisiniai aspektai 39

4. VAIKO TEISĖS BENDRAUTI SU SKYRIUM GYVENANČIU VIENU IŠ TĖVŲ ĮGYVENDINIMO TYRIMAS 43

4.1. Tyrimo metodologija 43

4.2. Tyrimo rezultatų analizė 47

DISKUSIJA 66

IŠVADOS 69

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS 72

LITERATŪROS SĄRAŠAS 74

SANTRAUKA 81

SUMMARY 82

PRIEDAI 83

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Gyvenimas skyrium – vieno ar abiejų sutuoktinių prašymu teismo įteisintas gyvenimas atskirai (skyrium), kai bendras sutuoktinių gyvenimas tapo netoleruotinas (neįmanomas) arba gali iš esmės pakenkti jų nepilnamečių vaikų interesams, arba sutuoktiniai nesuinteresuoti tęsti bendrą gyvenimą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27).

Mediacija – tai alternatyvi ginčų sprendimo procedūra, kai vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai pasiekti sprendimą. Mediacijos proceso metu neutralus, nešališkas asmuo, vadinamas mediatoriumi (įtrauktas į Lietuvos Respublikos mediatorių sąrašą), padeda asmenims jų ginčo metu kalbėtis, suprasti vienas kitą ir, jei įmanoma, pasiekti susitarimą. Mediacija yra savanoriškas, konfidencialus procesas, kuris leidžia ginčo šalims pačioms nuspręsti, kas joms yra geriausia ir priimtiniausia (Kėrytė, Šerkšnienė, 2020).

Santuoka – tai istoriškai nulemta, visuomenės patvirtinta ir jos reguliuojama santykių tarp vyro ir moters forma, numatanti jų teises ir pareigas vienas kito, taip pat ir vaikų atžvilgiu (Kanopienė, 2008).

Santuokos nutraukimas – santuokos ir su ja susijusių sutuoktinių teisių bei pareigų nutraukimas teismo sprendimu; santuokos nutraukimas yra įmanomas tik tuomet, kai abu sutuoktiniai yra gyvi (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999).

Skyrybos – tai teisinis veiksmas tarp susituokusių asmenų, kuriuo siekiama nutraukti santuokinius ryšius. Iš esmės tai yra teisinis veiksmas, nutraukiantis santuoką prieš bet kurio iš sutuoktinių mirtį. (Mayer, 2017).

Šeima – santuoka arba kraujo ryšiais grįsta maža žmonių grupė, kurios narius sieja bendra buitis, bendra moralinė atsakomybė ir tarpusavio pagalba (Leliūgienė, 2003).

Tėvų valdžia – tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgiant į jų fizinę ir protinė būklę, sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27).

Vaikas – vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, 1995).

SANTRUMPOS

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba	– **VVTAĮT**
Vaiko teisių apsaugos specialistai	– **VTA specialistai**
Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija	– **Konvencija**
Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas	– **CK**
Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	– **VTAPĮ**
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas	– **LAT**
Lietuvos Respublikos Konstitucija	– **Konstitucija**
Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga	– **VTAKĮ**
Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas	– **KT**
Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas	– **BDAR**

ĮVADAS

Temos aktualumas. Kiekvienas iš mūsų savo gyvenimą pradedame šeimoje – pastoviausioje ir istoriškai seniausioje socialinėje grupėje, kuriai tik gali priklausyti žmogus. Šeima, anot arkivyskupo, Popiežiškosios Šeimos tarybos pirmininko, Vincenzo Paglia (2014), yra unikali socialinė institucija, sukurianti tvirtus pamatus darniai ir klestinčiai visuomenei. Šeima, nepriklausomai nuo jos modelio, yra bet kurio žmogaus socialinio gyvenimo centras, siejantis individą su kitomis socialinėmis grupėmis, perduodanti vaikui vyresniųjų jos narių dorovinę bei dvasinę kultūrą, pagrindines elgesio normas ir vertybes, veiklos ir bendravimo su kitais žmonėmis pavyzdžius. Šeimos ryšiai, tėvų santykis su vaiku įtakoja ne tik vaiko padėtį šeimoje, tačiau ir palieka ryškų pėdsaką besiformuojančioje vaiko asmenybėje.

Šeimos kaip socialinio instituto svarba visuomenei gali būti įvertinama analizuojant, kaip šeimos samprata ir vaidmens svarba pateikiama žmonių civilinius santykius reguliuojančiuose tiek tarptautiniuose, tiek ir nacionaliniuose teisės aktuose. Štai Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (1995) 8 straipsnyje pažymima, kad „kiekvienas (*žmogus* – aut. past.) turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas“. Ši teisė taip pat yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 2.23 straipsnyje. Tuo tarpu pagrindinio šalies įstatymo – Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) – 38 straipsnyje pabrėžiama, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, o „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“.

Tačiau, jei žvelgtume retrospektyviai, anot Jonynienės (2005), tektų pripažinti, kad vaikai ilgą laiką negalėjo pretenduoti net ir į prigimtines teises, kadangi į juos buvo žvelgiama tik kaip į mažą, visuomenės neatstovaujančią grupę. Dėl šios priežasties dar visai neseniai – XX a. pradžioje – vaikai buvo visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų ir nedisponavo jokiomis teisėmis. Bet XX a. ne be priežasties yra laikomas įvairių virsmų, o tarp jų – ir vaiko padėties visuomenėje – kaitos amžiumi. Pasak Kairienės (2012), vienas iš esminių pokyčių, lėmusių vaiko teisinio statuso pasikeitimą ir mūsų visuomenės požiūrio į vaiką kaitos pradžią buvo Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Vaiko teisių konvencijos priėmimas 1989 m. (ir jos ratifikavimas Lietuvoje 1992 m.). Tolesnės tarptautinės ir nacionalinės iniciatyvos, siekiant užtikrinti vaiko teises, remiasi būtent šiame visame pasaulyje labiausiai pripažintame juridiniame dokumente įtvirtintais principais ir nuostatomis.

Nors dabar, pasak Kairienės (2012), jau visuotinai pripažįstama, kad būtent vaikai yra visuomenės pagrindas, geresnės ateities ir stabilumo garantas, tačiau, nepaisant pasikeitusio vaiko teisinio statuso bei atsiradusių galimybių vaikui pačiam dalyvauti

įgyvendinant savo teises, vaiko teisės vis dar nuolat pažeidinėjamos, o, pasak Dromantienės ir Šalaševičiūtės (2006), nepriklausomai nuo to, kad šeima vaikui turėtų būti pati saugiausia aplinka, vaikai vis dar išlieka labiausiai pažeidžiama visuomenės socialine grupe, kurios teisės dažniausiai pažeidžiamos būtent šeimose. Lūžaitės-Kajėnienės (2015) teigimu, nestabili ekonominė, politinė ir socialinė aplinka paveikia net ir šį, atrodytų, nepajudinamą, socialinį institutą, bet į iššūkius, su kuriais susiduria šiuolaikinė visuomenė, galima žiūrėti labai įvairiai, todėl nė nesudvejojus galima teigti, jog pasikeitimai šeimos sampratoje yra tokie reikšmingi, kad jų nepastebėti tiesiog neįmanoma.

Vienas iš tokių pasikeitimų yra skyrybos, kurios, Lūžaitės-Kajėnienės (2015) nuomone, visuomenėje nebėra traktuojamos kaip katastrofa. Nežinia, ar vien dėl tokio pasikeitusio visuomenės požiūrio, ar dėl kokių nors kitokių priežasčių, bet Lūžaitės-Kajėnienės (2015) teigimu, skyrybos Lietuvoje yra toks dažnas reiškinys, kad dar 2000 metais Europos Sąjungos statistikos biuro „Eurostat“ Lietuva (kartu su Čekija) buvo tituluota skyrybų rekordininke Europoje – tūkstančiui gyventojų teko 3,2 ištuokos per metus. Prabėgus dviem dešimtmečiams situacija atrodo ne ką geresnė – 2019-aisias tūkstančiui gyventojų teko 3,1 ištuokos ir, nors išankstiniai 2020 metų duomenys rodo ištuokų sumažėjimą (2,7 vienam tūkstančiui gyventojų), džiaugtis, vargu, ar yra kuo – pasaulinė pandemija, greičiausiai, ne sumažino ištuokų skaičių, o dėl sulėtėjusio visuomeninio gyvenimo tiesiog užregistruota mažiau oficialių ištuokų.

Svarbu pažymėti, kad tiek prieš dvidešimt metų, tiek ir dabar nėra jokių patikimų būdų gauti duomenis apie tai, kiek porų, kurios nutraukia tarpusavio santykius, niekada jų ir nebuvo įregistravusios arba kiek porų gyvena skyriumi būdami neišsituokę. Tačiau oficialioji statistika yra ne ką mažiau iškalbinga – Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, 2019 metais daugiau nei pusė (54 proc.) iš 8683 išsituokusių porų turėjo vaikų iki 18 metų amžiaus. 2019 metais po ištuokos nepilnose šeimose be vieno iš tėvų (dažniausiai tėvo) liko gyventi 6,7 tūkst. vaikų (2018 metais – 6,6 tūkst.), o 2009-2019 metų laikotarpiu nepilnose šeimose gyveno per 80 tūkst. vaikų.

Nors, kaip teigia Sagatys (2006), tarptautinė bendruomenė yra itin susirūpinusi vaiko šeimos ryšių išsaugojimu tėvams gyvenant skyriumi, skyrybų skaičiaus tai nė iš tolo nesumažina. Po partnerių santykių nutraukimo aktualiu klausimu tampa tėvų valdžios įgyvendinimas tėvams gyvenant atskirai. Tačiau svarbu tampa ne tik tai, kaip tėvai įgyvendina savo valdžią vaikų atžvilgiu, bet ir tai, kaip patenkinami vaiko poreikiai, kokie vaiko santykiai išlieka su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, kokia skyriumi gyvenančio vieno iš tėvų atsakomybė už vaiką, likusį gyventi su kitu iš tėvų. Nors tokia šeima, kurioje lieka vienas iš tėvų su vaiku (arba keliais), gali patekti į socialinę atskirtį dėl padidėjusio finansinio streso

(Stark, Bamford, Mouravieff-Apostol, 2008), tačiau visgi ne nepriteklius ar iš to išplaukiančios kitos socialinės problemos daro didžiausią žalą besiformuojančiai vaiko asmenybei. Pasak Berns (2009), vaikams, kurių tėvai nutraukė santuoką, tenka didesnė atsakomybė ir savarankiškumo prievolė, todėl lieka mažiau laiko bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų ir gauti meilės bei saugumo. Tuo atveju, kai neužtikrinama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, gali atsirasti ir nemažai kitų Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1995) įtvirtintų vaiko teisių pažeidimų.

Temos ištirtumas. Nežiūrint į tai, apie kurios šalies vaiko teisių apsaugos sistemą kalbėtume, galima drąsiai teigti, kad ji apima labai daug aspektų, ir, nors ši sritis, lyginant su kitomis socialinio gyvenimo sferomis, yra genėtinai nauja, įvairiais aspektais ją jau nagrinėjo daugybė tiek užsienio, tiek ir Lietuvos mokslininkų. Štai Gliokler (2003), atsižvelgdamas į tai, kad visuomenėje vis dažnesni tampa įvairūs netradiciniai šeimos modeliai, analizavo gyvenimą partnerystėje, kai dviejų asmenų santykiai nėra įteisinti, tačiau teisės ir pareigos bendrų vaikų atžvilgiu vis tiek išlieka. Kanopienė (2008) aprašinėjo šeimos instituciją bei jos tipologiją, tuo tarpu skyrybų fenomeną, jų priežastis ir pasekmes ne tik sutuoktiniams ar partneriams, bet ir vaikams nagrinėjo tokie autoriai kaip Maslauskaitė (2005), Skujienė ir Steponienė (2007) ar James, Friedman ir Matthews (2007). Reid (2009) gilinosi į tai, kaip vaikai prisitaiko prie naujų aplinkybių, įvykus tėvų skyryboms. Laz (2004) analizavo skyrybų metu vieno iš tėvų netekusio vaiko emocijas, kurios aprašomos pasitelkiant gedėjimo sąvoką. Laz (2004) taip pat akcentavo, jog, nepaisant įvykusių skyrybų, suaugusieji privalo savo vaikais rūpintis lygiai taip pat, kaip ir iki santykių nutraukimo, nes tik tokiu būdu galima užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą.

Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumus lietuvių šeimose taip pat tyrė Kairienė ir Žiemienė (2007), Sagatys (2006) analizavo vaiko teises į šeimos ryšius, Jonynienė (2005) – vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijas. Pasiekimus ir iššūkius vaiko teisių apsaugos srityje Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1995) kontekste plačiai nagrinėjo Doek (2003), Cossar, Brandon ir Jordan (2014) gilinosi į pačių vaikų įtraukimo į vaiko teisių apsaugos sistemą galimybes. Kairienė ir Jekaitytė (2010) nustatinėjo, į kokius kriterijus atsižvelgia vaiko teises ginančios institucijos, atstovaudamos vaiko interesus teisme sudėtingose tėvų skyrybų bylose. Emery (2013) taip pat plačiai aprašė skyrybų sociologiją bei platų spektrą klausimų, susijusių su vaikų teisėmis skyrybų metu. Birnbaum (2009) ir Roberts (2017) atliktų tyrimų rezultatai atskleidė, kad tėvų skyrybų atveju itin svarbu yra atsižvelgti į vaiko interesus, nes tik tokiu būdu galima geriausiai užtikrinti jo teisių įgyvendinimą. Įsiklausymo į vaiko nuomonę aspektą iš teisėjų, dalyvaujančių skyrybų bylose, perspektyvos nagrinėjo ir Dunbar (2015).

Įvairių vaiko teisių apsaugos sistemos tyrimų atlikta daugelyje šalių, o ypač tose, kuriose vaiko teisių apsaugos sistema yra intensyvaus vystymosi stadijoje. Tyrimų rezultatai rodo, kad vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimas yra aktuali mokslinė problema ir svarbi tyrinėjimų sritis. Nors šia tema galima rasti įvairių tyrimų, tačiau dažniausiai ji analizuojama iš teisės doktrinos perspektyvos, aplenkiant socialinio darbo specifiką. Tyrimuose taip pat pasigendama tėvų bei vaiko teisių apsaugos specialistų požiūrio analizės. Taipogi stinga tyrimų apie tai, kaip vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimas pasikeitė po mūsų šalyje 2018 metais įvykusios vaiko teisių apsaugos sistemos reformos, todėl šio baigiamojo magistro darbo tema yra itin aktuali.

Tyrimo naujumas. Nors šiuolaikinė vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje dar tik baigia skaičiuoti savo gyvavimo trečiąją dešimtį metų, tačiau jos grandiozinėms reformoms arba bent jau menkiems pakeitimams suskaičiuoti tikrai neužtektų vienos rankos pirštų. Nepaisant įstatymų leidžiamosios valdžios pastangų optimizuoti vaiko teisių apsaugos sistemą, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2017 metų veiklos ataskaitoje (2018) konstatuojama, kad reformos įgyvendinimas nėra sklandus dėl finansinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumo, laiko stokos, veiklos klaidų bei prasto tarpinstitucinio bendradarbiavimo. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2017 metų veiklos ataskaitoje (2018), be kita ko, pažymima, jog vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų ne visuomet būna užtikrinama – neretai tas iš tėvų, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, prisiskiria sau didesnę teisių ir pareigų, susijusių su vaiko auklėjimu ir ugdymu, dalį, taip pažeisdamas kito iš tėvų teises bei vaiko interesus. Taip pat fiksuojama atvejų, kai vienas iš tėvų be kito tėvo žinios ar sutikimo pakeičia vaiko ugdymo ar sveikatos priežiūros įstaigą, tyčia trukdo kitam iš tėvų matytis su vaiku ir dalyvauti jo auklėjimo procese ar, kaip pastaruoju metu pasitaiko itin dažnai, neteisėtai išsiveža vaiką gyventi į kitą šalį.

Nors šios problemos yra stebimos Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ir apžvelgiamos kasmetinėse ataskaitose bei žinomos kitoms institucijoms, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos vyriausybei, ministerijoms, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikino tarnybai, savivaldybių institucijoms ar įvairioms nevyriausybinėms organizacijoms, užtikrinančioms vaiko teisių apsaugą Lietuvoje, tačiau nė viena iš šių organizacijų praktiškai neatlieka mokslinių tyrimų, neanalizuoja tokių problemų priežasčių ir pasekmių sąryšio. Mokslinių tyrimų lauke taip pat pasigendama darbų, kurie būtų atlikti po vaiko teisių apsaugos sistemos reformos starto 2018 metų viduryje. Atskiri šios srities aspektai analizuoti tik keliuose magistro darbuose, tuo tarpu recenzuojamuose leidiniuose darbų šia tema lietuvių kalba rasti nepavyksta.

Taigi, šio baigiamojo magistro darbo temos naujumą pagrindžia tai, kad vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimo tema praktiškai nenagrinėta nei po vaiko teisių apsaugos sistemos reformos, nei iki jos, o tik fragmentiškai analizuota keliuose magistro darbuose. Nors vaiko teisių visumos užtikrinimo po tėvų skyrybų tema ir galima sutikti nemažai mokslo darbų, tačiau iš tėvų bei vaiko teisių apsaugos specialistų perspektyvos ši tema taip pat nėra analizuota.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šis baigiamasis magistro darbas, o ypač jo išvados, pasiūlymai ir rekomendacijos moksliniu požiūriu galėtų būti naudingos kitiems tyrėjams, besigilinantiems į vaiko teisių apsaugos problematiką, ypatingą dėmesį skiriant nešališko vaiko teisių apsaugos specialistų požiūrio tyrimams analizuojama tema. Praktiniu požiūriu šis darbas naudingas vaiko teisių apsaugos srityje dirbantiems specialistams, tobulinantiems vaiko teisių apsaugos teisinį reglamentavimą, vertinant vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių specialistų ir organizacijų veiklos efektyvumą, ieškant naujų kelių, padėsiančių užtikrinti ne tik vaiko teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, bet ir kitas vaiko teises. Atlikto tyrimo rezultatai praktiniu požiūriu taip pat galėtų būti naudingi ir socialiniams darbuotojams, atvejo vadybininkams ar net psichologams, dirbantiems su skyrybas išgyvenusiomis šeimomis bei tokių šeimų vaikais.

Probleminiai tyrimo klausimai:

Kokios prielaidos lemia sėkmingą vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą?

Kokios priežastys trukdo efektyvesniam vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimui?

Kokie pokyčiai vaiko teisių apsaugos sistemoje padėtų geriau užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą?

Darbo objektas – vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimas.

Darbo tikslas – ištirti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo ypatumus vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu. Šiame baigiamajame magistro darbe bus siekiama atskleisti priežastis, trukdančias (arba padedančias) užtikrinti efektyvų vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti šiuolaikinę šeimos, vaiko, vaiko teisių ir jų apsaugos sampratą;
2. Aptarti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų reikšmę tėvų teisių ir pareigų kontekste;
3. Identifikuoti tėvų sprendimo gyventi skyriumi priežastis bei pasekmes vaikui.

4. Išanalizuoti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo ypatumus Lietuvoje vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu;

Darbo metodai. Šiame baigiamajame magistro darbe taikomi skirtingi darbo metodai. Iš teorinių darbo metodų pasinaudota mokslinės literatūros ir teisės aktų analize. Siekiant ištirti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo ypatumus Lietuvoje pasitelktas kokybinio tyrimo tipas – pusiau struktūruotas interviu, o surinktų duomenų analizei pritaikytas turinio (content) analizės metodas.

Darbo struktūra. Šį baigiamąjį magistro darbą sudaro svarbiausių darbe vartojamų sąvokų ir santrumpų žodynėliai, įvadas, iš keturių skyrių susidedanti dėstomoji dalis, diskusija, išvados, pasiūlymai ir rekomendacijos, darbe naudotos literatūros sąrašas, darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai. Darbo dėstomąją dalį galima padalinti dar į dvi dalis – teorinę ir analitinę. Teorinei darbo daliai priklauso pirmieji trys skyriai, analitinei – paskutinis, ketvirtasis, didžiausias šiame darbe, skyrius.

Darbo turinys. Pirmajame darbo skyriuje pateikiamos šeimos ir vaiko sampratos, pristatomas sisteminis požiūris į šeimą, tėvų teises ir pareigas. Antrajame skyriuje gvildenamas šiuolaikinis požiūris į vaiko teises ir jų apsaugą, analizuojama, kuo ypatinga yra vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų. Trečiajame darbo skyriuje gilinamasi į tėvų apsisprendimo gyventi skyriumi priežastis bei tokio sprendimo pasekmes vaikui. Darbo analitinei daliai priskiriamame ketvirtajame darbo skyriuje aprašoma tyrimo metodologija, detaliai analizuojami tyrimo metu surinkti duomenys bei pateikiamas tyrimo duomenų analizės apibendrinimas.

1. ŠIUOLAIKINIS POŽIŪRIS Į ŠEIMĄ IR VAIKĄ

1.1.Šeimos kaip sistemos samprata

Šiandien itin dažnai galime girdėti viešai kalbant apie šeimą: diskutuojama ne tik apie tai, kuria linkme einama siekiant įteisinti įvairias žmonių tarpusavio santykių formas ar kokia šeimos politika vykdoma, tačiau ir apie tai, kas apskritai yra šeima ir kokia jos paskirtis šiuolaikinėje visuomenėje. Pasak Lūžaitės-Kajėnienės (2015), apžvelgdami viešai reiškiamas nuomones galime aptikti labai įvairių, netgi vienas kitam prieštaraujančių teiginių: nuo „šeima, kaip institucija, išgyvena didelę krizę“ iki entuziastingų pareiškimų, pavyzdžiui, tokių kaip „mes kryptingai judame civilizuotos visuomenės link“. Tačiau kad ir iš kurio taško žvelgtume į šią situaciją, akivaizdu, kad šeimos institutas keičiasi visuose lygmenyse, o šie pokyčiai yra tokie reikšmingi, jog jų nepastebėti tiesiog neįmanoma.

Jei žvelgtume retrospektyviai, Byron (2019) teigimu, pastebėtume, kad šeimos samprata ir jos interpretacija visada buvo susijusi su šalies kultūriniu kontekstu ir tradicijomis, tačiau kintant šalies kultūrai ir visuomenės vertybėms keičiasi ir šeimos samprata. Demografiniai ir visuomenės identiteto skirtumai daugiausiai ir lemia tai, kad įvairūs autoriai pateikia skirtingus šeimos apibrėžimus – šie skirtumai tampa dar ryškesni, kai analizuojame skirtinguose kontinentuose gyvenančių mokslininkų pozicijas. Nepaisant to, mokslinėje literatūroje galima aptikti ir šaltinių, kuriose siūlomas unifikuotas požiūris į šeimą, kuris gali būti taikomas nepriklausomai nuo kultūrinio konteksto. Vienas iš tokių požiūrių, pasak Watson (2012), yra sisteminis požiūris. Tačiau prieš pradedant analizuoti, kuo toks požiūris į šeimą bus naudingas atliekant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimą, derėtų plačiau pažvelgti į tai, kaip šeima yra apibrėžiama lietuvių mokslininkų darbuose bei mūsų šalies teisės aktuose.

Pagrindinio šalies teisinio dokumento – Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) – 38 straipsnyje skelbiama, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“. Taip pat pažymima, kad „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, o sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios“. KT savo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime patikslino, kad „konstitucinė šeimos samprata apima ir santuokos nesudariusių vyro ir moters bendrą gyvenimą, grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas“. Remiantis šiuo išaiškinimu, šeima taip pat yra laikomi vieniši tėvai, tiek vaikų turinčios, tiek neturinčios nesusituokusios poros bei seneliai, auginantys vaikus. KT 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime taip pat pabrėžiama, jog „santuoka yra vienas (bet ne vienintelis) iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos

santykiams kurti, istoriškai susiklostęs šeimos modelis, neabejotinai turintis išskirtinę vertę visuomenės gyvenime, užtikrinantis Tautos ir valstybės gyvybingumą bei istorinį išlikimą“.

Panašiai šeima apibrėžiama ir XXI a. pradžios lietuvių mokslininkų darbuose. Štai Miškinis (2003) teigia, kad „šeima yra asmenų bendrija, kurią sieja giminystės, tarpusavio priklausomybės, atsakomybės ir globos saitai, patvirtinti įstatymine ir socialiniai pripažinta tvarka“. Leliūgienė (2003) šeimą suvokia gerokai plačiau ir ją apibūdina kaip mažą asmenų grupę, kurios pagrindas – santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė, kurios narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Leliūgienė (2003) taip pat mano, kad šeimą galima vadinti socialiniu institutu – stabilią santykių tarp žmonių formą, apimančią svarbiausiąją kasdieninio žmogaus gyvenimo dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitinės priežiūros dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t. t.

Įvairūs autoriai, pavyzdžiui, Uzdila (1993), Vaitkevičius (1995), Bajoriūnas (1997), Leliūgienė (2003) ar Jovaiša (2003) šeimas tyrinėjo įvairiais aspektais: vieni bandė šeimas suskirstyti pagal jų struktūrą, kiti nagrinėjo šeimos narių tarpusavio santykius pagal jų atliekamas funkcijas, treti bandė apibrėžti šeimos kaip socialinio instituto reikšmę ir funkcijas visuomenėje. Kai kurie kiti autoriai, pavyzdžiui, Černeckienė (2007), savo tyrimuose akcentavo kurią nors vieną šeimos funkciją, laikydami ją prioritetine. Černeckienė (2007) ypač pabrėžia šeimos visuomeninę funkciją – jaunosios kartos auklėjimą ir socializaciją. Nors minėta autorė sutinka, kad vaiko auklėjimo kokybei įtakos turi ir švietimo institucijų darbuotojai ar vaiko socialinė aplinka, kuri jam augant sparčiai kinta, tačiau svarbiausias vaidmuo šiame procese tenka tėvams, jų asmeninėms savybėms, požiūriui ir pedagoginiams gebėjimams. Černeckienė (2007) taip pat pažymi, kad šeima atvira socialinė institucija, jautri įvairiems išoriniams poveikiams.

Panašiu laikotarpiu savo mokslinius darbus paskelbusios kitos autorės, pavyzdžiui, Šaltienė (2007) ar Širvinskienė (2010) taip pat pastebėjo, jog įvairūs aplinkos veiksniai turi didžiulę įtaką šeimai. Pasiremdamos garsiojo argentiniečio gydytojo, pediatro ir šeimų terapeuto Salvadoro Minuchino teorija ir praktiniai darbais, minėtos autorės įžvelgė, kad aplinkos poveikis vienam šeimos nariui turi tokio pat pobūdžio atgarsį ir kitiems tos šeimoms nariams, todėl logiška į šeimą žiūrėti kaip į sistemą. Jei pažvelgtume į mūsų šalyje galiojančius teisės aktus, nesigilindami į jų praktinio taikymo sėkmes ar nesėkmes, taip pat aptiktume sisteminio požiūrio į šeimą apraiškas, pavyzdžiui, VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) arba Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2006, AR 2022-04-01 iki 2022-06-30).

Sisteminis požiūris į šeimą išpopuliarėjo praėjusio amžiaus antroje pusėje, o IX-X dešimtmečiais imtas taikyti itin dažnai. Štai Goldenberg ir Goldenberg (2012) pažymi, kad šeima yra socialinė sistema, kurioje kiekvienas žmogus pradeda savo socializacijos procesą. Pasak Goldenberg ir Goldenberg (2012), šeima yra maža grupė, kuri pasižymi unikalumu ir jungia individus, kurie tarpusavyje yra ne tik susiję ir vienas nuo kito priklausomi, tačiau kiekviena sistemos dalis, t. y. šeimos narys, turi atskirus tikslus bei vaidmenis, kurie padeda pasiekti numatytus šeimos kaip sistemos tikslus ir atlikti šeimos funkcijas. Anot Goldenberg ir Goldenberg (2012), kiekviena šeima turi savo taisykles, o jos viduje nusistovi tam tikri galios santykiai bei bendravimo formos, kurios gali būti būdingos tik tai šeimai. Tokie abipusiai ryšiai beveik visada būna ilgalaikiai ir patvarūs bei išlieka visą gyvenimą (Goldenberg ir Goldenberg, 2012). Labai panašiai šeimą apibūdina ir Watson (2012), tačiau pastarasis dar pažymi, kad sisteminis požiūris į šeimą peržengė tarpdisciplinines ribas ir yra plačiai yra taikomas psichologijoje, biologijoje, socialiniame darbe ir kitose srityse.

Kai kurie lietuvių autoriai, pavyzdžiui, Jančaitytė (2010), gilinosi į sistemų teorija grindžiamus socialinio darbo modelius. Taikant sistemų teorijos principus, Jančaitytės (2010) teigimu, į žmones reikia žiūrėti kaip į sistemas, kurios, savo ruožtu, priklauso nuo įvairių kitų sistemų, esančių aplinkoje, ir kurios tenkina arba netenkina kiekvieno individo poreikius. Anot Jančaitytės (2010), žvelgiant iš sistemų teorijos perspektyvos, kiekvieną žmogų reikia laikyti didesnės sistemos (šeimos, bendruomenės, valstybės ir kt.) dalimi, o tuo pat metu kiekviena sistema tampa individo aplinkos dalimi, kurios tarpusavyje sąveikauja. Laikantis tokio požiūrio, šeimos sistema yra sudaryta iš šeimos sistemos dalių – posistemių, kurios gali turėti įtakos viena kitai (Jančaitytė, 2010).

Kanopienė (2008) teigia, kad šeima yra bendrija arba grupė asmenų, kuriuos sieja santuokos, giminystės ir tėvystės/įvaikinimo ryšiai, patvirtinti įstatymų nustatyta arba socialiai pripažinta tvarka. Kanopienė (2008) taip pat atskleidžia, kokie požymiai parodo, jog žmonių bendrija yra šeima. Matulionis (2008) šeimą apibūdina kaip grupę žmonių, susietų giminystės, kraujo ar panašiais glaudžiais ryšiais, kurioje suaugusieji atsako už savo ar įvaikintų vaikų aprūpinimą ir auklėjimą. Matulionio (2008) šeimos apibrėžimas yra platesnis, nei anksčiau pateiktas Kanopienės (2008) apibrėžimas, nes Matulionis (2008) į šeimos sampratą talpina tam tikrus ryšius, kurie jungia žmonių grupes. Remiantis sistemų teorija, kiekviena grupė priklauso viena nuo kitos (Jančaitytė, 2010). Laikantis tokios logikos galima teigti, kad šeima yra žmonių grupė, kurioje kiekvienas jos narys turi įtakos kitam nariui.

Butkevičienė (2008) pateikia pagrindines šeimos kaip sistemos charakteristikas:

- Nesusisumavimas – šeima yra daugiau nei visų šeimos narių suma, todėl negalima teigti, jog šeima sudaryta iš tėvų ir vaikų. Šeimos sistemoje labai svarbią vietą užima tarpusavio ryšiai bei priklausomybė;
- Šeimos ribos – tai, pasak Butkevičienės (2008), kuri remiasi Ashwill ir Droske (1997), nematoma, demarkacinė linija, kuri šeimos, kaip vieneto, ir kiekvieno šeimos nario posistemių vidinę aplinką skiria nuo išorinės aplinkos. Anot Ashwill ir Droske (1997), ribos šeimoje saugo kiekvieno jos nario autonomiškumą bei turi įtakos tarpusavio sąveikai ir priklausomybei. Pagal tai visas šeimas, pasak Ashwill ir Droske (1997) galima skirstyti į 3 tipus – atvirą, uždarą ir chaotišką šeimas.
- Žiedinis priežastingumas – Butkevičienės (2008) teigimu, šeimos narių tarpusavio ryšiai lemia, kad vieno šeimos nario gyvenimo pokyčiai paveikia ne tik visus kitus šeimos narius, bet ir pačią šeimos struktūrą. Norvaišo ir Sruogio (2006) nuomone, negalima vertinti visos sistemos pagal vieną jos dalį lygiai taip pat kaip negalima analizuoti vienos sistemos dalies atskirai nuo sistemos. Toks požiūris reiškia, kad šeimos narių ryšiai yra abipusiai ir žiediniai;
- Vienoda pabaiga – taip, anot Butkevičienės (2008) apibūdinamas požiūris, kai esant skirtingoms aplinkybėms tikimasi, jog sistemos gali pasiekti panašių rezultatų. Tikslo siekimas priklauso ne tik nuo šeimos narių tarpusavio sąveikų, bet ir nuo to, kaip sistemos sąveikauja tarpusavyje. Tačiau, kaip pažymi Butkevičienė (2008), galimas ir atvirkščias rezultatas – esant vienodoms aplinkybėms, nebūtinai visos sistemos pasieks panašių rezultatų;
- Tikslo siekimas – Butkevičienė (2008) pažymi, jog kiekviena šeima turi savo tikslus, kurių siekia. Pasak Norvaišo ir Sruogio (2006), šeimos narių tarpusavio santykiai bėgant metams gali keistis, tačiau šeimos kaip sistemos tikslai yra ilgalaikiai. Kaip vienas iš tokių tikslų yra sistemos stabilumo išlaikymas;
- Atgalinis ryšys – visos sistemos, pasak Butkevičienės (2008), reaguoja ir atsako į išorinį poveikį. Lygiai taip pat funkcionuoja ir šeima. Atgalinio ryšio teikimo procesas tampa mechanizmu, kuris reguliuoja informacijos srautus tarp šeimos ir ją supančios aplinkos. Anot Norvaišo ir Sruogio (2006), atgalinis ryšys gali būti teigiamas, kai gauta informacija padeda koreguoti sistemos nuokrypius, arba neigiamas, kai sistema bando priešintis pokyčiams ir išlaikyti stabilumą. Pabrėžiama, kad sveikam šeimos funkcionavimui būtini abu šie ryšiai;
- Šeimos taisyklės – tai bendravimo tarpusavyje modeliai ir sąveikos būdai, kurie, pasak Butkevičienės (2008), reguliuoja, stabilizuoja ir aplamai apibūdina šeimos kaip sistemos funkcionavimą. Taisyklių dėka kuriamos tradicijos, kurios vėliau būna perduodamos iš kartos į kartą. Pagal savo pobūdį šeimos taisyklės būna atviros ir įvardintos arba slaptos ir neįvardintos. Anot Butkevičienės (2008), manytina, kad būtent šeimos taisyklės daro įtaką

šeimos narių elgsenai. Slaptos ir neįvardintos taisyklės, pasak Satir (1967), išlieka sistemos elementais net ir pereinamuoju laikotarpiu: kai šeimos nariai palieka savo šeimas ir sukuria savąsias.

Jei į Butkevičienės (2008) atskleistas pagrindines šeimos kaip sistemos charakteristikas žvelgtume iš analizuojamos temos perspektyvos, tai pamatytume šių charakteristikų svarbą atliekamam tyrimui – jei šeimą laikome sistema, tai logiška manyti, kad įvykusios sutuoktinių skyrybos didesniu ar mažesniu lygmeniu pakeičia ir visas šeimos kaip sistemos charakteristikas. Įvykusios skyrybos pakeičia šeimos ribas, pasikeičia ir kai kurie žiedinio priežastingumo aspektai, šeimos taisyklės dažnu atveju išgyvena dar radikalesnius pokyčius, o atgalinis ryšys neretai tampa sunkiai įmanomu dėl buvusių sutuoktinių priešpriešos. Kad ir kaip skyrybų atveju pasikeičia šeimos kaip sistemos charakteristikos, tai neabejotinai įtakoja vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą.

Ruškus (2002) pateikia kiek kitokias šeimos kaip sistemos charakteristikas, kurios papildo prieš tai Butkevičienės (2008) aprašytus pagrindinius šeimos kaip sistemos bruožus. Pasak Ruškaus (2002), šeimos kaip sistemos elementais laikomi: šeimos struktūra (nariai, kultūra, vertybės); šeimos narių sąveika (prieraišumas, prisitaikymas, bendravimas ir pan.); šeimos funkcijos (ekonominės, švietimo, sveikatos priežiūros, poilsio, socializavimo ir kt. funkcijos); šeimos gyvavimo ciklai (poros susiformavimas, vaikų gimimas, vaikystė, paauglystė, tėvų namų palikimas, senatvė).

Ruškaus (2002) pateikiamas šeimos kaip sistemos charakteristikas analizuojamos temos kontekste yra šiek tiek paprasčiau. Daug negalvojant galima suvokti, jog skyrybos pakeičia šeimos struktūrą – keičiasi ne tik narių skaičius, bet ir kultūra ar kai kurios vertybės. Pasikeitus šeimos narių skaičiui taip pat kinta ir šeimos narių tarpusavio sąveikos. Ir nors šeima kaip sistema net ir po skyrybų išsaugo tas pačias šeimos funkcijas, tačiau atskirų šios sistemos elementų atliekamos funkcijos visgi pasikeičia. Pokyčius galime pastebėti ir šeimos gyvavimo cikluose, kai, pavyzdžiui, tėvų pareigos, nors to ir negalėtų būti, baigiasi kartu su skyrybomis – kaip vėliau bus atskleidžiama tyrimo eigoje taip elgiasi nemaža dalis tėvų, skyrium gyvenančių nuo savo vaikų.

Apibendrinant galima teigti, kad apžvelgtos svarbiausios šeimų charakteristikos atskleidžia. jog bet kuri šeima yra save iš vidaus konstruojanti sistema, kuri taip pat yra jautri išorės veiksnių įtakai. Šeimą sudaro elementai, t. y. šeimos nariai, iš kurių kiekvienas turi savo funkcijas bei vaidmenis, galinčius kisti laikui bėgant. Sisteminis požiūris į šeimą yra labai nesmarkiai veikiamas šeimos sampratos visuomenėje virsmo bei šeimos narių apsikeitimo vaidmenimis keliamų iššūkių, todėl yra itin tinkamas tiriant įvairius su šeimomis

ir jų aplinka susijusius reiškinius. Nepaisant šeimos kaip socialinio instituto padėties visuomenėje pokyčių ir jos raidos tendencijų, santuokos svarbos sumažėjimo, šeima išlieka kertine konstitucine vertybe, o tai suponuoja valstybės įsipareigojimą globoti ir saugoti santuoką, šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę bei užtikrinti Konstitucijoje (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) įtvirtintas šeimos narių teises bei pagarbą šeimos gyvenimui.

1.2.Vaiko samprata

Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 39 straipsnyje skelbiama, kad „valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose <...>; nepilnamečius vaikus gina įstatymas“. Tačiau pagrindiniame mūsų šalies teisiniame dokumente visiškai nekalbama apie tai, o kas gi yra tas vaikas. Ir nors kituose dokumentuose, pavyzdžiui, VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30), vaiko sąvoka jau apibrėžiama, tačiau šiam darbui naudinga paanalizuoti ir kituose šaltiniuose aptinkamus vaiko sampratos apibrėžimus. Taip pat svarbu nustatyti, kokie bruožai išskiria vaikus iš kitų visuomenės socialinių grupių ir kodėl jų interesams turėtų būti skiriamas išskirtinis dėmesys.

Vaiko sąvokos apibrėžimas ir amžiaus kriterijai, lemiantys teisinį vaiko atribojimą nuo suaugusiojo, pirmą kartą tarptautiniu lygiu buvo įtvirtinti Konvencijoje (1995). Čia pažymima, jog vaiku reikia laikyti kiekvieną žmogų, neturintį 18-os metų, nebent įstatymų nustatyta tvarka jo pilnametystė pripažįstama anksčiau. Pasak Sagačio (2006), būtent amžius yra pagrindinis kriterijus, išskiriantis vaikus kaip specifinę visuomenės grupę. Sagatys (2006) taip pat pažymi, kad vaikystė apibrėžia žmogaus gyvenimo laikotarpį, kurio metu dominuoja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Anot Kabašinskaitės (2002), vaikystės suvokimui itin didelės įtakos turi visuomenės socialinio išsivystymo lygis. Iš to išplaukia, kad ir pati vaiko samprata yra glaudžiai susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra, tačiau Kabašinskaitės (2002) ir Sagačio (2006) teigimu, būtent amžius yra vyraujantis kriterijus nustatant vaikų kaip socialinės grupės poziciją visuomenėje, skirstant išteklius tarp skirtingų amžiaus grupių bei nustatant vaikų vietą visuomenės galios struktūroje.

Taigi, nors, pasak Milinio, Baranskaitės ir Abramavičiaus (2011), vaikystės pradinio atskaitos taško tikslų nustatymą apsunkina ne tik teisiniai, tačiau ir medicininiai, religiniai ar moraliniai aspektai, laikoma, kad vaikystė visgi prasideda nuo gimimo ir tęsiasi iki tol, kol vaikas sulaukia 18 metų. Kai kurie psichologai, pavyzdžiui, Myers (2000), taip pat akcentuoja, kad apibrėžiant vaiko sampratą, itin svarbu dėmesį atkreipti į amžių – „vaiko sąvokos apibrėžimo pagrindas yra žmogaus amžiaus ir jo raidos būdingų požymių ryšys“. Kaip vienas iš tokių požymių gali būti įvardijamas ir vaiko ekonominis ir politinis priklausomumas, kuris, pasak Kabašinskaitės (2002), yra itin reikšmingas. Ekonomine prasme

vaikai yra labiausiai priklausomi nuo savo šeimos materialinių išteklių bei gaunamų socialinių paslaugų. Apie vaikų iki 18 metų amžiaus priklausomumą nuo tėvų kalbama ir Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 39 straipsnyje, kur nurodoma, kad tėvai privalo „<...> iki pilnametystės išlaikyti savo vaikus“.

Kituose šaltiniuose, pasak Juodaitytės (2003), vaiko samprata yra interpretuojama labai įvairiai ir tai kelia nemažai keblumų. Juodaitytės (2003), remdamasi kai kuriais kitais užsienio autoriais, pavyzdžiui, Berhman, pažymi, kad vaiko sampratos suvokimui labai svarbūs tam tikri parametrai, kurie individą priskiria būtent vaikystės laikotarpiui. Juodaitytės (2003) nuomone, vaikas yra asmuo, kuris:

- yra realiai egzistuojantis individas;
- yra žmogus, kuriam būdingi visi individualios raiškos bruožai;
- sąveikauja su aplinka, yra įgijęs patirties, geba keisti esančią situaciją;
- yra nuolatos kintantis asmuo.

Kalbėdama apie vaiko sampratą, Juodaitytė (2003) taip pat akcentuoja, kad „periodas nuo gimimo iki vaikui pradedant lankyti pradinę mokyklą, yra vaiko spartaus fizinio, psichinio, socialinio vystymosi laikotarpis, kurio metu formuojasi svarbiausi vaiko psichikos bruožai ir savybės, lemiančios bendrąjį jo elgsenos pobūdį visais jo gyvenimo tarpsniais“. Dėl šios priežasties kalbant apie vaiką, apie vaiko amžiaus tarpsnius dažnai vartojama vaikystės sąvoka. Tiesa, reikia pažymėti, kad analizuojamos temos kontekste itin svarbu suvokti, kaip vaiko samprata pateikiama įvairiuose Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose, todėl vaiko sampratos teisės aktuose analizei ir bus skiriamas didesnis dėmesys.

Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose pateikiama platesnė vaiko sąvoka. Štai VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 2 straipsnyje nurodoma, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip“. Čia pat nurodomi ir atvejai, kai 18 metų neturintis vaikas jau gali būti laikomas suaugusiuoju: 18 metų nesulaukęs asmuo nebelaikomas vaiku, „kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau nei sueis 18 metų (asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento)“ arba „emancipacijos būdu“.

Vaiko tapimo pilnateisiu visuomenės nariu faktą apibrėžia ir CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27), kurio 2.2 straipsnyje nustatyta, kad fizinio asmens civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu; teisių, kurias įstatymai pripažįsta pradėtam, bet dar negimusiam vaikui, atsiradimas priklauso nuo jo gimimo. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 2.3 straipsnio 1 dalyje taip pat panaikinamas Milinio, Baranskaitės ir Abramavičiaus (2011) įvardintas neaiškumas dėl momento, nuo kurio vaikas laikomas gimusiu. Nurodoma, kad „<...> fizinio asmens gimimo momentu laikomas pirmas

savarankiškas naujagimio įkvėpimas. Šis momentas dar patikslinamas ir Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatyme (2002, AR nuo 2017-01-01), kuriame įvardijami ir vaiko gyvybingumo požymiai: „<...> yra savarankiškas kvėpavimas ar širdies plakimas“.

Išskirtinė vaiko padėtis visuomenėje, pasak Sagačio (2006), reiškia, kad būtina aiškiai apibrėžti vaiko teisių turinį bei sudaryti galimybes šių teisių įgyvendinimui. Visa tai labai susiję su vaiko teisinio subjektiškumo problema. Nors pastaroji teisės teorijoje nėra nauja, tačiau jos sprendiniai gerokai keitėsi po to, kai, Stripeikienės (2003) teigimu, Lietuvai ratifikavus Konvenciją (1995) iš esmės pakito vaiko kaip teisės subjekto teisinis statusas. Tačiau, anot Stripeikienės (2003), inertiškai veikiantys šeimos papročiai ir tradicijos ilgą laiką trukdė visuomenės nuomonės pokyčiams: net ir priėmus VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30), į kurį perkeltos Konvencijos (1995) nuostatos, praktinis įstatymo įgyvendinimas vis dar kėlė nemažai sunkumų, nes visuomenėje tebebuvo gajus įsitikinimas, jog vaikas negali ir neturi turėti daugiau teisių nei kuris nors arba abu jo tėvai.

Priimtas VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) įtvirtino vaiko teisinį subjektiškumą bei apibrėžė svarbiausias vaiko teises ir laisves, kurios privalo būti saugomos visomis įmanomomis priemonėmis. VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 5 straipsnio 2 dalyje pabrėžiama, kad iškilus ginčams dėl įstatymo taikymo ribų arba nesant jokio kito reguliavimo mechanizmo, vaiko teisių ir laisvių apsaugai turi būti taikomas šis įstatymas. Tokiu būdu VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) įgijo viršenybę kitų vaiko teisių apsaugą reguliuojančių įstatymų atžvilgiu. Tai savo ruožtu įtvirtino svarbiausią principą aiškinant ir taikant teisės normas – vaikas įgijo visas teisės subjektui būdingas teises, o jų įgyvendinimui pasitelkiama vaiko teisių apsaugos sistema, besivadovaujanti vaiko interesų viršenybės principu.

Nuo šio momento, Babachinaitės (1996) teigimu, vaiko teisės Lietuvos teisės sistemoje tapo svarbia žmogaus teisių instituto dalimi. Taip pat svarbu pabrėžti, jog su vaikais susiję visuomenės interesai tapo pareiga išskirti vaiko teises iš kitų socialinių grupių teisių. Babachinaitė (1996) žmogaus teisių ir vaiko teisių santykį apibūdina trimis aspektais:

1) vaikas, kaip ir kiekvienas žmogus, turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis sugeba naudotis;

2) atsižvelgiant į protinį ir fizinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga ir iki gimimo, ir po jo;

3) atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t. y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) nesugeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų,

visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantijų vaidmenį.

Iš to, pasak Sagačio (2006), išplaukia, kad vaikas turi visas bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurios, atsižvelgiant į jo interesus, nulemtus fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo, gali būti praplėstos arba apribotos. Tai, pasak Vaišvilos ir Mesonio (2000), atskleidžia vaiko kaip ypatingo teisės subjekto bruožą – vaikas gali turėti tokių teisių, kurios nėra būdingos suaugusiems, pavyzdžiui, teisę būti apsaugotam nuo smurto, teisę sveikai vystytis ir pan. Nors išskirtinis vaiko statusas, kaip teigia Sagatys (2006), kitų asmenų atžvilgiu gali pasirodyti kaip pastarųjų teisių diskriminacija, tačiau Vaišvilos ir Mesonio (2000) teigimu tokia privilegija neturi negatyvaus aspekto, nes ji suteikiama asmeniui, kuris priskiriamas silpnesnei visuomenės grupei. Vaišvila ir Mesonis (2000) pažymi, jog vaikui įgijus dalinį veiksnumą arba pasiekus pilnametystę, jo privilegijų teisė pasikeičia į civilizuotąją. Išsivysčiusiose demokratijose skirtingų socialinių grupių interesai ir gerovė, pasak Vaišvilos ir Mesonio (2000), yra įgyvendinami ne tik užtikrinant jų lygybę, bet ir sudarant galimybę apsaugoti skirtingas jų teises. Vadinasi, vaikų kaip ypatingos socialinės grupės išskyrimas iš kitų socialinių grupių būtent ir yra teisių diferencijavimas (Sagatys, 2006).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad vaiku laikomas kiekvienas asmuo nuo gimimo momento iki jam sukanka 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymų nustatyta tvarka asmuo pripažįstamas suaugusiuoju ir nesulaukęs 18 metų amžiaus. Bet kokiu atveju, vaiko samprata negali radikaliai skirtis nuo bendrosios žmogaus sampratos. Vaikystės laikotarpį galima dalinti į mažesnes amžiaus grupes pagal psichologinę ir socialinę raidą, dalyvavimo švietimo sistemoje etapą, teisinę atsakomybę ir kt. Biologiniais, psichologiniais, socialiniais ir teisiniais aspektais grįstas vaikystės skirstymas į vaiko vystymosi stadijas yra vienas iš tinkamiausių požiūrių tiriant vaiko teisių įgyvendinimą.

1.3.Tėvų teisių, pareigų ir valdžios samprata

Net ir po to, kai Lietuva ratifikavo Konvenciją (1995), pasak Kairienės ir Žiemienės (2007), pokyčiai vaiko teisiniame statuse neužtikrino suaugusiųjų elgesio su vaikais pasikeitimo. Tai, kaip suaugusieji žiūri į vaiką, yra svarbiausias veiksnys, lemiantis tiek elgesį su vaiku, tiek ir jo padėtį visuomenėje. Nors vaikas, Kairienės ir Žiemienės (2007) teigimu, pripažintas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas. Pastarųjų teises ir pareigas visų pirma apibrėžia Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 38

straipsnis, kuriame įvardijama „tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais <...>“.

Tėvų teises ir pareigas apibrėžia ir kiti nacionaliniai bei tarptautiniai teisės aktai, pavyzdžiui, Konvencija (1995), CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27), VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) ir kt. Konvencijos (1995) 18 straipsnis teigia, kad valstybės dalyvės deda visas pastangas, kad būtų pripažintos bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas. Tėvams arba bet kuriam kitam vaiko atstovui pagal įstatymą tenka pagrindinė atsakomybė auklėjant vaikus ir užtikrinant jų vystymąsi. Pagrindinis jų rūpestis turi būti vaiko interesai.

Apie tėvų teises, pareigas bei tėvų valdžią savo vaikų atžvilgiu kalbama net keliuose CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) straipsniuose. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.155 straipsnyje nurodoma, jog „tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“. Panašios mintys išdėstytos ir CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.165 straipsnio 1 dalyje, kur teigiama, kad „tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis“. Šiame straipsnyje taip pat pažymima, kad tėvai privalo užtikrinti vaiko teisę mokytis iki įstatymuose numatyto amžiaus, o bet kokius ginčus, kylančius dėl vaikų auklėjimo, tėvai turėtų spręsti kompromiso keliu. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.156 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad tiek tėvo, tiek motinos teisės ir pareigos savo vaiko atžvilgiu yra lygios, nepriklausomai nuo to, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus ar tėvams gyvenant skyriumi, taip pat nepaisant to, kad vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su vienu iš tėvų.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare (2002) pažymima, kad iš esmės tėvų valdžia ir pareigos bei vaikų teisės tarpusavyje dera. Taigi, tėvų ir vaikų tarpusavio santykiai šeimoje yra susiję ir tėvų teisės bei pareigos pagal įstatymą atitinka vaikų teises ir pareigas (Civilinio kodekso komentaras, 2002). Vadinasi, tėvų teises ir pareigas galima analizuoti remiantis vaiko teisėmis. Dėl šios priežasties visai nenuostabu, kad apie tėvų valdžią, teises bei pareigas plačiai kalbama ir VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30).

Remiantis VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30), tėvų teises ir pareigas turi ne tik biologiniai vaiko tėvai, bet ir kiti vaiko atstovai pagal įstatymą (įtėviai, globėjai, rūpintojai ar kt.). VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 3 straipsnyje numatyta, kad

tėvų valdžią įgyvendinantys asmenys privalo globoti ir auklėti vaiką, jam atstovauti bei ginti jo teises ir teisėtus interesus. VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 11 straipsnyje nurodoma, jog privalu užtikrinti tokias vaiko gyvenimo sąlygas, kurios būtinos jos fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi. Vaiko gyvenimo sąlygos taipogi turi leisti jam augti, vystytis bei tobulėti taip, kad vaikas užaugtų humanišku ir doru žmogumi (VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 21 straipsnis). Be kita ko VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) akcentuojama, kad savo pareigas tėvai privalo įgyvendinti solidariai, bet tuo pačiu pabrėžiama, kad visais atvejais taikomas vaiko interesų prioritetiškumo principas.

VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) ne tik yra apibrėžtas tėvų teisių ir pareigų turinys, tačiau ir numatytos sankcijos tėvams už jų pareigų nevykdymą arba piktnaudžiavimą tėvų teisėmis. Ir nors Konvencijos (1995) 5 straipsnyje teigiama, kad valstybės pareiga yra gerbti tėvų atsakomybę, teises ir pareigas, tačiau taip pat aiškiai remiama šeimos privatumo ir nesikišimo nuostata, netaikoma išskirtiniais atvejais – kai pažeidžiamos vaikų teisės arba kai tėvai netinkamai naudojasi savo turima valdžia ir teisėmis, neatlieka savo pareigų. Galima teigti, jog vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai didžiausią atsakomybę už vaikų auginimą patiki tėvams, bet, kaip teigiama Konvencijoje (1995), tėvų valdžia nėra neribota. Valstybė, pasak Jonynienės (2005) turi prisiimti atsakomybę net už pilnoje šeimoje augančio vaiko apsaugą: kilus įtarimams, kad tėvai nesugeba vykdyti savo pareigų, naudoja prieš vaiką smurtą ar juo tiesiog nesirūpina, valstybė privalo dėti visas pastangas, kad apgintų vaiko teises ir interesus. Tai ypač aktualu smurto prieš vaikus atvejais – tėvams gali būti netgi atimamos jų teisės, jei tai yra vienintelis kelias veiksmingai apsaugoti vaiką nuo žiauraus elgesio (Jonynienė, 2005)

Daugelis lietuvių autorių, pavyzdžiui, Vaišvila (2009), teigia, kad mūsų pareigos – tai tas mastas, kuriuo mes netrukdome, padedame kitam asmeniui būti laisvam. Sakalausko (2000) nuomone, pareigų įgyvendinimas garantuoja kitų žmonių teises. Tokiai minčiai pritaria ir Vaišvila (2009), pabrėždamas, kad šeimoje tiek tėvai, tiek ir vaikai turi savo teises bei pareigas. Sakalauskas (2000) netgi mano, kad su tėvų pareigomis yra tiesiogiai susijusi visa Konvencija (1995). Sakalauskas (2000) taip pat pažymi, kad dėl savo išskirtinio bruožo (amžiaus) vaikai turi būti saugomi ir globojami tėvų.

Jovaiša (2011), kalbėdamas apie tėvų valdžios, teisių ir pareigų sampratą bei turinį pažymi, kad visi individai (turima galvoje tėvus ir jų vaikus) yra tarpusavyje labai susiję, todėl į visą tai reikia žiūrėti kaip į homogeninę sistemą (sisteminis požiūris į šeimą pristatytas darbo 1.1. poskyryje). Jovaiša (2011) akcentuoja, jog šeimą galima apibrėžti kaip mažiausią žmonių visuomenės regeneracinę grupę, kurią sieja ekonominės ir dvasinės veiklos bendrumas. Jovaiša

(2011) taip pat išskiria ir esminius šeimos uždavinius:

- saugoti ir puoselėti šeimos narių ištikimybę ir vieningumą;
- auginti ir auklėti vaikus, sudaryti palankias vystymosi ir brendimo sąlygas;
- stiprinti šeimos ūkį ir tvarkyti jo ekonomiką;
- rūpintis vaikų išsilavinimu, padėti mokyklai mokyti ir auklėti vaikus;
- rengti vaikus savarankiškam gyvenimui.

Jei palygintume Jovaišos (2011) pateiktus šeimos uždavinius su įvairiuose teisės aktuose, pavyzdžiui CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27), įtvirtintais principais, tai aiškiai matytume, kad šeimos uždaviniai tiesiogiai koreliuoja su tėvų valdžios, tėvų teisių ir pareigų turiniu. Ir nors tiek tėvai, tiek jų vaikai yra laikomi vienos sistemos dalimis, tačiau, kaip pažymi Šalaševičiūtė (2012), tėvai tokioje sistemoje užima vietą ant aukštesnio hierarchijos laiptelio, todėl tėvų pareiga rūpintis savo vaikais tampa svarbiausia ir išskirtine. Tėvai taip pat turėtų aiškinti vaikams apie jų pačių teises, tačiau tuo pačiu ir priminti apie pareigas. Visgi, kaip nurodo Juodaitytė (2003), dalis tėvų ne tik nesugeba įgyvendinti minėtų šeimos uždavinių, bet ir patys sunkiai įsisąmonina tai, kad ypač ankstyvojo amžiaus vaikai turi savo teises, todėl dažnai jas pažeidžia.

Apibendrinant galima teigti, jog tėvų teisės ir pareigos yra neatsiejamos nuo vaiko teisių ir pareigų. Nepriklausomai nuo to, kur vaikas auga, didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas būtent jam, nes dėl savo išskirtinių savybių (amžiaus) vaikas negali pats pasirūpinti savimi. Tėvai ne tik turi užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, tačiau tai turi būti daroma tokiu būdu, kad geriausiai patenkintų vaiko interesus. Vaiko interesų prioritetiškumas yra svarbiausias principas, kurio reikia laikytis įgyvendinant tiek nacionaliniuose, tiek ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises. Taigi, vaiko biologiniai tėvai (arba išskirtiniai atvejais kiti vaiko atstovai pagal įstatymą) turi unikalią teisę ir pareigą rūpintis savo vaiku, išlaikyti jį, sudaryti sąlygas jam mokytis bei visapusiškai parengti savarankiškam gyvenimui. Paminėtos tėvų teisės ir pareigos yra neatsiejamos nuo vaiko teisių, apie kurias plačiau bus kalbama sekančiame šio baigiamojo darbo skyriuje.

2. VAIKO TEISIŲ SAMPRATA IR JŲ APSAUGOS TEORINIAI PAGRINDAI

2.1.Vaiko teisių samprata ir pagrindiniai principai

Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 18 straipsnyje teigiama, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Tačiau ilgą laiką vyravo požiūris, kuris vaikus laikė nelygia visuomenės dalimi, taigi ir tokia, kuri turi menkesnes arba visai neturi jokių teisių. Kabašinskaitės (2002) teigimu Konvencija (1995) buvo pirmasis dokumentas, išsamiai aprašęs vaiko teises bei įpareigojęs dokumentą ratifikavusias šalis tas vaikų teises garantuoti ir gerbti. Kairienės (2012) nuomone, Konvencija (1995) padarė milžinišką įtaką šiuolaikinei vaiko teisių ir vaiko teisių apsaugos koncepcijai bei paskatino požiūrio į vaiką visuomenėje kaitą, kai vaikas iš suaugusiems nelygiaverčio objekto, kuriam reikia globos ir apsaugos, tapo savarankišku visuomenės veikėju. Konvencijos (1995) kontekste pasikeitė ir tėvų pareigų suvokimas – dabar tėvų pareigos nebėra užtikrinti vaiko teises, o užtikrinti jų įgyvendinimą. Vaikams, anot Kabašinskaitės (2012), nuo šiol pripažįstama ne tik reikalinga apsauga, bet vaikai taip pat turi savo asmenines teises, kurias, priklausomai nuo amžiaus, gali įgyvendinti savarankiškai arba padedami tėvų, globėjų (rūpintojų) ar įtėvių.

Teisės normos, galutinai pakeitusios požiūrį į vaiką įtvirtintos CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3-iojoje knygoje „Šeimos teisė“, kur 3.161 straipsniu apibrėžtos vaiko teisės, o 3.162 straipsniu nustatytos ir vaiko pareigos bei jų įgyvendinimą užtikrinantys subjektai (3.163 straipsnis). CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.164 straipsnyje aprašytos paties vaiko dalyvavimo galimybės įgyvendinant savo teises, o 3.185 – 3.191 straipsniuose detalizuotos tėvų teisės ir pareigos, susijusius su jų nepilnamečių vaikų turto tvarkymu. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) taipogi aptartos aplinkybės, kurioms esant vaikas, nepriklausomai nuo savo amžiaus, gali pasinaudoti teise ginti savo pažeidžiamas teises kreipdamasis į VVTAĮT arba, nuo 14 metų, ir tiesiogiai į teismą. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (2002, AR 2022-01-01 iki 2022-06-30) 380 straipsnyje pateiktą nuostatą, jog sprendžiant bet kokį su vaiku susijusi klausimą, vaikas, kuris geba suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jeigu to neįmanoma padaryti – per atstovą. Bet kuriuo atveju, priimant sprendimą turi būti paisoma vaiko nuomonės, jei tai atitinka geriausius vaiko interesus.

Šimonis ir Januškienė (2001), kalbėdami apie vaiko teises, skiria tokias pagrindines vaiko teises: teisė bendrauti su abiem tėvais, kai jie gyvena skyrium, ir su kitais giminaičiais; teisė turėti atskirą nuo kitų šeimos narių turtą; teisė reikalauti, kad tėvai sudarytų palankias sąlygas vystytis, materialiai išlaikytų, aprūpintų gyvenamuoju būstu; teisę į nuomonės

pareiškimą vaiką liečiančiais klausimais ir kad į šią nuomonę būtų atsižvelgta. Žiūrint į Šimonio ir Januškienės (2001) išskirtas pagrindines vaiko teises šeimoje, galima sakyti, kad tėvai turi su tuo susijusias pareigas. Taigi, galima teigti, jog iš svarbiausių vaiko teisių kyla tėvų pareiga užtikrinti galimybę vaikui bendrauti su abiem tėvais net ir tuomet, kai jie gyvena skyriumi. Laikantis tos pačios logikos, tėvai taip pat turėtų stengtis užtikrinti galimybę vaikui bendrauti ir su kitais giminaičiais, taipogi vaikui turi būti sudaromos sąlygos turėti nuo kitų šeimos narių atskirą turtą. Iš vaiko teisių kyla ir tėvų pareiga sudaryti vaikui sąlygas sveikai vystytis, materialiai jį išlaikyti ir aprūpinti gyvenimui tinkamu būstu. Be visų jau minėtų vaiko teisių, įgyvendinamų per tėvų pareigas, svarbu, kad vaikas turėtų teisę būti išklausytam, o dar svarbiau – kad į jo nuomonę sprendimų priėmimo procese būtų atsižvelgiama.

Sakalausko (2000) teigimu, šeima yra svarbiausia terpė, kurioje vaikas gali sėkmingai augti ir vystytis. Nors šeimos samprata, anot Sagačio (2006), skirtingose šalyse yra nevienoda dėl įvairių ekonominių ir socialinių veiksnių bei kultūrinių tradicijų, bet vaiko teisė į šeimą ir šeimos ryšius yra viena iš universaliausių ir plačiausiai tarptautinės bendrijos pripažįstamų vaiko teisių. Sagatys (2006) pabrėžia, jog dar 1959 m. priimtoje Vaiko teisių deklaracijoje jau buvo įtvirtintas principas, kad vaikas, jei tik tai įmanoma, turi augti savo biologinių tėvų globoje ir priežiūroje. Konvencijos (1995) preambulėje pabrėžiama, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą, todėl šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikta reikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei (Sagatys, 2006).

Konvencijos (1995) 2, 3, 6 bei 12 straipsniuose detaliai aprašomi svarbiausi elgesio su vaikais, jų apsaugos principai bei pateikiamos vaikų dalyvavimo visuomeniniame gyvenime vertybės. Kairienės ir Žiemienės (2007) nuomone, kai kurie Konvencijos (1995) straipsniai savo reikšme ir panaudojimo universalumu prilygsta bendrosioms nuostatoms įgyvendinant vaiko teises, todėl laikomi bendraisiais principais: vaiko teisė į gyvybę ir didžiausią galimybę gyventi bei vystytis (6 straipsnis), reikalavimas pirmiausia atsižvelgti į tai, kas vaikui yra geriausia (3 straipsnis), pagarba vaiko pažiūroms (12 straipsnis), diskriminacijos draudimas (2 straipsnis). Šiuos svarbiausius principus yra reikšminga paanalizuoti kiek giliau:

- Diskriminacijos draudimas (2 straipsnis). Šis Konvencijos (1995) straipsnis atspindi vieną iš svarbiausių principų – vaikas turi turėti galimybę naudotis visomis savo teisėmis ir dėl to nepatirti diskriminacijos. Kairienės ir Žiemienės (2007) teigimu, diskriminacijos draudimas laikomas bendruoju principu, taikomu įgyvendinant visas Konvencijos (1995) nuostatas. Šio principo esme laikomas sąlygų, skatinančių diskriminaciją, pašalinimas. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis principas jokiu būdu nereiškia sąlygų suvienodinimo – pripažįstama,

kad kiekvienas vaikas yra unikali asmenybė su individualiais poreikiais, todėl kitoniškumo išvengti nėra įmanoma;

- Vaiko interesų pirmenybė (3 straipsnis). Sprendžiant bet kurį su vaiku susijusį klausimą, visų pirma turi būti atsižvelgiama į paties vaiko interesus. Nei tėvų, nei visuomenės interesai negali būti laikomi svarbesniais nei vaiko. Anot Kairienės ir Žiemienės (2007), principo pirmiausia atsižvelgti į tai, kas vaikui geriausia, taikymo sritis labai plati. Pažymima, kad šis principas reikšmingiausiu tampa tuomet, kai netaikomi kiti Konvencijos (1995) straipsniai. Gali susiklostyti situacijos, kai susiduria vaiko ir kitų asmenų interesai, todėl šio principo esmė yra užtikrinti, kad vaiko interesai būtų išnagrinėti pirmiausia ir kad juos būtų atsižvelgta pirmiausia. Geriausių vaiko interesų nuostatos, pasak Kairienės ir Žiemienės (2007), minimos ir Konvencijos (1995) 9, 18, 20, 21, 23 bei straipsniuose;
- Teisė gyventi ir sveikai vystytis (6 straipsnis). Svarbiausių vaiko socialinių ir ekonominių teisių įgyvendinimui taikomas būtent šis principas. Vaikas ne tik turi prigimtinę teisę į gyvybę, tačiau ir gyventi bei sveikai vystytis. Kaip teigia Kairienė ir Žiemienė (2007), vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis svarbi įgyvendinat visus Konvencijos (1995) straipsnius, nes vystymasis laikomas holistine sąvoka, apimančia vaiko fizinį, protinį, dvasinį, psichologinį, dorovinį, socialinį vystymąsi. Net nekyla abejonių, jog geriausios sąlygos vaiko vystymuisi yra šeimoje. Tačiau valstybė taip pat turi dėti pastangas tam, kad būtų užtikrintos ekonominės, socialinės, medicininės, politinės, teisinės, kultūrinės ir kitokios prielaidos vaikui vystytis. Apie vaiko teisę sveikai vystytis, anot Kairienės ir Žiemienės (2007), kalbama ir Konvencijos (1995) 5, 19, 27, 29 bei 37 straipsniuose;
- Vaiko pažiūros (12 straipsnis). Šiuo principu įtvirtinta nuostata, jog vaikas turi teisę reikšti savo nuomonę bet kokiu su juo susijusiu klausimu. Be kita ko, atsižvelgiant į vaiko amžių ir brandą, šioms pažiūroms turi būti skiriamas deramas dėmesys. Toks požiūris pabrėžia vaiko teisinį subjektiškumą. Vaikas laikomas pilnateisiu žmogumi, galinčiu laisvai reikšti savo poziciją, kuriai turi būti skiriamas pakankamas dėmesys. Remiantis šiuo principu, tėvams tenka aktyvi pareiga išsiaiškinti vaiko pažiūras ir į jas tinkamai atsižvelgti. Tai turi būti daroma nepriklausomai nuo vaiko amžiaus. Šio principo nuostatos, Kairienės ir Žiemienės (2007) teigimu, atsispindi ir Konvencijos (1995) 5, 9, 13, 14 bei 15 straipsniuose.

Vaiko teisė į šeimos ryšius yra ginama ir nacionalinių įstatymų. Šeimos instituto svarbą pabrėžia Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 38 straipsnis, kuriame teigiama, jog „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, o „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“. VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 9 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad bet kuris vaikas nuo gimimo momento įgyja teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

Šimonis ir Januškienė (2001), analizuodami vaiko teisių apsaugos aspektus Lietuvoje, pastebėjo, jog vaiko teisė į šeimos ryšius yra glaudžiai susijusi su kitomis vaiko teisėmis, atsirandančiomis šeimoje ir šeimos narių tarpusavio teisinių santykių. Šimonis ir Januškienė (2001) šeimoje teigia esant dar ir tokias vaiko teises:

- teisę bendrauti su abiem tėvais ir kitais giminaičiais net ir tais atvejais, kai tėvai gyvena atskirai;
- teisę turėti nuo kitų šeimos narių atskirą turtą;
- teisę reikalauti iš abiejų tėvų solidariai užtikrinti tinkamas sąlygas vystytis, aprūpinti gyventi tinkamu būstu bei materialiai išlaikyti;
- teisę reikšti savo nuomonę ir kad į ją būtų atsižvelgta.

Šimonio ir Januškienės (2001) išskirta vaiko teisė turėti nuo kitų šeimos narių atskirą turtą nėra nauja – ją apibrėžia CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.161 straipsnio 4 dalis. Čia pažymima, jog vaikai negali turėti nuosavybės teisės į tėvų turtą, o tėvai – į vaikų turtą. Tačiau tėvai, atsižvelgiant į tai, kad vaikai neturi juridinio veiksnumo, tvarko vaikų turtą uzufrukto teise, kurios negalima įkeisti, parduoti ar kitokiu būdu perleisti, jos negalima suvaržyti, iš jos negali būti išieškoma. Be to, CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) išskiria tam tikrą vaikams nuosavybės teise priklausantį turtą, kurio tėvai neturi teisės tvarkyti net uzufrukto teisėmis. Tokiu turtu, remiantis CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.187 straipsniu, laikomas vaiko turtas, įgytas už savo paties uždirbtas lėšas arba vaiko lavinimo, pomėgių tenkinimo ar laisvalaikio organizavimo tikslams skirtos lėšos. Vaiko turtui uzufrukto teisė netaikoma ir tuomet, kai tas turtas buvo dovanotas arba paveldėtas su sąlyga, jog tam turtui nebus taikoma uzufrukto teisė.

Šimonio ir Januškienės (2001) įvardinta vaiko teisė reikalauti solidaraus išlaikymo iš abiejų tėvų bei teisė gauti vystymuisi reikalingas tinkamas sąlygas, teisė gauti materialinį išlaikymą ir būti aprūpintam gyventi tinkamu būstu įtvirtinta ir VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 21 straipsnyje. Paminėtos vaiko teisės kyla iš biologinių tėvų pareigos bei išimtinės teisės auklėti savo vaikus, kartu su jais gyventi ir juos materialiai išlaikyti. Įgyvendindami šią teisę, kaip nurodoma CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.164 straipsnyje, vaikai turi teisę kreiptis į vaikų teisių apsaugos institucijas dėl netinkamų tėvų pareigų atlikimo, o nuo keturiolikos metų - ir į teismą bei reikalauti, kad kiekvienas iš tėvų suteiktų jiems gyvenamąjį būstą, o iš neprisidedančių prie vaiko materialinio išlaikymo būtų priteisti alimentai.

Vaikų teisė reikšti savo nuomonę, kurią akcentavo Šimonis ir Januškienė (2001), kaip jau buvo minėta, yra įtvirtinta Konvencijos (1995) 12 straipsnyje. Tačiau be šios svarbios teisės, Konvencijoje (1995) minimo dar ir kitos specifinės su šeima susijusios vaiko teisės:

- teisė žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam;
- teisė gyventi ir bendrauti su tėvais;
- teisė, kad tėvai gautų normalias gyvenimo sąlygas vaiko auklėjimui ir vystymuisi;
- teisė į šeimyninio gyvenimo neliečiamumą.

Vaiko teises žinoti savo tėvus ir būti jų auklėjamam numato Konvencijos (1995) 7 straipsnis. Tokia vaiko teisė yra viena iš priemonių ginti pačios šeimos identitetui, kaip tai numatyta Konstitucijos (1992, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20) 38 straipsnyje. Susiklosčius tokioms aplinkybėms, kai vaiko tėvai dingsta, valstybė privalo užtikrinti jų paiešką, o vaiko teisė žinoti savo tėvus negali būti suvaržyta net ir tais atvejais, kai vaikas būna įvaikinamas.

VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) įtvirtintos vaiko teisės daugeliu atvejų yra perkeltos iš Konvencijos (1995): teisė gyventi ir augti (7 straipsnis), teisė būti sveikam (8 straipsnis), teisė į individualybę ir jo išsaugojimą (9 straipsnis), teisė į asmeninį gyvenimą (10 straipsnis), teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas (11 straipsnis), teisė turėti turtą (12 straipsnis), teisė turėti gyvenamąjį būstą (13 straipsnis), teisė į socialines garantijas (14 straipsnis), teisė į valstybės paramą ir išlaikymą (15 straipsnis), teisė į poilsį ir laisvalaikį (16 straipsnis). Tėvų teisės ir pareigos siejamos su jų atsakomybe už vaiko gerovę atsižvelgiant į vaiko interesus (Kairienė ir Žiemienė, 2007).

Svarbiausia sudedamoji vaiko interesų apibrėžimo dalis yra visų Konvencijos (1995) normų visuma. Tai reiškia, kad vaiko svarbiausi interesai yra šie: gauti išsilavinimą (28 straipsnis); išsaugoti šeimos ryšius (8 straipsnis); žinoti savo tėvus ir būti jų globojamam (7 straipsnis); būti išklausytam sprendžiant su juo susijusius klausimus (12 straipsnis); būti gerbiamam kaip asmenybei (16 straipsnis) (Konvencija, 1995). Įgyvendinant vaiko teises, visų pirma turi būti atsižvelgiama į tai, kokie yra vaiko interesai.

Vaiko teisė į šeimyninio gyvenimo neliečiamumą, pasak Šimonio ir Januškienės (2001), yra vaiko teisės į jo privataus gyvenimo neliečiamumą, sudedamoji dalis. Šiuo atveju svarbu pabrėžti jau ne vien tik vaiko, bet ir visos šeimos, kaip atskiro visuomenės struktūrinio elemento, interesus. Šimonis ir Januškienė (2001) taip pat pažymi, jog be visų kitų šeimos narių sutikimų neturėtų būti viešinama informacija apie šeimos narių biologinę kilmę, jų tarpusavio santykius šeimoje ir panašius dalykus.

Anot G. Sagačio (2006), moksliniais tyrimais yra pagrįsta, jog šeima yra pagrindinis faktorius, nulemiantis vaiko socializaciją. Sagačio (2006) nuomone, vaiko socializacijos procesas prasideda nuo pat pirmųjų jo gyvenimo akimirkų. Šios proceso metu vaikas perima šeimoje ir visuomenėje egzistuojančias elgesio normas, formuojasi vaiko vertybių sistema, išmokstami socialiniai vaidmenys, perimama ir kaupiama socialinė patirtis, o visos įgytos žinios pritaikomos socializacijos proceso metu.

VTAKĮ 2017 m. ataskaitoje (2018) akcentuojama, jog beveik kiekvienu atveju, kai fiksuojami vaiko teisės būti auklėjamam ir aprūpinamam savo tėvų, teisės nuolat bendrauti su abiem tėvais, teisės į šeimos ryšius pažeidimai, taip pat nustatomi ir kiti vaiko teisių pažeidimai: pažeidžiama teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, teisė būti apsaugotam nuo smurto, teisė į asmeninį gyvenimą ir jo neliečiamumą ir kt. VTAKĮ 2017 m. ataskaitoje (2018) pateikiami duomenys leidžia daryti pagrįstą išvadą, jog vaiko teisės šeimoje yra tampriai viena su kita susijusios ir tuo atveju, jei yra pažeidžiama viena vaiko teisė, daugeliu atveju tai sukelia ir kitų vaiko teisių pažeidimus arba bent jau apsunkina jų įgyvendinimą.

Pasak Covell, Howe ir Blokhuis (2018), augantiems vaikams turėtų būti sukuriamos tokios sąlygos, kuriose jie galėtų sveikai vystytis, ugdyti savo gebėjimus ir savivertę. Viso to turėtų būti siekiama tam, kad užaugę vaikai galėtų tapti visaverčiais visuomenės nariais bei kurtų darnias šeimas. Nors, anot Kairienės ir Žiemienės (2007), vaikai ilgą laiką buvo laikomi kaip labiau pažeidžiama visuomenės grupė, per pastaruosius keletą dešimtmečių įvykęs visuomenės požiūrio poslinkis nuo vaiko apsaugos link vaiko teisių buvo tas katalizatorius, kuris paskatino vaiko sampratos pokyčius visuomenėje. Būtent dėl to, jog visuomenėje įsigalėjo nuostata, kad vaikams žmonija privalo duoti visa, ką turi geriausio, pasak Covell, Howe ir Blokhuis (2018), sukūrė prielaidas šiuolaikinių vaiko teisių apsaugos sistemų atsiradimui.

Apibendrinant šiame darbo poskyryje analizuotą informaciją galima konstatuoti, jog vaiko teisių užtikrinimas šeimoje pasiekiamas per tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimą. Tokiu būdu garantuojamas geriausių vaiko interesų užtikrinimas, atliepiant vaiko fiziologinius, meilės, saugumo ir kitus poreikius. Vaikai yra ypatinga žmonių visuomenės dalis, kuriai privaloma garantuoti galimybę naudotis prigimtinėmis teisėmis. Šios bei kitos svarbios specifinės vaiko teisės yra įtvirtintos įvairiuose teisės aktuose ir garantuoja vaiko teisų ir laisvių užtikrinimą bei suteikia pagalbą ir paramą, kai tos teisės yra pažeidžiamos. Tuo labiausiai turi rūpintis valstybė, kurios pareiga yra siekti sudaryti galimybes vaikams jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais.

2.2.Vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų

Konvencijos (1995) 9 straipsnio 1 dalyje yra numatyta ir galimybė vaiką atskirti nuo tėvų tuo atveju, kai tėvai gyvena atskirai ir būtina nustatyti, su kuriuo iš tėvų gyvens vaikas. Tačiau, anot Bottoms ir Kovera (2002), teisė nuolat bendrauti su tėvais yra išimtinė vaiko teisė, nes tarp vaiko ir tėvų yra specifiniai santykiai, juos sieja dvasiniai, biologiniai, psichologiniai saitai, tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu yra išimtinės, tėvai yra pagrindiniai vaikų, kurie nėra psichiškai subrendę, globėjai. Bottoms ir Kovera (2002) taip pat

pažymi, jog bet kokia vaiko teisė gali būti ribojama tik tuo atveju, kai kitais būdais neįmanoma užtikrinti geriausių vaiko interesų. Tas pats pasakytina ir apie vaiko teisę gyventi su tėvais ir nebūti su jais išskirtam.

CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.161 straipsnyje pažymima, jog nepriklausomai nuo to, ar tėvai gyvena kartu ar skyriumi, vaikas vis vien turi teisę bendrauti su abiem tėvais ir kitais giminaičiais bei būti tėvų išlaikomas. Vienintelė aplinkybė, galinti lemti šių teisių suvaržymus yra neatitikimas vaiko interesams – jei bendravimas su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų prieštarauja geriausiems vaiko interesams, tuomet toks bendravimas gali būti suvaržytas. LAT bylos Nr. 3K-3-412-916/2020 (2020) nutartyje yra pasisakęs, jog tokia įstatyme įtvirtinta nuostata be jokių išlygų gali būti laikoma pamatine, patvirtinančia vaiko teisę į šeimos ryšius, nes tik šeimoje, kurioje vaiką supa meilė ir supratimas, įmanoma darni ir visapusiška vaiko raida. LAT bylos Nr. 3K-3-16-706/2016 (2016) nutartyje pažymi, jog nepriklausomai nuo tėvų tarpusavio santykio (sutuoktiniai, partneriai, atskirai gyvenantys asmenys ir pan.), būtent biologiniai tėvai turi pirmumo teisę atlikti savo kaip tėvų pareigas, kurios, pasak Aušroto (2021), apima pareigas prižiūrėti ir dorai auklėti vaikus, rūpintis jų sveikata, teikti jiems materialinį išlaikymą, atsižvelgiant į jų poreikius sukurti sąlygas visapusiškai vystytis.

CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.165 straipsnio 3 dalyje pabrėžiama, jog vaiko saugumui ir darniam ugdymui užtikrinti būtinas abiejų tėvų bendradarbiavimas tarpusavyje ir su vaiku, nes tik kompromiso keliu galima spręsti visus klausimus, susijusius su vaiko auklėjimu. Būtent dėl šios priežasties tėvai visuomet turi siekti bet kokius su vaiku susijusius klausimus spręsti taikiai. Kaminskienė ir kt. (2019) pažymi, jog esant poreikiui tėvai gali kreiptis pagalbos – galima pasitelkti tarpininkus, mediatorius, psichologus ar kitus specialistus, nes tik tėvų kompromiso keliu surastas sprendimas, kokiomis priemonėmis yra geriausia ir tinkamiausia auklėti vaiką, galės būti priimtas ir geranoriškai įgyvendinamas visų suinteresuotų šalių. Visgi nesusitarus taikiai, kaip pabrėžia Kaminskienė ir kt. (2019), tėvams išlieka teisė dėl ginčijamo klausimo sprendimo kreiptis į teismą. Pasak Gumbrevičiūtės (2017), kiekvienu atveju, kada nagrinėjamoje byloje egzistuoja su vaiko teisėmis ir teisėtais interesais susijęs elementas, t. y. šeimos teisinių santykių elementas, vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai skirtinas ypatingas dėmesys, o teismas, nagrinėdamas tokią bylą, yra aktyvus tiek, kiek reikia, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir teisėti interesai (Gumbrevičiūtė, 2017).

LAT Senato nutarime Nr. 35 (2002) įtvirtinta vaiko interesų samprata, pagal kurią vaiko interesus pirmiausia nulemia teigiamas sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios vaiko asmenybės ugdymas, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius,

moralinius, turtinius ir kitokius poreikius. Anot Narmonto (2009), nustatinėjant vaiko interesų turinį būtina įvertinti objektyvias aplinkybes, kadangi vaiko tėvai gali skirtingai suvokti vaiko interesus, priklausomai nuo jų pačių vertybių sistemos, moralinių nuostatų, išsilavinimo ir kitų dalykų. Narmontas (2009) pažymi, jog teismas savo iniciatyva (*ex officio*) kiekvienoje byloje privalo nustatyti konkrečius kiekvieno vaiko interesus.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (1994) pažymi, jog vaiko ir vieno iš tėvų bendravimas yra esminis šeimos gyvenimo elementas net ir tuo atveju, kai tėvų santykiai nutrūkę (Europos Žmogaus Teisių Teismo byla: Keegan v. Ireland, no. 16969/90, 1994). VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) 9 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „vaikas nuo gimimo momento turi teisę į <...> šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą“. Panašią nuomonę turi ir Lengvinas (2007), kuris teigia, jog visomis įmanomomis priemonėmis turi būti siekiama, kad vaikas galėtų laisvai augti, tobulėti ir būti pilnateisiu visuomenės nariu.

Lengvinas (2007) taip pat pažymi, kad vaikai yra išskirtinė asmenų grupė. Nepaisant savo išskirtinumo, jie, kaip ir suaugusieji, turi tokias pačias prigimtines teises, tačiau dėl teisinio neveiksnumo patys savo teisėms atstovauti negali. Kairienė ir Žiemienė (2007) akcentuoja, kad nors vaikas ir yra pripažįstamas aktyviu teisės subjektu, besinaudojančiu savo teisėmis, tačiau vaiko teises galima įgyvendinti tik per kitų asmenų – visų pirma tėvų, teises ir pareigas. Dėl šios priežasties vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimas taip pat gali būti įgyvendinamas tik per tėvų teisių ir pareigų visumą.

Remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos apžvalga (2020), galima teigti, kad tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, ne tik turi didesnes galimybes bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant, bet ir daryti įtaką jo psichiniam, dvasiniam, kultūriniam bei fiziniam vystymuisi. Dėl šios priežasties pagrįstai galima teigti, kad būtent to iš tėvų vaidmuo auklėjant vaiką turi būti aktyvesnis. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.162 straipsnio 3 dalyje numatoma, jog skyriumi nuo savo vaiko gyvenantis vienas iš tėvų išsaugo savo kaip tėvo pareigą bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjime. Tuo tarpu CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.170 straipsnis numato, kad nepriklausomai nuo to, su kuriuo iš tėvų gyvena vaikas, kitas iš tėvų negali kliudyti kitai pusei bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjime.

Gumbrevičiūtės (2017) nuomone, vaikas, nežiūrint į tai, kad jo tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nepriklausomai nuo to, kur jo tėvai gyvena. Vaiko auklėjimo, bendravimo ir visus kitus su vaiku susijusius klausimus abu tėvai turi teisę spręsti tarpusavio susitarimu, tačiau jei to padaryti nepavyksta, tėvai taip pat turi teisę tiesiogiai kreiptis į teismą. Teismas, kaip nurodo Varanauskienė (2021), išsprendęs tėvų

ginčą, nustatys bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant tvarką, atsižvelgdamas į vaiko interesus ir sudarydamas galimybę skyrium gyvenančiam vienam iš tėvų maksimaliai dalyvauti auklėjant vaiką. Susiklosčius išskirtinėms aplinkybėms, kai neribotas bendravimas su vienu iš tėvų kenkia vaiko interesams, teismas turi teisę nustatyti bendravimo apribojimus.

Pasak Gumbrevičiūtės (2017) bei Varanauskienės (2021), skyrium gyvenantis vienas iš tėvų, turi teisę gauti informaciją apie vaiką iš visų auklėjimo, mokymo, gydymo, vaiko teisių apsaugos ir kitų įstaigų bei institucijų, kurios turi ryšį su jo vaiku. Minėtos institucijos gali atsisakyti suteikti informaciją apie vaiką tuo atveju, jei iš tėvo ar motinos pusės atsiranda reali grėsmė vaiko sveikatai arba gyvybei bei kitais įstatymų numatytais atvejais. Įstaigų, organizacijų ar kitokių institucijų ir fizinių asmenų atsisakymas tėvams suteikti informaciją apie jų vaikus gali būti skundžiamas teismui, tačiau esant įprastinėms aplinkybėms, pasak Gumbrevičiūtės (2017), vaikas turi nenuginčijamą teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų.

Pasigilinus labiau galima pamatyti, jog vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų itin svarbia laikoma ne tik Lietuvoje, tačiau ir bet kurioje pasaulio valstybėje, kurioje yra ratifikuota Konvencija (1995). Štai Kiral (2019), atlikusi tėvų teisių ir pareigų tyrimą viename Turkijos rajone, nustatė, kad nepaisant įvykusių skyrybų, tėvų teisės ir pareigos savo vaikų atžvilgiu lieka nepakitusios, tačiau keičiasi tai, kaip tėvai geba įgyvendinti šias teises ir pareigas. Kiral (2019) pažymi, kad skyrium gyvenantys tėvai dažniausiai nesugeba pilnai patenkinti vaiko emocinių poreikių ir pasidalinti vaiko auklėjimo atsakomybėmis. Nors atliktame tyrime pažymima, kad tėvai daugeliu atveju žino savo teises, tačiau jų pareigų vykdymą įtakoja tos pačios Jenkins (1997) ar Matulienės (2012) (žr. 3.1. poskyrį) išskirtos skyrybų priežastys. Tėvų pareigų nevykdymas arba tik dalinis jų vykdymas, pasak Kiral (2019), pažeidžia vaiko teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų.

Apibendrinant galima konstatuoti faktą, jog vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų yra įtvirtinta pamatiniuose vaikų teises ginančiuose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose. Vaiko interesai yra laikomi svarbiausiais, todėl nepriklausomai nuo to, kokios priežastys tėvus pastūmėjo skyrybų link, siekdami užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą, tėvai visų pirma privalo pasirūpinti, jog būtų užtikrinta vaiko teisę į šeimą, kuri yra pamatinė net ir po įvykusių skyrybų. Tėvų skyrybų atveju vaiko teisės niekur nedingsta, lygiai taip pat kaip ir nedingsta tėvų teisės bei pareigos savo vaikų atžvilgiu. Apie tai, kaip savo teises ir pareigas, savo valdžią vaikų atžvilgiu įgyvendina tėvai po įvykusių skyrybų bus kalbama sekančiame šio baigiamojo magistro darbo skyriuje.

3. TĖVŲ APSISPRENDIMO GYVENTI SKYRIUM PRIEŽASTYS IR PADARINIAI

3.1.Skyrybų priežastys ir pasekmės šeimai

Tradicinė šeima, anot Maslauskaitės (2005), dažniausiai yra siejama su santuoka ir vaikų auginimu. Skyrybos ar bet koks kitoks šeimos irimas, pasak Maslauskaitės (2005), sukelia didelių psichologinių ir socialinių pasekmių, kurios turi ilgalaikį neigiamą poveikį visiems šeimos nariams. Mikelėno (2009) nuomone, didelis ištuokų skaičius skatina įvairių sričių specialistus analizuoti santuokos nutraukimo priežastis. Santuokų žlugimo priežastis tyrinėjo ir Bikulčius (1996), Jenkins (1997) ar Matulienė (2012), kurie linkę skirti dvi skyrybų priežasčių grupes: visuomenines ir individualias.

Matulienė (2012) pateikia tokius skyrybų priežasčių veiksnius:

Visuomeniniai veiksniai:

- *Ekonominės prielaidos*. Šis veiksnys įgijo didesnę svarbą pastaraisiais dešimtmečiais, kai moterų ekonominė nepriklausomybė nuo vyrų gerokai išaugo. Visuomenė menkai rūpinosi moters gerove, kol ji būdavo priklausoma nuo vyro išlaikymo, todėl moterų ekonominė nepriklausomybė lemia skyrybų augimą iš moterų pusės. Tačiau žvelgiant iš vyrų perspektyvos, pernelyg didelis pasinėrimas į darbą siekiant išlaikyti šeimą ir menkas rūpestis buitimi taip pat tampa skyrybų priežastimi, nes pinigų kiekis negali kompensuoti vyro nedalyvavimo šeimos gyvenime;
- *Šeimos funkcijų pasikeitimas*. Vystantis visuomenei nemažai šeimos funkcijų, tokių kaip rekreacija, sauga, išsilavinimas ir pan. perėmė valstybė, todėl šeimos funkcijų pasikeitimas arba sumažėjimas sukuria prielaidas sutuoktinių skyryboms;
- *Susilpnėjusi moralė*. Įvairūs pokyčiai visuomenėje lėmė, jog daugelio jos narių moralė tapo gerokai silpnesnė. Su tuo susijęs ir bažnyčios vaidmens visuomenės gyvenime pokytis, kadangi bažnyčiai priklausiusi kalčių atleidimo funkcija pamažu tampa visuomenine – skyrybos šiuolaikiniame pasaulyje nebėra laikomos kažkokiu moraliniu nuopuoliu;
- *Susilpnėjusi tėvų įtaka pasirenkant partnerį*. Analizuojant duomenis apie tai, kokios prielaidos lemdavo santuokos sukūrimą, tarkime, prieš gerą šimtmetį, pastebėtume, kad tuomet būdavo itin reikšmingas tėvų vaidmuo – be tėvų pritarimo santuokos vykdavo itin retai. Šiandieninėje visuomenėje pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovaujasi žmonės kurdami šeimas yra meilė – jausmas, kuris gali būti labai nepastovus ir netgi trumpalaikis;
- *Skyrybų modelio priėmimas*. Didėjant šeimų skaičiui auga ir tikimybė, jog kuris nors iš giminaičių bus išgyvenęs skyrybas. Kuo daugiau tokių asmenų, įskaitant ir draugus, kaimynus, bendradarbius ir kt., šeimos aplinkoje, tuo normalesniu tampa ir skyrybų reiškinys;

- *Įstatymų liberalumas skyrybų požiūriu*. Keičiantis visuomenei su ja keitėsi ir teisės doktrina, todėl dabar su tam tikromis problemomis, pavyzdžiui, vieno iš sutuoktinių neištikimybe, priklausomybėmis ar psichinėmis ligomis, susiduriančios vaikų neturinčios šeimos yra lengvai išskiriamos. Vaikų turėjimas, esant abipusiam sutuoktinių susitarimui, skyrybų proceso taip pat ženkliai neprailgina.

Nors kai kurie pristatyti skyrybų visuomeniniai veiksniai negali būti savaime laikomi vien tik neigiamais, pavyzdžiui, moterų ekonominės nepriklausomybės augimas ar kai kurių šeimos funkcijų delegavimas valstybei, tačiau žinant, kad neretai skyrybas įtakoja kelių išvardintų veiksnių derinys, galima teigti, kad konservatyvesnė ir mažiaus išsivysčiusi visuomenė buvo gerokai atsparesnė skyrybų reiškiniui. Tačiau skyrybų priežastimi gali tapti ir su pačiais sutuoktiniais susiję veiksniai. Matulienė (2012) juos įvardija tokus:

Individualūs veiksniai:

- *Neigiamas elgesys*. Kiekvienas žmogus, ypatingai esant stresinėms situacijoms, gali pasielgti netinkamai, tačiau jei toks elgesys tampa vieno iš sutuoktinių įpročiu ir nėra koreguojamas arba net ir koreguojant tęsiasi toliau, kito iš sutuoktinių psichikoje tai tampa pernelyg mažu tarpasmeniniu atpildu už į santykius įdėtas pastangas. Tuomet sutuoktiniams ima atrodyti, jog pati priimtiniausia alternatyva – nutraukti santykius;
- *Konfliktų valdymo įgūdžių stoka*. Kiekvienos šeimos gyvenime kartais būna sudėtingesnių momentų, tačiau praktiškai bet kokią šeimos krizę galima įveikti. Tam reikia koreguoti netinkamą elgesį ir paversti jį tinkamu, tačiau to būtina labai norėti ir reikia nuoširdžiai to siekti. Visgi esti nemažai atvejų, kai šeimoms nariams pritrūksta noro ir gebėjimų pasiekti pokyčių;
- *Radikalūs pokyčiai*. Susituokę asmenys išgyvena nemažai elgesio ir emocinių pokyčių, bet pats radikaliausias iš jų – pokytis psichikoje, kuris lemia įsitikinimą, kad buvimas santuokoje jau nebėra toks pats dalykas, kaip buvimas santykiuose iki santuokos. Toks pokytis daro dažniausiai neigiamą įtaką sutuoktinių elgesiui;
- *Nuobodulys*. Jei šeimos nariai gyvena uždarą gyvenimą, neturi daug draugų ir artimųjų arba jų nesikviečia į svečius, patys niekur nesilanko, tuomet sutuoktiniai praranda žavesį vienas kitu. Ilgainiui toks gyvenimas ima kelti nuobodulį, kuris dar vėliau perauga į įtampą, o jos nepašalinus – sukelia skyrybas;
- *Nesantuokiniai ryšiai*. Susiklosčius aplinkybėms, kai sutuoktiniai praranda tarpusavio pasitikėjimą arba šeimoje atsiradus nuoboduliui, sutuoktiniai ima ieškoti alternatyvių emocinių ir fizinių ryšių su kažkuo, kas galėtų atliepti jų socializacijos poreikius. Tokiais atvejais naujas susidomėjimo objektas atrodo itin geras, gražus ir žavus. Šiuo kritiniu

momentu pirmenybė jau teikiama nebe sutuoktiniui. Tai silpnina šeimos narių tarpusavio emocinius ryšius ir didina skyrybų tikimybę;

- *Ydos*. Kiekvienas žmogus gali turėti neigiamų savybių ar įpročių, tačiau, jei gyvenant santuokoje, turimos ydos ima kelti diskomfortą kitam sutuoktiniui arba vaikams arba jei turimos ydos yra linkusios augti, tuomet tokie dalykai, kaip priklausomybė nuo alkoholio, besaikis rūkymas ar per didelis prieraišumas kokiems nors organizmo stimuliatoriams gali atvesti prie skyrybų;
- *Savininkiški motyvai*. Kai vienas iš sutuoktinių ima manyti, jog kita pusė jo ar jos nesupranta, o tik nori parodyti savo valdžią, tuomet kyla nepasitenkinimas, kuris ilgainiui taip pat veda prie skyrybų.

Žvelgiant į Matulienės (2012) išskirtus skyrybų priežasčių veiksnius analizuojamos temos kontekste galima pastebėti, kad minėtos autorės išskirti visuomeniniai skyrybų priežasčių veiksniai labiau įtakoja pačių skyrybų reiškinį, tuo tarpu individualūs veiksniai aktualūs ir tuomet, kai kalbama apie vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimą. Neigiamas elgesys, radikalūs pokyčiai psichikoje ar konfliktų valdymo įgūdžių stoka reiškia, kad skyrybas išgyvenę sutuoktiniai dažnai nesugeba pasiekti susitarimo dėl bendravimo su vaiku tvarkos, konfliktuoja daugelyje su vaiko priežiūra ir ugdymu susijusių sričių tokiu būdu neužtikrindami, kad vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų būtų įgyvendinta. Nesantuokiniai ryšiai ne tik atveda iki skyrybų, tačiau trukdo ir toliau – dažnai naują partnerį turintis vienas iš tėvų būna labiau suinteresuotas rodyti dėmesį tam naujam partneriui nei koncentruojasi į vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą. Sutuoktinių ydos taip pat yra svarbus veiksnys, o savininkiški motyvai dažnu atveju reiškia, kad vaiką ima savintis tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta jo gyvenamoji vieta.

Jenkins (1997) mano, kad vidinius ir išorinius veiksnius atskirti sudėtinga, dažnai jie būna tarpusavyje itin susiję, o tam tikri išoriniai veiksniai gali sukelti ir kokius nors vidinius pokyčius arba atvirkščiai. Jenkins (1997) nuomone, pagrindinės skyrybų priežastys galėtų būti tokios:

- Finansiniai sunkumai;
- Bendravimo stoka;
- Draugystės, bičiulystės stoka;
- Žmogaus prigimties nepastovumas;
- Vaikai.

Analizuojant Jenkins (1997) nurodytas skyrybų priežastis, galima daryti prielaidą, kad finansiniai sunkumai ne tik lemia skyrybas, tačiau ir sukelia sunkumų įgyvendinant vaiko

teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų. Bendravimo, draugystės ir bičiulystės stoka persikelia ir į po skyrybų susiklosčiusius tarpusavio santykius, o vaikai, kad ir kaip paradoksaliai tai skambėtų, tampa ne tik skyrybų priežastimi, bet ir tėvų tarpusavio kovos įrankiu. Määttä (2011) teigia, kad per pastarąjį dešimtmetį skyrybos tapo vis dažnesniu reiškiniu ir tose Vakarų šalyse, kuriose iki tol fiksuotas santykinai nedidelis skyrybų skaičius. Šį reiškinį, pasak Varžinskienės ir Vasilikaitės (2017), lengvai paaiškina įvairūs visuomenės pokyčiai, pavyzdžiui, urbanizacijos lygis, išaugęs žmonių individualizmas, sutvirtėjęs moters vaidmuo visuomenėje, noras įsitvirtinti darbo rinkoje, karjeros siekiai ar nepagrįsti lūkesčiai santuokai. Määttä (2011) taip pat išskiria 4 svarbias priežastis, kodėl santuoka gali baigtis skyrybomis:

1. Žmonių skirtumai. Pasak Määttä (2011), tuo atveju, kai šeimą sukūrę žmonės yra pernelyg skirtingi, santuoka negali ilgai tęstis. Paprastai taip nutinka dėl itin jauno sutuoktinių amžiaus, kai tuoktis verčia tėvai, arba kai susiklosto priešinga situacija – bandoma pasipriešinti tėvų valiai;

2. Nesirūpinimas santykiais. Anot Määttä (2011), santuoka yra pasmerkta žlugti, jei ja nesirūpinama – sutuoktiniai tokiuose santykiuose jaučia nelygybę, jų tarpusavio santykiai jų netenkina;

3. Karjera. Tuo atveju, kai sutuoktinių karjeros galimybės smarkiai skiriasi, Määttä (2011) teigimu, santuoka taip pat negali ilgai trukti, nes tai dar labiau pagilina jau ir taip matomus sutuoktinių skirtumus, dažnu atveju nutolindama juos labiau vienas nuo kito;

4. Neištikimybė. Pasak Määttä (2011), santykiai ypač dažnai gali nutrūkti dėl to, jei viena pusė sužino apie kitos pusės neištikimybę. Tas pats pasakytina ir apie kitos pusės padarytą kokį nors nusikaltimą.

Kai kurie kiti užsienio autoriai, pavyzdžiui, Gottman ir Silver (1999), atliko ilgalaikius porų stebėjimus, kurie beveik 95 proc. tikslumu parodė, jog apie gresiančias poros skyrybas rodo 4 indikatoriai:

- Kritiškumas, pasak Varžinskienės ir Vasilikaitės (2017), yra savybė, pasireiškianti kokiu nors neteisingu įsitikinimu ar apibendrinimu apie partnerį. Tačiau čia nekalbama apie konkretų negatyvų poelgį. Kritiškumas dažniausiai yra būdingas moterims;
- Gynybiškumas, kuriuo stengiamasi išvengti kito iš sutuoktinių kritikos;
- Panieka, anot Varžinskienės ir Vasilikaitės (2017), yra nuolatinis polinkis verbaliniais arba neverbaliniais komunikacijos metodais žeminti sutuoktinį. Pasak Gottman ir Silver (1999), tai yra bene pagrindinis skyrybų indikatorius.

- Vengimas, anot Gottman ir Silver (1999) yra vieno iš sutuoktinių atsisakymas dalyvauti pokalbyje arba vengimas fizinio ir/ar emocinio ryšio su savo partneriu. Pažymėtina, kad toks elgesys būdingesnis vyrams.

Gottman ir Silver (1999) bei Määttä (2011) išskirti skyrybų priežasčių indikatoriai labiausiai koreliuoja su šeimos kaip sistemos charakteristikomis, kurias išskyrė Ruškus (2002) bei Butkevičienė (2008). Kone visi Gottman ir Silver (1999) bei Määttä (2011) paminėti skyrybų indikatoriai daugiau ar mažiau susiję su šeimos kaip sistemos narių tarpusavio sąveika. Kritiškumas, gynybiškumas, panieka, vengimas – visa tai yra neigiami tarpusavio sąveikos aspektai, todėl ir veda prie skyrybų. Tačiau žvelgiant į tai analizuojamos temos kontekste, kyla klausimas, ar tokie tarpusavio santykiai, kurie nulėmė sutuoktinių skyrybas, nebus kliūtis užtikrinant vaiko teisę bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų? Akivaizdu, kad bendrų sąlyčio taškų nerandantys tėvai vargiai sugebės sklandžiai užtikrinti minėtos vaiko teisės įgyvendinimą.

Visgi Määttä (2011) pabrėžia, jog negalima tiksliai nusakyti, kokios būtent priežastys dažniausiai lemia skyrybas, nes jos neįvyksta staiga ir daugeliu atvejų priežastys turi savybę kauptis, t. y. nėra vienos aiškios priežasties, skyrybas lemia visas jų kompleksas. Anot Emery (2013), bet kuri santuoka gali būti pasmerkta skyryboms, jei sutuoktiniams yra pernelyg skausminga tęsti santykius arba tuo atveju, kai santykiai reikalauja per daug energijos. Įvairūs mokslininkai, tarp kurių ir Määttä (2011) bei Emery (2013), pažymi, jog santuokos nutraukimas turi didelių ir ilgalaikių pasekmių šeimoje gyvenantiems vaikams. Tačiau norint geriau suvokti, kokią žalą vaikui gali padaryti skyrybos, pirmiausia reikia įsigilinti į tai, kaip vaiko sąvoka matoma skyrybų kontekste ir kodėl esant tokioms aplinkybėms vaikai yra laikomi unikalia visuomenės socialine grupe, kuo išskirtiniai būna vaiko iš skyrybas išgyvenusios šeimos interesai bei poreikiai.

Konvencijos (1995) pirmajame straipsnyje nusakoma, kas yra vaikas: vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Tačiau čia tik pabrėžiamas žmogaus amžius, beveik nekreipiant dėmesio į kitas vaiką apibūdinančias charakteristikas. Žukauskaitė ir Širinskienė (2007) teigia, kad socialine prasme vaikas yra asmuo, turintis tam tikrus socialinius ryšius su savo tėvais. Šiame apibrėžime jau galime įžvelgti ryšio tarp tėvų ir vaikų aspektą, kuris yra be galo svarbus. Stiprus tėvų ir vaikų emocinis ryšys garantuoja gerus tarpusavio santykius ir nėra pagrindo abejoti jo unikalumu (Žukauskaitė ir Širinskienė, 2007).

VTAPĮ (1996, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30) siūlomas vaiko sampratos apibrėžimas labai panašus į pateikiamą Konvencijoje (1995), kur svarbiausiu vaiko skiriamuoju bruožu išlieka amžius. Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas (2000) sąvokai

„vaikas“ siūlo 3 apibrėžimus: 1) sūnus ar duktė savo tėvams; 2) berniukas ar mergaitė; 3) žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus bruožų. Nors šitoks vaiko sampratos apibrėžimas ir suteikia gerokai platesnį požiūrį į vaiką, tačiau ir čia minimas vaiko amžiaus aspektas. Dėl to visai pagrįstai galima teigti, jog pagrindinis požymis, skiriantis vaiką nuo suaugusio asmens, yra vaiko amžius.

Kairienė ir Jekaitytė (2010) teigia, kad santuokos nutraukimas dažniausiai prieštarauja vaiko interesui augti geriausiai jo augimo ir vystymo sąlygas atitinkančioje aplinkoje – savo tėvų šeimoje. Ir, nors įstatymai numato, kad santuokos nutraukimo metu turi būti išspręsti vaiko gyvenamosios vietos ir jo išlaikymo klausimai, tačiau tai veikiau valstybės pastangos užtikrinti minimalius vaiko egzistavimo poreikius – būsto ir lėšų pragyvenimui – bet šitaip neužtikrinamas ryšių tarp vaiko ir tėvo (motinos) išsaugojimas (Kairienė, Jekaitytė, 2010).

Laz (2004) nuomone, pasitraukus vienam iš tėvų, jo arba jos įtaka sumažėja, ir tai vaikams sukelia emocinį perversmą. Anot Laz (2004), su vienu iš tėvų gyventi likęs vaikas yra labiau linkęs prisirišti prie pastarojo, kadangi vaikas susiduria su baimes jausmu dėl to, kad bijoma netekti ir kartu likusio vieno iš tėvų. Pasak Miškinio (2003), po įvykusių skyrybų vaikai išgyveną visą „puokštę“ emocijų – pastebimas kaltės ir pažeminimo jausmas, vaikai taip pat gali jausti pykti arba pagiežą vieno arba abiejų tėvų atžvilgiu. Visgi natūralu manyti, kad neigiamos vaiko emocijos dažniausiai būna nukreiptos į tą iš tėvų, kuris pradėjo gyventi skyriumi. Tačiau, pasak Laz (2004), šeimą palikęs vienas iš tėvų neturėtų pernelyg jautriai reaguoti į vaiko jo atžvilgiu rodomas negatyvias emocijas, o kaip tik elgtis priešingai – kuo labiau stengtis įgyvendinti savo pareigas, t. y., dėti visas pastangas, kad būtų užtikrinama vaiko teisė bendrauti su abiem tėvais, taip pat rūpintis vaiko auklėjimu, globa, išlaikymu ir pan.

Karalienė (2018) nurodo, kad skyrybų procesas atneša daug skausmo ir išgyvenimų tiek suaugusiems, tiek vaikams, tačiau pastarieji patiria didesnį skausmą, nes nesugeba suvokti šio fakto priežasčių ir pradeda kaltinti save dėl įvykusios nelaimės. Pasak Berns (2009), šeimos skyrybos lemia daugelio aplinkybių pasikeitimą: vaikui gali teikti pakeisti gyvenamąją vietą ir ugdymo įstaigą, pasikeičia auklėjimo stilius šeimoje, rečiau matomasi su vienu iš tėvų, keičiasi šeimos finansinė padėtis. Visa tai labai paveikia vaikus ir jiems, anot Berns (2009), gali būti itin sudėtinga prisitaikyti prie naujos gyvenimo realybės. Visi paminėti veiksniai, anot Karalienės (2018), vaikui gali sukelti emocinius sunkumus ir paveikti elgesį ir lemti mitybos ar miego sutrikimus bei turėti ilgalaikių pasekmių vaiko psichinei sveikatai.

Karalienė (2018) taip pat pažymi, jog skyrybų proceso poveikis vaikui priklauso nuo jo amžiaus, lyties, gebėjimo įveikti stresą, informacijos, kurią gauna vaikas apie skyrybas,

tėvų konflikto gilumo ir santykių po skyrybų. Berns (2009), pažymi, jog vaiko amžius turi nemažai įtakos tam, kaip vaikas priims ir vertins tėvų skyrybas. Mažesni vaikai nėra pajėgūs suprasti tėvų motyvų, jausmų, nesuvokia ir savo vaidmens skyrybų procese. Dėl to mažesniems vaikams būdingi ir didesni emociniai išgyvenimai: vaikai ima kaltinti save, atsiranda baimė netekti ir kartu likusio vieno iš tėvų, susiduriama su nevaldomais pykčio proveržiais ir miego sutrikimais. Tiek Berns (2009), tiek ir Karalienė (2018) pastebi, jog paaugliai tėvų skyrybų poveikiui yra kiek atsparesni, kadangi jau geba įvertinti tėvų motyvus bei kažkiek atpažįsta skyrybų sukeltus pokyčius jų pačių emocijose ir elgsenoje. Visgi ir paaugliai skyrybų atveju netenka labai daug – savo biologinių tėvų paramos, todėl ir vyresnio amžiaus vaikai gali susidurti su nesaugumo, vienišumo jausmu, jiems pasireiškia depresinės nuotaikos. Bet nepriklausomai nuo amžiaus, anot Karalienės (2018), kuo daugiau vaikas sulaukia palaikymo iš aplinkos, tuo lengviau jam tampa prisitaikyti prie skyrybų sukeltų pokyčių.

Pasak Vizgaudienės (2019), nors skyrybos turi skirtingą poveikį vaikams priklausomai nuo jų amžiaus ar lyties, tačiau visi be išimties su skyrybomis susidūrę vaikai pereina psichologės Kübler-Ross apibrėžtus artimųjų netekimo išgyvenimo etapus:

- *Neigimo etape* vaikas nepripažįsta tėvų skyrybų fakto, dažnai gyvena fantazijų pasaulyje. Šiam etapui būdinga, jog vaikai bando nuslėpti tėvų skyrybų faktą, vildamiesi, jog jų artimiausios aplinkos žmonės apie tai nieko nesužinos;
- *Pykčio etape* vaikai pradeda kaltųjų dėl skyrybų paieškas, natūralu, kaltę dažniausiai suversdami skyrium pradėjusiam gyventi vienam iš tėvų, kurį gali pradėti ignoruoti ir vengia su juo bendrauti. Šio etapo metu keičiasi vaiko elgesys, vaikas neretai tampa agresyvus, darosi sunku susikaupti. Šiame etape elgesio problemos gali pasiekti tokį lygį, kad be specialistų pagalbos jų įveikti nebeįmanoma;
- *Derėjimosi etape* vaikai pradeda ieškoti būdų, kaip „atšaukti“ tėvų skyrybas ir imasi derybininkų vaidmens. Derėdamiesi jie gali daryti bet ką: verkti, maldauti, bėgti iš namų ir pan., tik tam, kad pabandytų sutaikyti tėvus. Vaikai vėl ima daug laiko praleisti fantazijų pasaulyje, tikėdamiesi tėvų susitaikymo. Šis etapas beveik nebūdingas vaikams, kurie augo nedarniose šeimose;
- *Depresijos etape* vaikai ima suvokti, jog niekaip negali daryti įtakos tėvų tarpusavio santykiams. Apėmęs bejėgiškumo jausmas sukelia vaikui stiprų liūdesį ir depresiją, vaikas gali pradėti kenkti sau, pavyzdžiui, žalodamas save;
- *Priėmimo etape* vaikai galutinai susitaiko su tėvų skyrybų faktu. Vaikai ima suvokti, kad jie nėra vieninteliai, kurių tėvai išsiskyrė. Tokia paguoda padeda pamažu išeiti vaikui iš depresinių būsenų.

Vizgaudienės (2019), kuri remiasi Kübler-Ross, teigimu, skyrybas išgyvenusių tėvų vaikai išgyvena artimųjų netekimo etapus, tačiau negalima teigti, kad šių etapų nepereina ir patys skyrybas išgyvenantys tėvai. Bet kuriuo atveju tai reiškia, kad skyrybos itin smarkiai paveikia buvusius sutuoktinius, jų bendrus vaikus, todėl pasikeičia ne tik šeimos kaip sistemos struktūra bet ir atskirų jos narių tarpusavio ryšiai, tuo pačiu sukeldami iššūkių ir vaiko teisės bendrautis su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Galima teigti, jog egzistuoja grupės tiek vidinių, tiek ir išorinių veiksnių, kurie paskatina tėvus nutraukti santuoką. Nors viešai dažniausiai girdime apie tokias priežastis kaip žalingi įpročiai, nesantuokiniai ryšiai ar nuobodulys santykiuose, visgi skyrybų priežastys būna daug įvairesnės, o dažnu atveju susiformuoja netgi priežasčių kompleksas. Bet kuriuo atveju skyrybos neišvengiamai pakeičia ne tik buvusių sutuoktinių, bet ir jų vaikų gyvenimus.

Apibendrinant galima konstatuoti, jog tėvų santuokos nutraukimas turi neišvengiamų ir labai sudėtingų pasekmių tos šeimos vaikams. Skyrybų pasekmės vaikui labai priklauso nuo vaiko amžiaus, lyties, brandos lygio, artimųjų palaikymo ir gausybės kitų aplinkybių, tačiau jų neigiama įtaka yra nenuginčijama. Ir nors daugybė specialistų bando nustatyti, kaip tėvų skyrybos paveikia vaikus, tačiau daugiausia duomenų turima apie trumpalaikes pasekmes, tuo tarpu tėvų skyrybų pasekmės, kurio išlieka net vaikams užaugus yra gerokai mažiau ištirtos, bet psichologai taip pat vieningai sutaria, jog tokių padarinių esama. Vienas iš būdų, kaip galima mažinti neigiamą skyrybų įtaką vaikams yra kartu nebegyvenančio vieno iš tėvų santykio su vaiku išlaikymas. Tai ne tik yra vieno iš tėvų pareiga, tačiau ir vaiko teisė, apie kurią ir bus kalbama sekančiame šio baigiamojo darbo poskyryje.

3.2. Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo teisiniai aspektai

Miškinis (2003) sako, kad skyrybos yra didelė nelaimė šeimai, bet skyrybos neatleidžia žmogaus nuo svarbiausios jo pareigos – tėvystės. Reikia pažymėti, kad net ir nutrūkus santuokai, skyriumi pradėjusiam gyventi vienam iš tėvų ši pareiga taip pat išlieka – tai garantuoja įstatymai. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad teismas įsikiša tik tuo atveju, kai buvę sutuoktiniai patys nesugeba susitarti dėl bendravimo tvarkos. Taip pat, pasak Gumbrevičiūtės (2017) būtina atkreipti dėmesį į tai, jog tėvai turi ne tik teisę, bet ir pareigą bendrauti su savo vaiku. Būtent per šią tėvų pareigą yra užtikrinamas tinkamas vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimas. Gumbrevičiūtės (2017) teigimu, sąvoka tinkamas įgyvendinimas reiškia, jog skyriumi gyvenantis vienas iš tėvų su vaiku bendrauja tokiais būdais, forma ir laiku, kuris geriausiai atitinka vaiko interesus, atsižvelgiant į vaiko amžių, gyvenimo būdą, įpročius, pomėgius ir pan.

LAT bylos Nr. 3K-3-412-916/2020 (2020) nutartyje skelbiama, jog teismas, nustatinėdamas bendravimo su vaiku tvarką, turi siekti sprendimo, kuris geriausiai tenkintų vaiko interesus ir norus. Pažymėtina, jog priklausomai nuo tėvų tarpusavio santykių ir santykių su vaiku, kiekvieno iš tėvų elgesio, vaiko patirties, išgyvenimų ir panašių dalykų formuojasi vaiko noras arba nenoras bendrauti su skyriumi pradėjusiu gyventi vienu iš tėvų. Teismas, nustatinėdamas vaiko norus, kaip teigiama LAT bylos Nr. 3K-3-412-916/2020 (2020) nutartyje, turi visas šias aplinkybes deramai įvertinti.

Kalbant apie ne tokius sudėtingus atvejus, kai teisminis procesas yra skirtas tik skyrybų formalumams sutvarkyti, CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) pateikiamas skyriumi gyvenančio vieno iš tėvų teisės bendrauti su atskirai gyvenančiu savo vaiku reglamentavimas. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.169 straipsnyje pažymima, jog tuo atveju, kai tėvai gyvena skyriumi, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tėvų bendru sutarimu, o jo nepavykus pasiekti, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma teismo sprendimu. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.170 straipsnyje pabrėžiama, jog abiejų tėvų teisė ir pareiga bendrauti su savo vaiku ir dalyvauti jo auklėjime niekur nedingsta net ir tėvams ėmus gyventi atskirai – taip pat nedingsta ir vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų.

Taigi, nežiūrint į tai, kad nutraukus santuoką pasikeičia buvusių sutuoktinių tarpusavio juridinis statusas bei santykiai, tėvų gyvenimo skyriumi pradžia jokiu būdu nežymi kažkokių vaiko teisių pasikeitimų. Pasak Liegutės (2020), idealiu atveju tėvų sudaromose sutartyse dėl santuokos nutraukimo pasekmių ir teismo sprendimuose dėl santuokos nutraukimo išsamiai aprašoma skyrium gyvenančio vieno iš tėvų bendravimo su vaiku tvarka, kurios buvę sutuoktiniai laikosi. Tačiau Liegutė (2020) taip pat pažymi, jog normali praktika yra tokia, kai pasikeitus aplinkybėms tėvai susitaria dėl kitokios bendravimo tvarkos ir ją nėra būtina įforminti juridiškai, nors, kaip pabrėžia Liegutė (2020), bendravimo tvarkos keitimas teismine tvarka gali būti patikimesnis ir padėti išvengti nesutarimų ateityje. Visgi, kaip pažymi Kaminskienė ir kt. (2019), teismo įsikišimas yra kraštutinė priemonė, kai tėvams nepavyksta nei susitarti patiems, nei įmanoma rasti kompromisą privalomosios ikiteisminės mediacijos metu.

LAT, anot Bekerės (2020), taip pat yra akcentavęs tėvų kooperavimosi pareigą, nurodęs, kad teismo sprendimas dėl bendravimo su vaiku tvarkos laikomas vykdomu tinkamai ne tik tuomet, kai tėvai susilaiko nuo aktyvių veiksmų, darančių teismo sprendimo vykdymą negalimu, bet ir tada, kai tėvai vykdo pareigą imtis reikiamų veiksmų, kad būtų įmanoma realiai pasiekti teismo sprendimo rezultatą. Pasak Bekerės (2020), dažniausiai tokiu teismo sprendimu siekiama atkurti skyriumi gyvenančio vieno iš tėvų ir vaiko tarpusavio ryšį bei jį

palaikyti. Tačiau tokios iniciatyvos ir priemonių, pasak Liegutės (2020), turėtų imtis abu tėvai. Tai reiškia, kad abu tėvai turi siekti bendrauti su vaiku ir nei tėvas, nei motina negali drausti ar sudaryti kliūčių bendrauti vaikui su kitu iš tėvų (Liegutė, 2020).

Tačiau praktikoje, pasak Arnašės (2021), neretai nutinka taip, kad po skyrybų dėl pačių įvairiausių priežasčių vienas iš tėvų negyvenančiam kartu kitam iš tėvų draudžia matytis su vaiku. Arnašė (2021), cituodama VVTAĮT vadovę Ilmą Skuodienę, pažymi, jog draudimas vaikui matytis su tėčiu ar mama neigiamai atsiliepia vaiko gerovei, jo emocinei būklei. Vaikas neretai įtraukiamas ne tik į ginčus, bet ir teisminius procesus. Vaikai myli abu savo tėvus, yra jautrūs pykčiui, tad neretai dėl skyrybų prisiima kaltę sau. Patirtis, kuomet asmeninės tėvų ambicijos, tarpusavio nesutarimai nustelbia vaiko poreikius, gali sutrikdyti jo emocinę sveikatą ir vaiką persekioti visą gyvenimą.

Vaičiūno (2021) teigimu, kasmet įvairios instancijos teismuose Lietuvoje būna nagrinėjama apie 1500 bylų, kurių metu sprendžiami ginčai dėl tėvų bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo. Aplamai, pasak Vaičiūno (2021), Lietuvoje su vienu iš tėvų gyvena daugiau nei 165 tūkst. vaikų, tačiau patikimų statistinių duomenų, kiek iš jų susiduria ir su teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimo pažeidimais neįmanoma gauti. Vaičiūnas (2021) nurodo, kad teisiniame reguliavime yra numatyta, kad visus klausimus susijusius su vaiku tėvai sprendžia bendru sutarimu, o to nepavykus padaryti ginčą sprendžia teismas. Tačiau teisinis sprendimas pats savaime dažnai nepadeda, o ir pats teismo sprendimas negarantuoja sėkmingo vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo.

Vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, pasak Vitkausko (2010), išplaukia iš kiekvieno žmogaus prigimties. Tačiau, kaip pažymi Vitkauskas (2010), nėra ir negali būti prievartos priemonių bei mechanizmo, kuris padėtų užtikrinti šios vaiko teisės įgyvendinimą. Dėl šios priežasties gali atsirasti tam tikras piktnaudžiavimas – tėvai negali, o dar dažniau tiesiog nenori užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, todėl šioje vietoje privalo įsikišti valstybė. Tačiau, Vaičiūno (2021) nuomone, teisiniai tokių ginčų sprendimo keliai yra menkai efektyvūs. Tačiau Konvencija (1995) ir jos įgyvendinimą užtikrinantys nacionaliniai teisės aktai pabrėžia, kad sprendžiant bet kurį su vaiku susijusį klausimą būtinas ir svarbiausias aspektas yra vaiko interesų prioritetiškumas. Kaip jau buvo minėta, vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų kyla iš žmogaus (vaiko) prigimties, todėl gali būti laikoma prioritetiniu vaiko interesu (Vitkauskas, 2010).

Lietuvos teisinėje bazėje nėra stipriai akcentuojama vieno iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, pareiga sudaryti sąlygas vaikui bendrauti su kitu iš tėvų, išskyrus CK

(2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.161 straipsnio 3 dalį, kurioje nurodoma, kad „vaikas turi teisę <...> bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium <...>“. Konvencijos (1995) preambulėje pažymima, jog vaiko teisė į šeimos ryšius yra pamatinė, kadangi sklandus ir visapusiškas vaiko vystymasis įmanomas tik vaikui augant šeimoje, kurioje vaikas jaučia tėvų meilę, palaikymą ir supratimą.

CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.170 straipsnio 4 dalyje nurodoma, jog „tėvas ar motina, su kuriuo gyvena vaikas ir (ar) su kuriuo teismo sprendimu nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, turi nekliudyti antrajam iš tėvų bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant“. CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) 3.170 straipsnyje taip pat pažymima, kad tie atvejai, kai tėvas ar motina, su kuriuo gyvena vaikas, sudaro kliūtis kitam iš tėvų bendrauti su vaiku ir dalyvauti jį auklėjant, yra laikomi piktnaudžiavimu tėvų valdžia ir už tokį elgesį tėvas arba motina atsako teisės aktų nustatyta tvarka. Šios CK (2000, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27) nuostatos aiškiai pabrėžia, jog sąlygų bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų sudarymas, yra kito iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, pareiga.

Apibendrinant galima teigti, jog mūsų šalies teisinėje bazėje yra aiškiai įtvirtinta nuostata, jog skyrium gyvenantis vienas iš tėvų turi teisę bendrauti su vaiku ir dalyvauti jo auklėjimo procese. Taip pat pažymėtina, kad tai yra ne tik teisė, tačiau ir pareiga, kurios nepanaikina netgi skyrybos – skyrybos neatleidžia žmogaus nuo svarbiausios jo pareigos – tėvystės, todėl rūpinimosi savo vaiku pareiga taip pat yra įtvirtinta mūsų šalies teisės aktais. Šioje keblioje situacijoje atsiranda ir nauja pareiga tam iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta. Tai – pareiga sudaryti sąlygas vaikui bendrauti su skyrium gyvenančiu kitu iš tėvų. Nors Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose trūksta aiškumo dėl vieno iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, pareigos sudaryti visas sąlygas vaikui bendrauti su kitu iš tėvų įtvirtinimo, tokia pareiga egzistuoja ir apie ją savo sprendiniuose ne kartą aiškiai yra pasisakęs LAT, taip sukurdamas pagrindą visų tokio pobūdžio klausimų sprendimui. Visais atvejais, kai tai atitinka geriausius vaiko interesus, tas iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, privalo sudaryti sąlygas kitam iš tėvų bendrauti su vaiku, dalyvauti jo ugdyme.

4. VAIKO TEISĖS BENDRAUTI SU SKYRIUM GYVENANČIU VIENU IŠ TĖVŲ ĮGYVENDINIMO TYRIMAS

4.1.Tyrimo metodologija

Nors šiuolaikinė vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje gyvuoja jau beveik 30 metų, o dažnos šios sistemos reformos signalizuoja valdžios institucijų norą spręsti ekonominių, socialinių ir visuomeninių veiksnių įtakotas vaiko teisių apsaugos problemas, tačiau VTAKĮ 2017 metų veiklos ataskaitoje (2018) pateikiami duomenys verčia kelti klausimą, ar Lietuvoje sėkmingai įgyvendinama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų? Kokios priežastys trukdo efektyvesniam vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimui? Kokie pokyčiai Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistemoje padėtų geriau užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą?

Tyrimo tipo pasirinkimas. Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimui pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. Šis tipas, pasak Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008), leidžia lengviau atskleisti nagrinėjamą temą, kadangi kokybiniai tyrimo metodai suteikia galimybę plačiau įsigilinti į tyrime dalyvaujančių asmenų patirtį ir išgyvenimus su tyrimu susijusiose situacijose. Kokybinis tyrimo tipas leidžia į kiekvieno tiriamojo situaciją pažvelgti iš visų įmanomų perspektyvų.

Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) teigimu, būtent kokybinis tyrimo tipas leidžia tyrėjui atskleisti gilesnius tyrimo dalyvių išgyvenimus bei patirtį. Dėl asmenybių skirtumų žmonės socialinę tikrovę priima ir suvokia skirtingai, todėl kiekvieno tiriamojo pasaulis taip pat yra skirtingas, o kokybinis tyrimo tipas leidžia tyrėjui šį pasaulį pažinti. Kadangi tyrimo turinys (vaiko teisės skyrybų metu, skyrybų proceso išprovokuotos emocijos) yra tyrimo dalyvių patirties ir išgyvenimų atspindys, tai kokybinio tyrimo metodas yra ta priemonė, kuri, pasak Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008), suteikia galimybę interpretuoti gautus duomenis tokiomis prasmėmis, kurias suteikė informantai, suprasti jų patirtis ir išgyvenimus konkrečiose gyvenimiškose situacijose.

Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimo atlikimui kokybinis tyrimo tipas taip pat yra tinkamas ir todėl, jog juo siekiama ne patikrinti suformuluotų teiginių apie socialinę tikrovę teisingumą, o, Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) teigimu, atlikti mokslinę žvalgybą – aprašyti pasirinktą pažinimo objektą. Kokybinis tyrimas šioje vietoje ne tik leidžia sužinoti individualią tyrimo dalyvio patirtį ir išgyvenimus, bet taipogi įgalina tyrėją stebėti tiriamojo neverbalinę kalbą, reakcijas, gestus ir nuotaikas. Šie papildomi ir kitais tyrimų metodais sunkiai pasiekiami duomenys leidžia giliau ir tiksliau

suprasti tyrimo objektą. Tyrimo metu, pasak Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008), svarbus yra ir tyrimą atliekantis žmogus: jis ne tik privalo turėti stebėjimo įgūdžių, tačiau ir turi pasižymėti empatija bei objektyvumu.

Tyrimo instrumento pasirinkimas. ***Duomenų rinkimo metodas****:* Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimo atlikimui pasirinktas, pasak Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008), vienas iš priimtiniausių kokybiniuose tyrimuose taikomų metodų – *kryptingasis (iš dalies struktūruotas) interviu*. Šis tyrimo metodas atliekamam tyrimui tinkamiausias dėl to, jog juo siekiama atskleisti tyrimo dalyvių patirtį, jausmus, supratimą konkretaus tyrimo objekto atžvilgiu.

Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) teigimu, iš dalies struktūruoto interviu tipas leidžia tyrėjui iš anksto numatyti temas, kurios bus aptariamos su tyrimo dalyviais interviu metu, tačiau tuo pačiu metu suteikia ir laisvę keisti klausimų eiliškumą arba pridėti papildomų žodžių, paklausti nenumatytų klausimų. Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) nuomone, šis duomenų rinkimo metodas iš kitų išsiskiria aiškiu privalumu – lyginant su neformaliuoju, kryptingojo interviu metu gaunama išsamesnių duomenų, o pats interviu išlaiko neformalaus, laisvu tyrėjo ir tyrimo dalyvio bendravimu grįstą pokalbio formą.

Remiantis mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų analize, kuri pateikiama šio baigiamojo magistro darbo pirmuosiuose 3 skyriuose, kokybinio tyrimo įgyvendinimui tyrimo autorės sukurtas iš dalies struktūruoto interviu klausimynas, susidedantis iš 3 klausimų blokų, kurie pateikiami žemiau esančioje 1 lentelėje. Pats interviu klausimynas pateikiamas šio baigiamojo magistro darbo 1 priede.

1 lentelė. Iš dalies struktūruoto interviu klausimyno blokai

Klausimyno blokai	**Tema**	**Klausimai**	**Šaltiniai, kuriais remtasi**
I	Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų sėkmingo įgyvendinimo prielaidos	1-3	Babachinaitė (1996), Bikulčius (1996), Miškinis (2003), Laz (2004), Sagatys (2006), Mikelėnas (2009)
II	Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo probleminės sritys	4-12	Babachinaitė (1996), Bikulčius (1996), Šimonis ir Januškienė (2001), Miškinis (2003), Laz (2004), Jonynienė (2005), Sagatys (2006), Kairienė ir Žiemienė (2007), Kairienė ir Jekaitytė (2010),
III	Pokyčiai, galintys padėti spręsti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą	13-15	Sakalauskas (2000), Dromantienė ir Šalaševičiūtė (2006), Jančaitytė (2010), Visgaudienė (2019)

Duomenų analizės metodas: Atliekamam tyrimui pasirinktas *turinio (content) analizės metodas*. Kokybinė turinio analizė, pasak Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008), tyrėjui leidžia lengviau suvokti surinktų duomenų kontekstą, o analizės metu užkoduotos

kategorijos ir subkategorijos gali būti lengvai sisteminamos ir interpretuojamos. Turinio analizės metodas, Bitino, Rupšienės ir Žydžiūnaitės (2008) teigimu, leidžia konkrečiame kontekste apibūdinti ir įvertinti tiriamojo veiksmus, santykius su aplinka, motyvaciją ir emocijas. Anot Žydžiūnaitės (2011), turinio analizės tikslas pasiekiamas per 4 esminius žingsnius: diagnozavimą, kaip tiriamasis, perteikdamas savo patirtį pagal tyrėjo klausimus, suvokia tyrimo objektą; nustatymą skirtumų tarp teorinio tiriamo fenomeno apibūdinimo ir jo raiškos socialinėje realybėje; nustatymą, kokie tiriamojo mąstymo, supratimo būdai atsiskleidžia, jam kalbant apie tiriamą fenomeną; identifikavimą, kokios egzistuoja galimybės ir ribotumai įgytas žinias, įgūdžius bei gebėjimus pritaikant veikloje ar socialinėje realybėje.

Tyrimo imtis. Remiantis Gaižauskaite ir Valavičiene (2016) galima teigti, jog atliekant kokybinius tyrimus nėra siekiama, jog jie būtų reprezentatyvūs populiacijos atžvilgiu, todėl šiam tyrimui nesudaroma ir tyrimo imtis. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), tokio tipo tyrimams didelis dalyvių skaičius nėra reikalingas, kadangi siekiama kuo giliau išnagrinėti kiekvieną atvejį. Tačiau, kaip pažymi Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016), labai svarbu, jog tyrime dalyvaujantys asmenys turėtų savybių, leidžiančių geriausiai atspindėti tiriamąjį reiškinį.

Svarstant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimo organizavimo aspektus kilo klausimas, kas galėtų suteikti kokybiškos ir įvairios informacijos tyrimui, tuo pačiu garantuodamas duomenų objektyvumą. Įvertinus visas galimybes buvo nuspręsta kreiptis į vaiko teisių apsaugos specialistus, dirbančius būtent su atvejais, kurių metų buvo sprendžiamas vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo klausimas. Tyrime dalyvausiančių specialistų atrankai buvo pasirinktas netikimybinės atrankos tipas – tikslinės atrankos strategija, kuri, pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016), reikalauja ir iš anksto nustatytų atrankos kriterijų. Tiriamųjų atrankai nustatyti 2 kriterijai: 1) darbo patirtis sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo klausimus; 2) savanoriškas sutikimas dalyvauti tyrime. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad sėkmingam tyrimo atlikimui bus reikalinga gauti ir tyrime dalyvausiančių specialistų vadovybės sutikimą.

Tyrimo pradžioje numatyta į tyrimą įtraukti 5 vaiko teisių apsaugos specialistus, o laikantis prisotinimo principo, kaip teigia Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016), į tyrimą vėliau galima įtraukti daugiau žmonių. Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) pažymi, jog paprastai daugiausia skirtingos informacijos gaunama per pirmuosius interviu, o vėliau naujus interviu reikia imti tol, kol gaunama informacija ima kartotis ir iš esmės nebeatskleidžiama naujų aspektų. Prisotinimo principas lėmė, jog tyrime iš viso dalyvavo 7 VTA specialistai.

Tyrimo ribotumai. Kaip vieną iš tyrimo ribotumų būtina įvardinti tyrėjo patirties stoką. Tyrimą atliekančiam asmeniui tokio pobūdžio tyrimas bus pirmasis, todėl pirmieji su tyrėjo patirtimi susiję ribotumai gali pasireikšti jau formuluojat pusiau struktūruoto interviu klausimus, jei nebūtų įvertinti visi su tiriamuoju reiškiniu susiję aspektai. Taip pat tyrėjas neturi interviu patirties, todėl duomenų rinkimas gali būti komplikuotas bei ne iki galo išsamus, jei tyrėjas nesugebėtų laiku paprašyti tyrimo dalyvių patikslinti ar papildyti išsakytas mintis.

Kitu tyrimo ribotumu galima laikyti specifinę tiriamųjų grupę. Nors vaiko teisių apsaugos specialistai, dirbantys su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo klausimais, gali suteikti pakankamai objektyvios informacijos, tačiau į tyrimą būtų tikslinga įtraukti ir tėvus, kurie susiduria su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemomis. Nors tėvų atsakymai turėtų būti emocionalesni ir mažiau objektyvūs, tačiau padėtų gauti geresnį tiriamojo reiškinio vaizdą. Tačiau siekiant išvengti painiavos nuspręsta tyrimą atlikti tik remiantis VTA specialistų požiūriu.

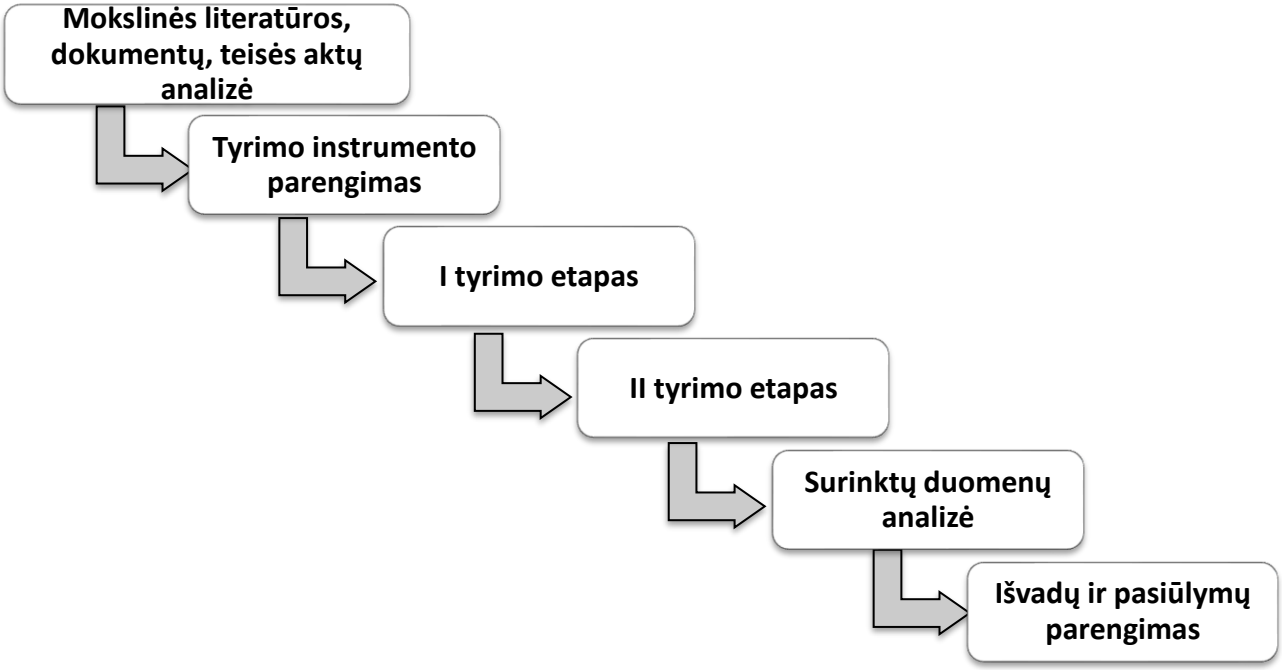
Tyrimo etika. Žydžiūnaitės (2011), Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) tvirtinimu, atliekant bet kokį tyrimą labai svarbu griežtai laikytis etikos principų, tarp kurių minėtos autorės pažymi pagarbą asmens orumui, geranoriškumą ir teisingumą.

Laikantis pagarbos asmens orumui principo tyrime sutikusiems dalyvauti vaiko teisių apsaugos specialistams dar iki interviu buvo aiškiai ir nedviprasmiškai nurodytas interviu tikslas, paskirtis, garantuotas surinktų duomenų anonimiškumas bei konfidencialumas. Taip pat vengta perteklinės informacijos, o tyrimo dalyviams suteikta visiška laisvė dėl sprendimo dalyvauti tyrime – net ir sutikusieji iš jo galėtų bet kada pasitraukti.

Galimybės bet kuriuo metu pasitraukti iš tyrimo užtikrinimas taip pat susijęs ir su geranoriškumo principo įgyvendinimu. Šis principas taipogi garantuotas maloniu ir pagarbiu tyrėjo bendravimu, tyrimo dalyvių privatumo užtikrinimu.

Laikantis teisingumo principo buvo nefiksuojama asmeninė tyrimo dalyvių informacija, kuri padėtų kokiu nors būdu identifikuoti tyrimo dalyvį. Apdorojant surinktą tyrimo medžiagą taip pat buvo siekiama nuasmeninimo – jokie duomenys, galintys atskleisti tyrimo dalyvio tapatybę nerenkami, o analizės metu duomenys buvo koduojami kiekvienam interviu dalyviui atsitiktine tvarka priskiriant po vieną lotyniškos abėcėlės raidę.

Tyrimo organizavimas: Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo tyrimas buvo atliekamas etapais, kurie grafiškai vaizduojami žemiau esančiame 1 paveiksle.

1 pav. Tyrimo organizavimo schema. Šaltinis: sudaryta autorės

Pirmojo tyrimo etapo metu buvo atlikta mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų analizė, o šios analizės duomenys pateikiami šio baigiamojo magistro darbo pirmuosiuose 3 skyriuose. Sekančiame tyrimo etape, atsižvelgiant į jau atliktą šaltinių analizę, buvo sukurti pusiau struktūruoto interviu klausimai bei atrinkti tyrimo dalyviai. Trečiojo tyrimo etapo metu buvo atlikti interviu su penkiais pirmaisiais tyrimo dalyviais. Taip pat fiksuota surinkta medžiaga ir atlikta pirminė jos analizė. Ketvirtajame etape vyko antrasis interviu ratas bei surinktos informacijos pirminė analizė. Penktajame tyrimo etape buvo detaliai analizuojama ir interpretuojama tyrimo metu surinkta informacija, o šeštajame etape suformuluotos tyrimo išvados ir pasiūlymai.

4.2.Tyrimo rezultatų analizė

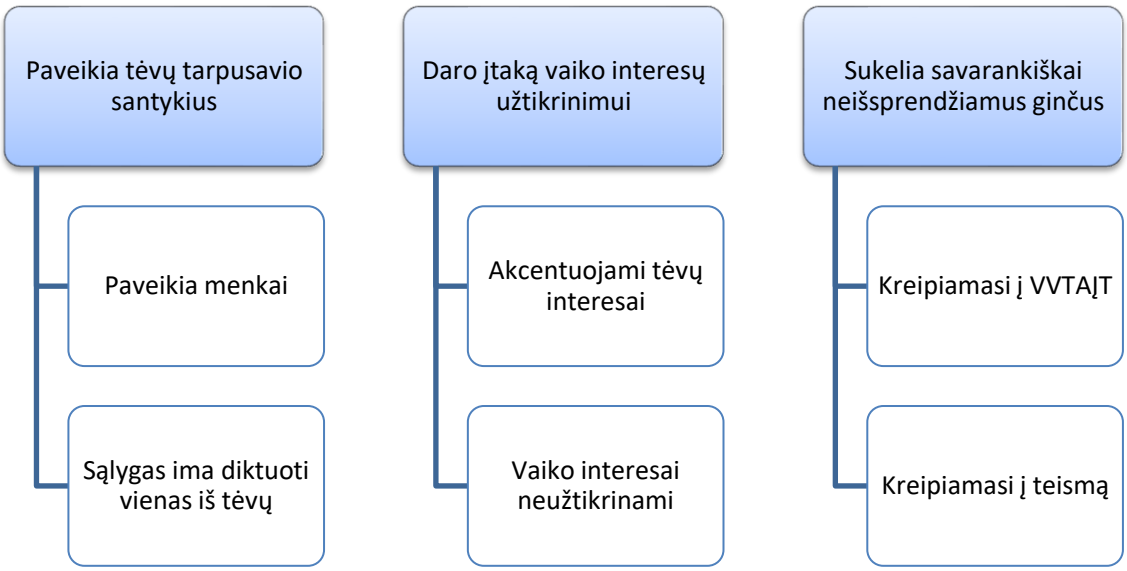
Kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti, kaip ir su kuo jam gyventi. Taigi sutuoktiniai, nusprendę nebegyventi kartu, įgyvendina šią savo teisę kaip žmonės. Tačiau įvykusios šeimos skyrybos, pasak Sagačio (2006), nereiškia, kad jų, kaip tėvų, teisės ir pareigos pasikeičia. Skyrybų atveju nesikeičia ir vaiko teisės, tarp kurių atsiduria tokiu atveju ypač svarbi vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų.

Nors, kaip teigia Sagatys (2006), vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų gali būti neįgyvendinama dėl paties vaiko apsaugos, tačiau tokių atvejų yra itin nedaug – daugeliu atvejų situacijos, kai nėra užtikrinama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų prilygsta vaiko teisių pažeidimui. Skyrybų atveju minėtos teisės užtikrinimo

prerogatyva tenka vaiko tėvams, o tai, kaip sėkmingai tėvai tvarkosi su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimu, prižiūri VVTAĮT specialistai.

Būtent VVTAĮT specialistų kaip nešališkų situacijos stebėtojų nuomonė gali būti itin reikšminga sprendžiant su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimu susijusius iššūkius. Atlikto kokybinio tyrimo metu 7 VVTAĮT specialistai davė interviu šia aktualia tema, o jų nuomonės analizė pateikiama šitame baigiamojo magistro darbo poskyryje.

Tyrimo dalyvių buvo klausiama, kokią įtaką tėvų skyrybos turi vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui? Analizuojant surinktus duomenis pavyko išskirti tris aspektus, įtakojančius vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą po tėvų skyrybų. Nustatyta, kad skyrybos paveikia tėvų tarpusavio santykius, daro įtaką vaiko interesų užtikrinimui bei sukelia savarankiškai neišsprendžiamus ginčus (2 pav. ir 9 priedo 1 lentelė).

2 pav. Skyrybų įtaka vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo rezultatai rodo, kad skyrybos paveikia tėvų tarpusavio santykius, tačiau poveikis gali būti labai nevienodas. Interviu dalyvavę VTA specialistai pažymėjo, kad skyrybos keičia tėvų tarpusavio santykius, tačiau tai vyksta ne tėvų teisių ir pareigų lygmenyje: *„tai tos teisės ir pareigos, manau, turėtų išlikti tos pačios kaip ir gyvenant kartu <...>“ [C]; „jeigu jis tą suvokia, kad skyrybos ir aš turėsiu užtikrinti bendravimą, tai ten būna viskas normalu, jis jau žinojo, pasiruošęs“ [G].* Tačiau, kaip rodo informantų patvirtinančių teiginių skaičius, gerokai dažniau susiklosto situacija, kai tėvų skyrybos tėvų tarpusavio santykius paveikia gerokai smarkiau, todėl vienas iš tėvų, beveik visais atvejais tas, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, ima diktuoti sąlygas, prisiskirdamas sau

daugiau atsakomybių: *„susiformavusi praktika, kad pas tėvą, pas kurį lieka gyventi vaikas, prisiima pagrindinę atsakomybę“ [A]; „jeigu žmogui skyrybos buvo staigmena, jis galvojo, kad jau vaikas gyvena su manim ir čia jau aš sprendžiu <...>“ [G].*

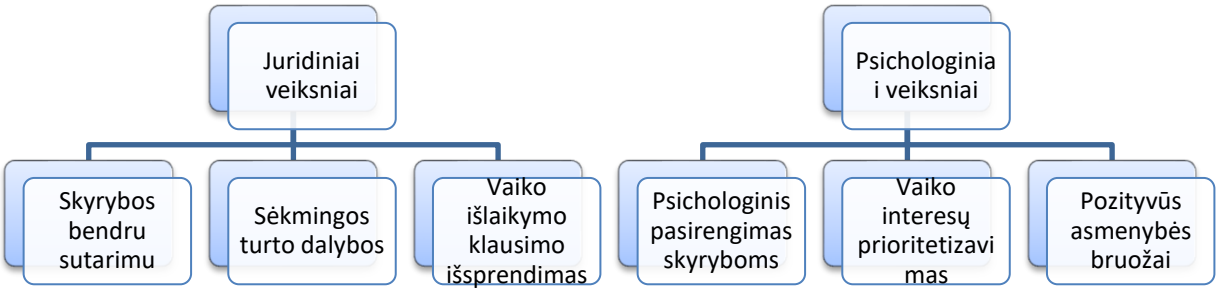
Tyrimo metu surinkti duomenys taip pat atskleidė, jog skyrybos neišvengiamai daro įtaką ir vaiko interesų užtikrinimui. Tokiais atvejais tėvai koncentruojasi į savo interesus arba tarpusavyje nederindami atliekamų veiksmų, pavyzdžiui: *„dažniausias atvejis, kad įvykusios skyrybos tėvus visiškai supriešina ir tą atsakomybę vaikais jie prisiskiria sau kiekvienas individualiai“ [D]*, arba susitelkia daugiausiai į asmeninius interesus, pavyzdžiui: *„jeigu jie skiriasi konfliktiškai, tai <...> tėvai pamiršta tą dalyką, kad <...> kitas tėvas turi teisę bendrauti su vaiku <...>“ [B]*. Taip pat egzistuoja galimybė susiklostyti ir dar sudėtingesnei situacijai – tėvus ima dominti viskas, išskyrus vaiko interesus: *„<...> žmonės pamiršta apie tą vienodą tvarką, labiau žiūri savo interesų <...>“ [D]; „tėvai labiau žiūri savo asmeninius interesus, o ne į vaiką žiūrima šituo atveju“ [E]*.

Be visų kitų skyrybų poveikių vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui, remiantis tyrimo duomenimis, galima išskirti ir tarp tėvų kylančius ir savarankiškai neišsprendžiamus ginčus. Susiklosčius tokioms aplinkybėms, tėvai arba kreipiasi į vaiko teisių apsaugos specialistus *(„<...> jeigu jiems nepavyksta susitarti, kartais kreipiasi į mus, prašo mūsų pagalbos sudarytą kažkokią bendravimo tvarką <...>“ [A]; „aš šneku apie tuos piktybinius atvejus, kuriuos mes gaunam“ [E]*), arba kreipiasi tiesiogiai į teismą *(„<...> jeigu jiems nepavyksta susitarti, <...> kreipiasi į teismą“ [A]; „<...> teisinėmis priemonėmis mes vis tiek užtikrinsim tą bendravimą“ [G]*).

Taigi, informantų išskirtos kategorijos aiškiai parodo, kaip įvykusios skyrybos paveikia tėvų teisės ir pareigos užtikrinti vaiko teisę bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų supratimą ir įgyvendinimą. Analogiškų išvadų priėjo ir Kiral (2019), kuri vienoje Turkijos provincijoje atliko vaiko teisių įgyvendinimo tyrimą žvelgiant iš mokytojų perspektyvos. Kiral (2019) gauti tyrimo rezultatai taip pat rodo, jog skyrybos smarkiai paveikia visų šeimos narių gyvenimus ir dėl to būna sutrikdomas vaiko teisių įgyvendinimas. Iš VTA specialistų interviu metu surinktų duomenų analizė taip pat leidžia daryti išvadą, kad skyrybos yra itin skausmingas emocinis sukrėtimas, kuris paveikia visus su tuo susijusius asmenis – tokios stresinėmis sąlygomis žmonės dažnai nebesugeba objektyviai vertinti situacijos – iki skyrybų buvęs supratimas apie vaiko teisę bendrauti su abiem tėvais po skyrybų tarytum „išgaruoja“. Dėl šios priežasties įvyksta jau minėtos vaiko teisės pažeidimai.

Tyrimo metu taip pat buvo bandoma nustatyti, kokie veiksniai gali lemti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo sėkmę. Atlikus VVTAĮT specialistų atsakymų analizę paaiškėjo, kad sėkmingam vaiko teisės bendrauti su skyrium

gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui įtakos daugiausiai turi juridiniai bei psichologiniai veiksniai. (3 pav. ir 9 priedo 2 lentelė).

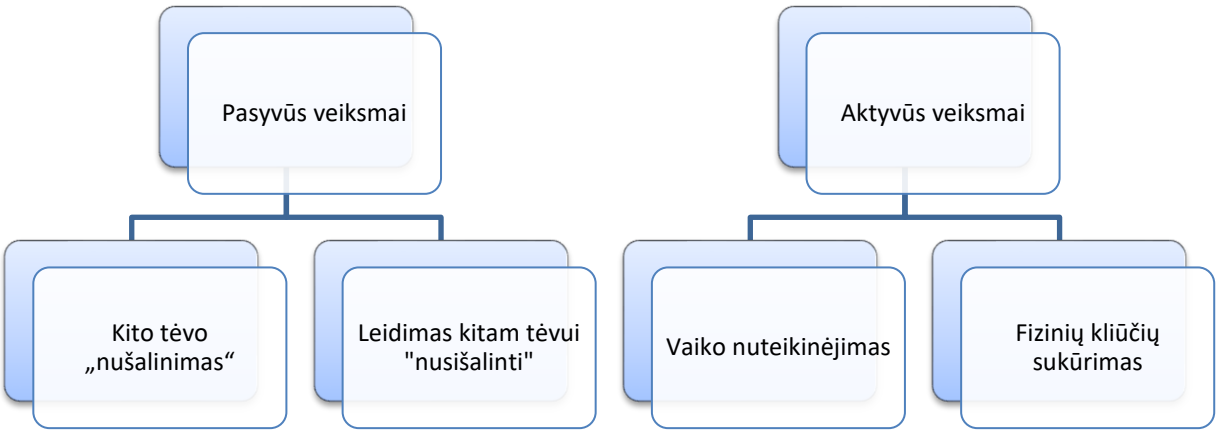

3 pav. Prielaidos, lemiančios vaiko teisės įgyvendinimo sėkmę. Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis tyrimo duomenimis, prie juridinių veiksnių galima priskirti atvejus, kai tėvų skyrybos vyksta bendru sutarimu. Tai patvirtina informantų teiginiai: *„<...> sėkminga būna tuomet, kai tėvai išsiskiria taikiai <...>. <...> tai tada ir tas vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu tėvu tampa daug geresnis ir palankesnis“ [A]; „jeigu neturi kažkokių nuoskaudų vienas kito atžvilgiu skyrybų metu, tuomet sakyčiau viskas vyksta sklandžiau“ [F].* Tyrimas taip pat parodė, kad sėkmingos tėvų turto dalybos yra dar vienas vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimo veiksnys. *„Prasideda pykčiai tarp tėvų, nes jie nepasidalina turtinių reikalų ir tada analogiškai šalia jau keliauja ir vaiko teisės <...>“* – teigia informantas F, o jam antrina ir informantas C: *„Turtiniai dalykai labai įtakoja <...>“*. Galiausiai vaiko išlaikymo klausimo išsprendimas tampa dar vienu veiksniu, sukuriančiu prielaidas sėkmingam vaiko teisių įgyvendinimui tėvų skyrybų metu ir po jų (žr. 9 priedo 2 lentelę).

Tyrimo metu gauti duomenys rodo, kad tėvų pasirengimas skyryboms yra bene svarbiausias psichologinis veiksnys: *„<...> čia priklauso nuo pačių tėvų supratimo, kad skyrybos normalus, bet kam galintis pasitaikyti procesas ir tiesiog reikia suprasti, kad jie nebegali gyventi kartu, tai nereiškia, kad vaikas negali bendrauti su abiem tėvais“ [E]; „<...> tėvų sėkmingas psichologinis pasiruošimas gyvenimui skyrium“ [B]*. Tyrimas atskleidžia, kad vaiko interesų prioritetizavimas gali tapti dar vienu vaiko teisių įgyvendinimo sėkmės veiksniu. Taip mano informantai: *„tas geranoriškumas ir įsiklausymas į vaiką, į vaiko poreikius, į vaiko norus, lemia sėkmingus atvejus“ [C]; „pirmiausia tai geranoriškas bendravimas ir atviras bendravimas vaikų labui“ [D]*. 9 priedo 2 lentelėje pateikiami informantų teiginiai taipogi rodo, kad pozityvūs asmenybės bruožai tampa dar vienu psichologiniu veiksniu, galinčiu padėti užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą.

Tyrimo metu gauti duomenys neprieštarauja Arnašės (2021) mintims apie tai, jog sprendžiant su vaiku susijusius klausimus po įvykusių skyrybų itin didelę įtaką tam turi tėvų psichologinė būsena, kuri gali įtakoti daugelį dalykų, tarp jų ir vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą. Tačiau, kaip rodo tyrimo metu gauti duomenys, ne visais atvejais tėvai yra linkę pripažinti, jog vaikas net ir po skyrybų išsaugo teisę bendrauti su abiem tėvais vienodai. Dėl to tėvai savo veiksmais arba neveikimu gali trukdyti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Tyrimas atskleidė, kad tėvai tam gali naudoti aktyvius arba pasyvius veiksmus. (4 pav. ir 9 priedo 3 lentelė).

4 pav. Tėvų veiksmai, trukdantys vaiko teisės įgyvendinimui. Šaltinis: sudaryta autorės

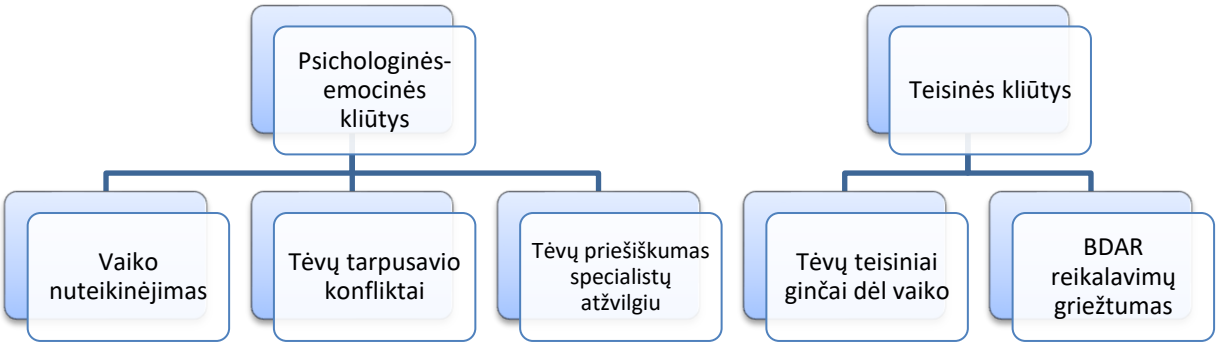
„<...> tėvai, su kuriais gyvena vaikas, galvoja, kad jeigu tas kitas tėvas neteikia išlaikymo, tai ir bendrauti neturi teisės <...>“ – teigia informantas A, nurodydamas, kad kito iš tėvų „nušalinimas“ nuo bendravimo su vaiku yra vienas iš pasyvių veiksmų, kuriais tėvai trukdo vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Panašiai galvoja ir informantas B: *„psichologiniais dalykais veikia, kad tik trukdyti“*. Kaip rodo tyrimo duomenys, galima ir kiek kitokia situacija, kai skyrium gyvenantis vienas iš tėvų pats „nusišalina“ nuo bendravimo su vaiku, o kita pusė savo pasyviais veiksmais leidžia tam vykti: *„<...> to išėjusio, skyriumi gyvenančio tėvo nusišalinimas, neatsakingumas, pasinėrimas nežinau, galbūt į kitus santykius, kitą šeimą, kai jis pats nerodo tos iniciatyvos“ [A]; „<...> jis pats supranta, kad čia dabar kito tėvo reikalas rūpintis vaiku, nes jis su juo gyvena, o aš tapau laisvas ir nepriklausomas“ [D]*.

Kita vertus, kaip rodo surinkti duomenys, galimos situacijos, kai tėvai ir aktyviais veiksmais sukuria kliūtis sėkmingam vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Pavyzdžiui, itin dažnas reiškinys skyrybų atveju tampa vaiko nuteikinėjimas. *„<...> tėvai nuteikinėja, su kuriuo vaikas gyvena, nuteikinėja prieš kitą tėvą <...>“* – nurodo informantas A, o jam pritaria ir informantas B: *„galbūt nuteikinėjimas vaikas*

yra, kažkoks kitos pusės neigiamas to portreto nupiešimas“. Tačiau aktyvūs tėvų veiksmai, keliantys sunkumų vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui tuo nesibaigia – tėvai kartais stengiasi sudaryti netgi fizines kliūtis: *„<...> tas tėvas pas kurį gyvena vaikas nesudaro sąlygų vaikui susitikti su kitu tėvu, sąmoningai kliudo jam tai daryti [C]; „<...> tėvas su kuriuo vaikas gyvena, nori riboti bendravimą su skyriumi gyvenančiu tėvu“ [F]*.

Nors Kiral (2019) ir nesigilina į tai, kokiais veiksmais ar neveikimu tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, gali trukdyti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu kitu iš tėvų įgyvendinimui, tačiau ir jos atliktas tyrimas patvirtina prielaidas, jog po įvykusių skyrybų tas iš tėvų, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, „mistiniu būdu“ pamiršta apie vaiko teisę bendrauti su skyriumi gyvenančiu kitu iš tėvų. Tokios aplinkybės ne tik pažeidžia minėtą vaiko teisę, tačiau pažeidžia ir skyriumi pradėjusio gyventi kito iš tėvų teises.

Esant vienokioms ar kitokioms kliūtims, trukdančioms vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui, dažnu atveju gali būti kreipiamasi į VVTAĮT, kurios specialistai dirba būtent tam, kad gintų vaiko teises ir šalintų galimus vaiko teisių pažeidimus. Bet pastarieji taip pat susiduria su kliūtimis, stengdamiesi padėti skyrybas išgyvenusiems tėvams užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą. Tyrimas atkleidė, jog tokių iššūkių VVTAĮT specialistai savo darbe patiria išties nemažai (5 pav. ir 9 priedo 4 lentelė).

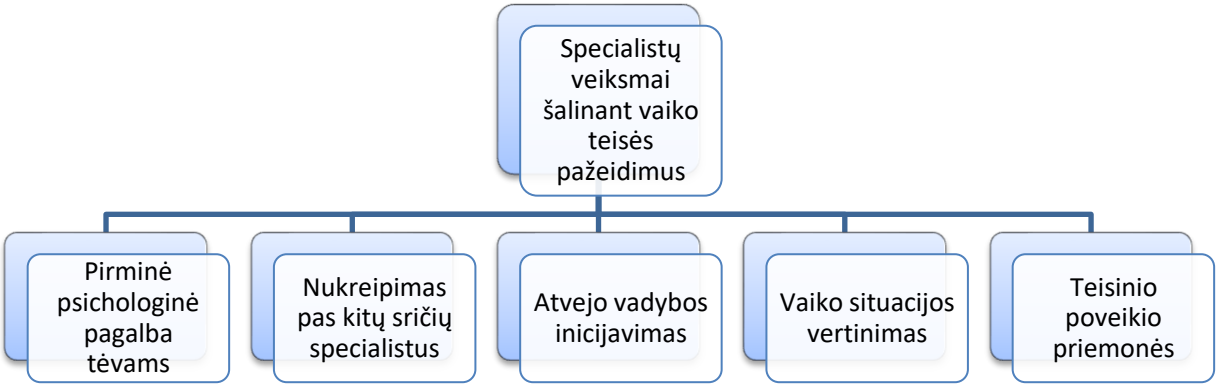
5 pav. Kliūtys, trukdančios specialistams užtikrinti vaiko teisės įgyvendinimą. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimas atskleidė, jog VVTAĮT specialistai darbe susiduria su psichologinėmis-emocinėmis bei teisinėmis kliūtimis. Pirmoji kliūčių kategorija, kaip galima matyti iš aukščiau esančio 5 pav., yra labai tampriai susijusi su tėvų veiksmais, kuriais jie bando trukdyti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui. Kaip

vieną iš sunkumų tyrimo dalyviai įvardijo realaus vaiko nuteikinėjimo atvejus: *„kai atlikdamas pranešimo nagrinėjimą, vaiko situacijos vertinimą pastebi, kad vaikas yra tikrai nuteikinėjimas <...>“ [A].* Taip pat itin dideliu trukdžiu VVTAĮT specialistų darbe galima laikyti tėvų tarpusavio konfliktus: *„<...> dėl bendravimo tvarkos, nesutarimai kyla todėl, kad yra kažkokie emociniai dalykai, psichologiniai, asmeninės savybės įžeistos ir tas trukdo“ [A]*. Itin smarkiai VVTAĮT specialistų darbą įtakoja ir tėvų priešiškas nusiteikimas VVTAĮT arba kitų tarnybų specialistų atžvilgiu: *„pagrindiniai sunkumai tada būna tėvų priešiškumas, daugiausiai, netgi būna ir iš tų tėvų, kurie patys kreipiasi“ [E]*.

Tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai pažymi, kad ne tik psichologinės-emocinės kliūtys turi didelės įtakos specialistų darbui. Akcentuojama, kad ypač dideliu iššūkiu tampa ir juridinės kliūtys, kurios apima tėvų teisinius ginčus dėl vaiko bei asmens duomenų teisinės apsaugos normų griežtumą. Pasak tyrimo dalyvių, nors tėvų ginčai ir yra kliūtis VVTAĮT specialistams sprendžiant galimus vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, šie ginčai tampa visai kitokio pobūdžio kliūtimi tuomet, kai persikelia į teismą vien todėl, kad tuomet šios kliūties pašalinimui reikia visai kitokių sprendimų. *„<...> patiriu sunkumą, kai sprendžiant tą problemą, jeigu kyla konfliktas tarp tėvų dėl bendravimo tvarkos <...>“* – nurodo informantas A. Panašiai mano ir informantas B: *„kiekvienas nori, kad būtų pagal jį, kompromisų dažniausiai nebūna <...>“*. Tyrimo metu surinkti duomenys rodo, kad, VTA specialistų manymu, pernelyg griežta asmens duomenų apsaugos tvarka yra kliūtis efektyvesniam specialistų darbui. Kalbėdamas apie tai vienas iš informantų teigia: *„taip pat pasireiškia ir dokumentaciniai sunkumai, duomenų apsauga, nes negali duoti skyriumi gyvenantiems tėvams susipažinti su visais dokumentais“ [E]*.

Nepaisant visų kylančių iššūkių, VVTAĮT specialistai aktyviais veiksmais stengiasi pašalinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus. Atliktas tyrimas atskleidė, jog svarbiausiais iš tokių veiksmų yra laikomi psichologinė pagalba tėvams, nukreipimas pas kitų sričių specialistus, atvejo vadybos inicijavimas, vaiko situacijos vertinimas bei teisinio poveikio priemonės (6 pav. ir 9 priedo 5 lentelė).

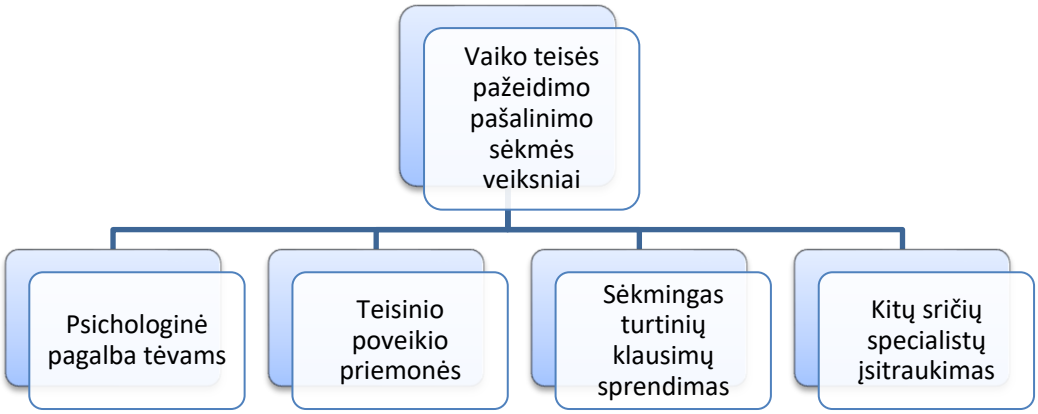

6 pav. Specialistų veiksmai šalinant vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus. Šaltinis: sudaryta autorės

Nors VVTAĮT specialistai, ar bent jau dauguma iš jų, nėra įgiję išsilavinimo psichologijos srityje, tačiau pirminės psichologinės pagalbos teikimas tėvams buvo įvardintas kaip viena iš sėkmingo vaiko teisių pažeidimo pašalinimo priemonių: *„<...> mėginam tėvam išaiškinti tą svarbą abiejų tėvų svarbą, prigimtinę vaiko teisę turėti abu tėvus ir palaikyti bendravimą, emocinį ryšį, dalyvavimą vaiko gyvenime“ [A]; „<...> bandau išlaukti kol žmogus išsitaško savo emocijom, po to sakau, kad aš jus išgirdau <...>“ [B].* Kaip vieną iš prioritetinių priemonių sprendžiant vaiko teisių pažeidimus VVTAĮT specialistai išskiria ir vaiko situacijos vertinimą: *„pagrindinis mūsų įrankis yra vaiko situacijos vertinimas“ [D]; „<...> vaiko situacijos vertinimas yra atliekamas <...>“ [E]; „<...> pagrindinis įrankis vaiko situacijos vertinimas“ [F].*

Nukreipimas pas kitų sričių specialistus VVTAĮT pareigas einantiems darbuotojams taip pat padeda efektyviai šalinti vaiko teisės pažeidimus: *„jeigu nėra bendravimo tvarkos, tai tada reikia kreiptis dėl bendravimo tvarkos į mediatorių ar kitur“ [B]; „<...> sprendžiama dėl pagalbos poreikio ir aišku kreipiamasi į atitinkamus specialistus“ [C].* Nors atvejo vadybos inicijavimas gali būti prilyginamas nukreipimui pas kitų sričių specialistus, tačiau tyrimo dalyviai jį išskiria kaip atskirą priemonę, padedančią spręsti vaiko teisių pažeidimus: *„<...> sudėtingesniais atvejais dažnai aišku inicijuojamas atvejo vadybininko paskyrimas <...>“ [A]; „<...> būna šeimai paskiriamas atvejo vadybininkas“ [E].* Tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai pabrėžia, kad teisinio poveikio priemonių taikymas tėvams yra kraštutinė priemonė, tačiau taikoma ji yra dažniau nei būtų galima tikėtis: *„<...> administracinės atsakomybės taikymas už tėvų valdžios nepanaudojimą“ [F]; „<...> ir baudžiamojo kodekso vieną iš straipsnių“ <...> [F]; „sunkesniais atvejais, mes turim taikyti administracinę atsakomybę“ [G].*

Tyrimo metu taip pat pavyko nustatyti, kokie veiksniai gali lemti sėkmingą situacijų, kai pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, sprendimą. Kokius veiksnius atskleidė informantų atsakymai galima matyti žemiau esančiame 7 paveiksle ir 9 priede pateikiamoje 6 lentelėje.

7 pav. Veiksniai, lemiantys sėkmingą vaiko teisių pažeidimų pašalinimą. Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip vieną iš svarbiausių veiksnių, padedančių sėkmingam situacijų, kai pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, sprendimui, tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai įvardijo psichologinę pagalbą tėvams: *„<...> svarbu tėvų vidinių nuoskaudų ir emocijų, galų gale tų skyrybų traumų išgyvenimas, pačiuose savyje susitaikymas su tuo faktu, kad taip įvyko“ [A]; „<...> teikiant jiems psichologinę pagalbą, psichoterapinę“ [B]; „būna, kad kartais užtenka su tėvais pasikalbėti <...>“ [C]; „mes per pokalbį, parodome tai, pasakome, kad vaikų jų gaila, nes jie savo vaikus priverčia kentėti“ [D].* Stebinti neturėtų ir tai, kad sėkmingam vaiko teisių pažeidimų pašalinimui padeda teisinio poveikio priemonės: *„<...> vaiko teisės taiko administracinės atsakomybės taikymą tėvams <...>“ [A]; „aišku būna atvejų, kai taikomos administracinės atsakomybės klausimas“ [C].*

Jei tyrimo dalyvių nuomonė, kad kitų sričių specialistų įtraukimas yra vienas iš veiksnių, padedančių sėkmingai spręsti vaiko teisių pažeidimus, nieko nestebina, tai kitas veiksnys – sėkmingas buvusių sutuoktinių turtinių klausimų sprendimas yra ganėtinai nemaža naujiena: *„<...> trukdis būna ir po to sėkmingai išsisprendžia, tai kaip išsisprendžia tėvų turtiniai klausimai „[A]; „<...> taip turtiniai klausimai, jeigu yra turtingi žmonės, tai vaikus naudoja kaip tą ginklą <...>“ [B].* Tyrimo metu gauti duomenys neprieštarauja Kiral (2019) atlikto panašaus tyrimo rezultatams. Kiral (2019) taip pat nurodo, jog psichologinės pagalbos teikimas ir kitų sričių specialistų įsitraukimas ženkliai palengvina vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą.

Aprašyta situacija, kai vaikas tampa savotišku ginklu suaugusiųjų tarpusavio kovoje, sukelia kitą natūralų klausimą – kokios kitos vaiko teisės būna pažeidžiamos situacijose, kai

neužtikrinama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų? Ką šiuo klausimu mano tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai galima matyti žemiau esančiame 8 paveiksle ir 9 priede pateikiamoje 7 lentelėje.

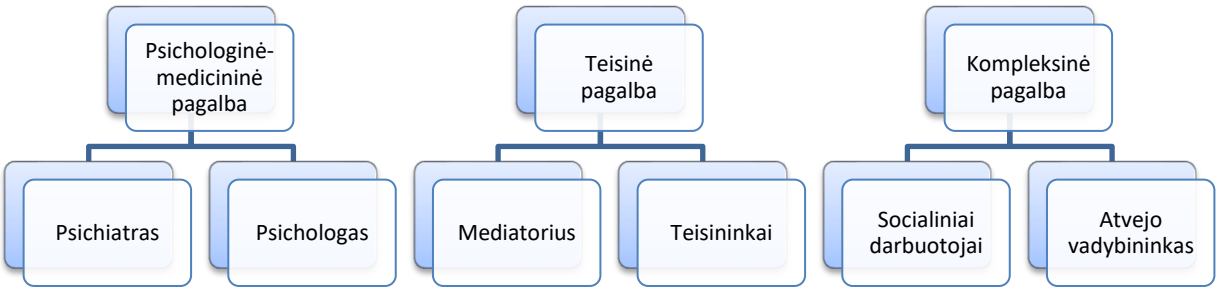
8 pav. Kiti vaiko teisių pažeidimai. Šaltinis: sudaryta autorės

Informantas D aiškiai nurodė, kad neužtikrinant vaiko tesės su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, pažeidžiama ir vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas: *„tai yra pažeidžiama į tinkamas gyvenimo sąlygas <...>“ [D]*. Tyrime dalyvavęs kitas VVTAĮT specialistas atskleidė, kad taip pat būna pažeidžiama ir vaiko teisė bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais: *„ribojant bendrauti su vienam iš tėvų taip pat turbūt dažniausiai būna apribota galimybė bendrauti su to tėvo giminaičiais, tetom, dėdė, ar dar tolimesniais giminaičiais“ [A].* Tyrimo rezultatai taip pat rodo, kad neužtikrinus vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidžiama vaiko teisė turėti tėvus: *„nu tai jis atitinkamai nebendrauja su tėvu“ [G]*, taipogi pažeidžiama vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto: *„vaiku yra manipuliuojama, žaidžiama, vaikas patiria tėvų kažkokį psichologinį nestabilumą, agresiją, pykčius, jais naudojasi“ [B].*

Tyrime dalyvavusio informanto B teigimu, neužtikrinus vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, taip pat sutrikdoma vaiko teisė mokytis: *„<...> vaiko teisė turėti savo gyvenimą, kodėl vaikas turi pakeisti mokyklą, <...> kada tėvai gyvena skyriumi“ [B]*. Informantas B taipogi mano, kad yra pažeidžiama ir vaiko teisė į privatų gyvenimą: *„<...> vaiko teisė turėti savo gyvenimą, kodėl vaikas <...> pakeisti draugus, pakeisti gyvenamą vietą, kada tėvai gyvena skyriumi“ [B].* Informantas E nurodo, kad gali būti

pažeidžiama vaiko teisė būti išklausytam: *„neklausoma gal būt yra vaiko nuomonės, neišklausomas vaiko balsas iš tėvų pusės. <...> neišklausomas vaikas, jo nepaisoma ir labiausiai žiūrima į save“ [E],* tuo tarpu kone visi tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai nurodo, kad neužtikrinus vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, pažeidžiama ir vaiko teisė gyventi ir sveikai vystytis: *„apie emocinę niekas sveikatą nekalba, bet taip be abejo, numeris vienas, kada yra pažeidžiama šita vaiko teisė į psichikos sveikatą“ [D]; „kenčia vaikų ir emocinė sveikata <...>“ [E]; „labiausiai pažeidžiama vaiko teisė į emocinę sveikatą“ [F].* Nors Kairienės ir Žiemienės (2007) atliktas tyrimas koncentravosi į tai, kaip vaiko teisės įgyvendinamos šeimoje, tačiau viena iš gautų išvadų atitinka ir šio tyrimo rezultatą – tuo atveju, kai pažeidžiama viena vaiko teisė, dažniausiai būna pažeidžiamos ir kitos vaiko teisės, nepriklausomai nuo to, vaikas gyvena pilnoje šeimoje ar ne, kai jo gyvenamoji vieta būna nustatyta su vienu iš tėvų.

9 paveiksle ir 9 priede pateikiamoje 8 lentelėje pateikiama informacija apie tai, kokių sričių specialistų pagalba yra pasitelkiama siekiant pašalinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus. Kaip rodo tyrimo metu surinkti duomenys, dažnu atveju tėvams, o kai to reikia ir vaikams, pirmiausia bandoma suteikti psichologinę-medicininę pagalbą: dažnai būna nukreipiama psichologo konsultacijoms: *„taip pat daug įtakos turi psichologai <...>“ [C]; „tai paskui matau dažniausiai psichologai“ [G, o kartais – ir psichiatro* – „psichiatras, irgi būna reikalingas šitoj vietoj“ [F].

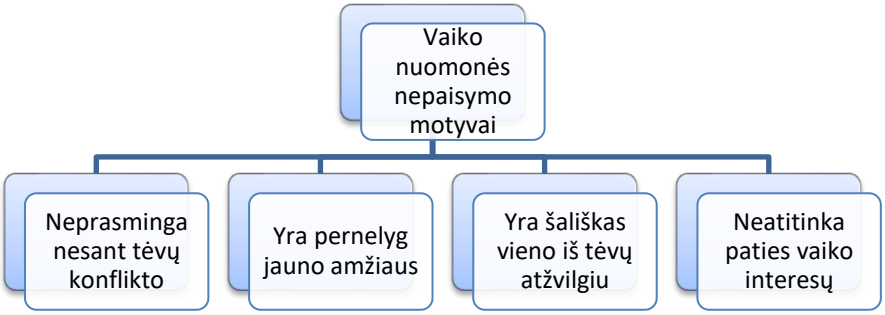

9 pav. Kitų sričių specialistų pagalba šalinant vaiko teisių pažeidimus. Šaltinis: sudaryta autorės

Ne ką rečiau vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus šalinantys specialistai pasinaudoja teisine pagalba – skyrybas išgyvenantys tėvai būna nukreipiami pas mediatorius: *„jeigu yra šeimos konfliktas, tai siūloma kreiptis į šeimos mediaciją“ [B]; „tai dažniausiai aišku mediacija <...>“ [C]* arba teisininkus: *„teismų procesas, kuris padeda padalinti turtą ir apibrėžti tą tvarką“ [A]; „<...> nukreipiam iš teismo išsiimti vykdomą raštą, kreiptis į antstolį ir fiksuoti tuos bendravimo tvarkos*

nevykdymus“ [E]. Dar sudėtingesniais atvejais, kai vieno srities specialisto pagalbos jau nebepakanka, VVTAĮT pasitelkia kompleksines paslaugas šeimai – kreipiamasi į socialinius darbuotojus: *„taip pat daug įtakos turi <...> socialiniai darbuotojai, kurie atlieka praktiškai visų specialistų funkcijas po truputį“ [C]* arba yra inicijuojamas atvejo vadybos procesas: *„dažniausias yra atvejo vadybos proceso inicijavimas“ [A]; „<...> jeigu vertinam vaiko teisių pažeidimą, ir numatom, kad yra tam tikri rizikos veiksniai, tai mes inicijuojam atvejo vadybos procesą“ [B].*

Tiek nacionaliniuose, tiek ir tarptautiniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaiko teisių apsaugą, pažymima, kad visada pirmiausia reikia žiūrėti vaiko interesų. Kai kur taip pat pabrėžiama, kad prieš priimant su vaiku susijusius sprendimus būtina atsižvelgti ir į vaiko nuomonę, tačiau atliktas tyrimas atskleidė, kad ne visais atvejais yra įmanoma į tą vaiko nuomonę atsižvelgti (10 pav. ir 9 priedo 9 lentelė).

10 pav. Motyvai, dėl kurių nepaisoma vaiko nuomonės, kai sprendžiama dėl bendravimo tvarkos nustatymo. Šaltinis: sudaryta autorės

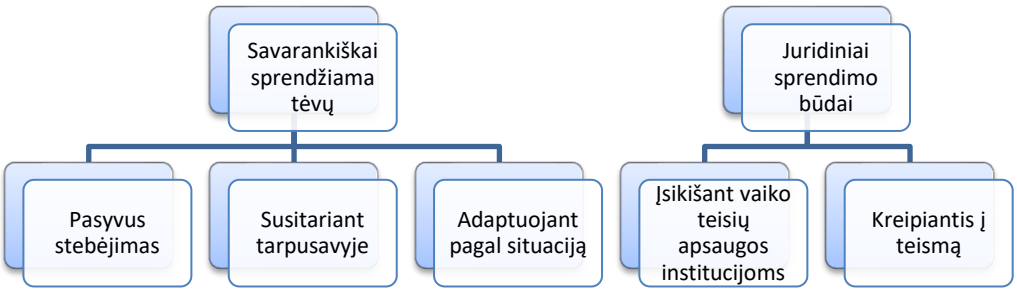
Tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai išskyrė 4 atvejus, kai vaiko nuomonės nėra paisoma. Pirmiausia tai atsisakoma daryti tuomet, jei nėra tėvų konflikto dėl bendravimo su vaiku tvarkos. *„<...> jeigu tėvai sutaria dėl bendravimo tvarkos, išklausyti vaiką nėra prasmės“* – teigia informantas G. Tas pats informantas G pažymi, kad išklausyti galima tik to vaiko nuomonę, kuris yra pakankamai subrendęs, kad galėtų tai padaryti: *„labai priklauso nuo vaiko amžiaus, tikrai galima kalbėti tik su paaugliais“*. Gauti tyrimo rezultatai neprieštarauja Dunbar (2015) teiginiams, nurodantiems, jog visais atvejais, kai tik tai yra įmanoma, nustatinėjant vaiko gyvenamąją vietą bei teismo keliu sprendžiant kitus su vaiku susijusius klausimus, būtina paisyti vaiko nuomonės. Tiesa, kaip pažymi Dunbar (2015) ir patvirtina atliktas tyrimas, vaiko nuomonės nepaisoma, kai tėvai visus klausimus išsprendžia kompromiso keliu, vaikas yra pernelyg jaunas, kad galėtų reikšti savo nuomonę ir pan. atvejais.

Jau anksčiau analizuojant tyrimo metu surinktus duomenis buvo nustatyta, kad tėvai savo veiksmais gali trukdyti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų

įgyvendinimui. Kaip vienas iš tokių veiksmų buvo nustatytas vaiko nuteikinėjimas, kuris, pasak VVTAĮT specialistų, taip pat gali būti viena iš priežasčių, kodėl vaiko nuomonės nėra paisoma – specialistų įvardintas vaiko šališkumas vieno iš tėvų atžvilgiu dažniausiai ir yra to nuteikinėjimo pasekmė. *„<...> vaikai dažniausiai kalba tai kas jiems įdiegta tėvų, jie dažniausiai būna nuteikti“* – mano informantas C. Šiai pozicijai pritaria ir informantas E *„<...> dažnu atveju matosi, kad vaikas primokintas, sakyti vieną ar kitą“*. Tiesa, patys specialistai pažymi, kad nuteikinėjimas dažniausiai galimas tik su jaunesnio amžiaus vaikais: *„<...> kol mažas vaikas, tai manau tėvai pasako ką vaikas turėtų pasakyti specialistui“ [E]*.

Paskutinė tyrimo metu atskleista aplinkybė, kai, šalinant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, neatsižvelgiama į vaiko nuomonę, yra, ko gero, pati svarbiausia. Vaiko nuomonės nepaisoma tuomet, kai ji neatitinka paties vaiko interesų. *„<...> vaikas išsako norą gyventi su tuo iš tėvų, kuris mūsų vertinimo metu ar prieš tai surinkta informacija, kuris yra neatsakingas <...> tai va į tuos atvejus mes žiūrim atsargiau, ir tu matai, kad vaikas turi gyventi pas tą iš tėvų kuris yra atsakingesnis ir labiau ugdo tą vaiko moralinį pasaulį daug atsakingiau <...>“* – komentuoja informantas D.

Nepriklausomai nuo to, ar nustatinėjant bendravimo tvarką yra išklausoma vaiko nuomonė ar ne, patvirtinta tvarka turi būti tokia, kuri geriausiai atitiktų vaiko interesus, t. y. ne tik turi būti užtikrinta vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, tačiau ir tas bendravimas turi vykti tik būdu, geriausiai patenkinančiu kitus vaiko interesus. Tyrimo dalyvių paklausus, ar nustatyta bendravimo su vienu iš tėvų tvarka atitinka geriausius vaiko interesus, buvo sulaukta atsakymų, kad toli gražu ne visada taip yra. Tyrimo metu surinkti duomenys taip pat parodė, kas daroma tais atvejais, kai bendravimo tvarka vaiko interesų neatitinka. Tyrimas parodė, kad tokias situacijas tėvai sprendžia savarankiškai arba gali būti pasitelkiami juridiniai sprendimo būdai (11 pav. ir 9 priedo 10 lentelė).

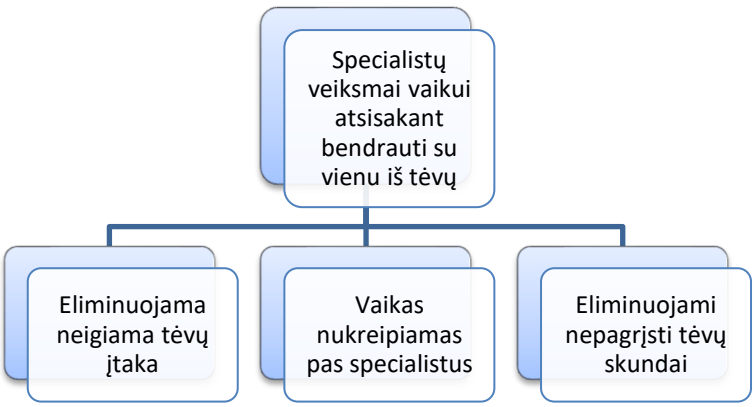
11 pav. Situacijų, kai nustatyta bendravimo tvarka neatitinka vaiko interesų, sprendimas. Šaltinis: sudaryta autorės

Atliktas tyrimas atskleidė, kad, VVTAĮT specialistų nuomone, dalis tėvų, nors ir suprasdami, kad bendravimo tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų, nesiima aktyvių

veiksmų, kad tai pakeistų ir atlieka labiau pasyvių stebėtojų vaidmenį. Pasak informanto A, motyvuojama, kad teismo sprendimas yra aukščiau: „<...> mes negalime nustatyti kitos, nes teisės aktas yra aukštesnis nei mūsų susitarimai vaiko teisių skyriuje <...>“. Situacijas, kai nustatyta bendravimo tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų, tėvai, pasak informanto A, sprendžia ir susitardami tarpusavyje: *„<...> skyrium patys susitaria ir ta nustatyta tvarka vadovaujasi tik iš dalies, ir susitaria tarpusavyje, ignoruoja tą nustatytą tvarką“*. Tuo tarpu informantas G laikosi nuomonės, kad nustatyta bendravimo tvarka turėtų būti adaptyvi: *„vaikai išauga iš bendravimo tvarkų, nes paaugliui ta sudaryta bendravimo tvarka atrodo juokingai“*.

Sudėtingesniais atvejais, kai nustatyta bendravimo tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų, būna pasitelkiami juridiniai problemų sprendimo keliai. Pasak informanto C, *„<...> pirmiausiai tai turėtų fiksuoti antstoliai ir aišku vaiko teisių tarnybos, jeigu yra pažeidžiamos vaiko teisės“*. Tačiau, kaip rodo tyrimas, ne visi tėvai spręsdami šią problemą, kreipiasi į VVTAĮT. Kai kurie iš tėvų iš karto kreipiasi į teismą, kad būtų pakeista bendravimo su vaiku tvarka. *„Mes kai matome, kad ta tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų, tai rekomenduojame kreiptis į teismą ir ją keisti“ [E]. „Yra tekę susidurti su atvejais, kai teko tėvus nukreipti per naują nusistatyti bendravimo tvarką <...>“ [F].* Tyrimo dalyviai taip pat teigia, kad net ir tokiomis sudėtingomis aplinkybėmis, kai bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo klausimu reikia rinktis juridinius sprendimo kelius, pirmiausia rekomenduotina bandyti ieškoti kompromiso: *„<...> turėtų būti pagarbus vienas kito atžvilgiu susitarimas ir žiūrėti sąmoningumo, vaiko norų atsižvelgti <...>“ [A]*.

Nors atvejai, kai nustatyta bendravimo su vaiku tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų nėra tokie dažni, jų VVTAĮT specialistų praktikoje visgi pasitaiko. Lygiai taip pat pasitaiko ir atvejų, kai vaikas pats nenori bendrauti su vienu iš tėvų (žr. 12 pav. ir 9 priedo 11 lentelė).

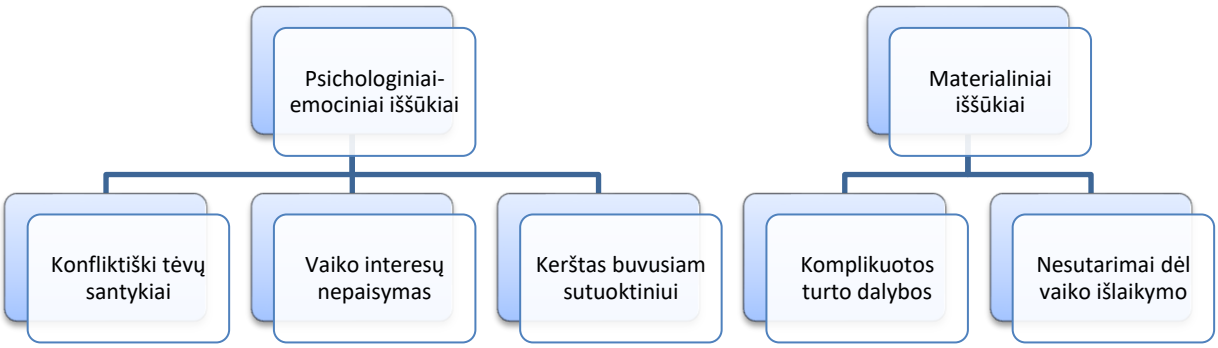
12 pav. Specialistų veiksmai sprendžiant situacijas, kai vaikas nenori bendrauti su vienu iš tėvų. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimo dalyviai pastebi, jog su nenoru bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų dažniausiai susiduria mažamečiai. Čia vėlgi pastebima, kad tėvai savo veiksmais, o konkrečiai nuteikinėdami, daro įtaką vaikui, todėl VVTAĮT specialistai visomis įmanomomis priemonėmis bando tą neigiamą įtaką pašalinti: *„mažamečiai dažnai „nenori“, nes tokia yra kito iš tėvų pozicija“ [A]; „<...> mes pasakom, tam tėvui su kuriuo gyvena vaikas, kad jūs turit motyvuota, skatinti vaiką su tėvu bendrauti <...>“ [E].*

Tyrimo dalyviai atskleidžia, kad dažnai neužtenka vien tik paveikti tą iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta – efektyviausias kelias spręsti tokias situacijas yra nukreipti vaikus, o kartais ir tėvus pas kitų sričių specialistus: *„<...> per prievartą vaiko neverčia, tačiau tuomet būna rekomenduojama, kad vaikas lankytų atitinkamą specialistą, kad atstatyti tą ryšį su tuo tėvu, su kuriuo jis nenori bendrauti“ [C]; „tada sprendžiame dėl paslaugų poreikio, nes dažniausiai tai reikalinga visiems trims“ [D]; „<...> duodam psichologo konsultacijas, aišku reikėtų ir tam tėvui pas kurį neina ir tam su kuriuo gyvena“ [G].*

Tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai taipogi teigia, kad tokiose situacijose yra ypač svarbu atskirti netikrą pavojų – dažnu atveju skyrium gyvenantis vienas iš tėvų pranešimus apie tai, kad vaikas nenori bendrauti pateikia tyčia, vedamas vienokių ar kitokių asmeninių motyvų: *„bet dažnai yra poreikis vienam iš tėvų tik poreikis tik skųstis, bet nieko nedaryti“ [D]; „<...> jau reikėtų motyvuoti vieną iš tėvų pas kurį nenori eiti, kad vaikas irgi turi savo nuomonę ir reikis atsižvelgti į vaiko norus“ [F].*

VVTAĮT specialistai buvo paprašyti įvardinti priežastis, lemiančias vaiko teisių pažeidimus. Kokius atsakymus pateikė tyrimo dalyviai matyti žemiau esančiame 13 paveiksle ir 9 priede pateikiamoje 12 lentelėje.

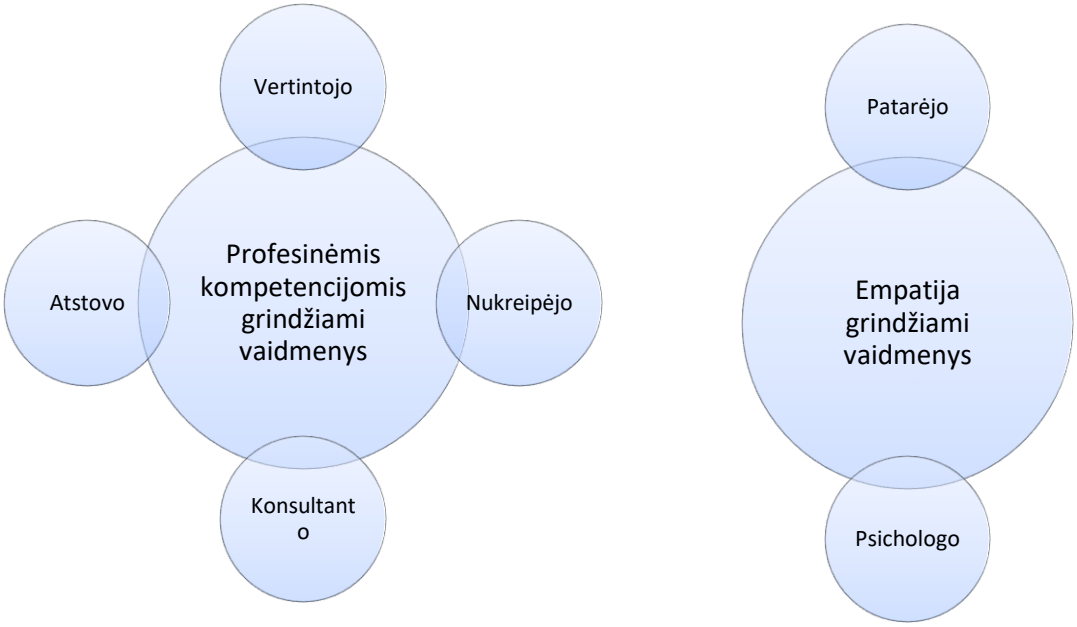

13 pav. Priežastys, lemiančios vaiko teisių pažeidimus. Šaltinis: sudaryta autorės

Interviu davę VVTAĮT specialistai nurodė, kad visas priežastis, lemiančias vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, galima suskirstyti į dvi kategorijas: psichologines-emocines bei materialines. Viena iš dažniausių priežasčių, kodėl pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų yra pačių tėvų konfliktiški santykiai: *„dažniausia priežastis skyrybinė trauma, ambicijos, neišspręsti dalykai <...>“ [A]; „dažniausiai tai psichologiniai dalykai <...>“ [B]; „asmeniniai tėvų interesai, nenoras komunikuoti tarpusavyje, nesupratimas, kad vaikui yra daroma didžiausia žala“ [E]; „dėl asmeninių ambicijų ir jokių kitų priežasčių nebūna <...>“ [G].* Tyrimo dalyviai vaiko teisės pažeidimo priežastimi laiko ir vaiko interesų ignoravimą: *„tėvų tarpusavio konfliktai ir nenorėjimas paminti savo kažkokių interesų, negebėjimas, atsižvelgti į vaikų interesus“ [D]; „asmeniniai tėvų interesai, nenoras komunikuoti tarpusavyje, nesupratimas, kad vaikui yra daroma didžiausia žala“ [E]*. Galiausiai vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimo priežastimi tampa kerštas buvusiam sutuoktiniui: *„<...> kažkokio keršto per vaiką“ [A]; <...> „norima kitą asmenį kažkaip susigrąžinti kitą asmenį per vaikus <...>“ [B]*.

Kita vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimų priežasčių kategorija apima neišspręstus turtinius klausimus: *„<...> tikrai turtiniai dalykai. Kai norėdami skyrybų metu, kad jiems būtų paskirta didesnė turto dalis nori, kad vaiko gyvenamoji vieta būtų nustatyta su juo“ [A]; „turtiniai dalykai labai įtakoja, kuo daug turto, ten daug pykčio <...>. <...> kiek teko susidurti išsisprendus turtiniams klausimams, išsisprendžia ir bendravimo klausimas“ [C].* Tai pačiai kategorijai galima priskirti ir neišspręstus tėvų ginčus dėl vaiko išlaikymo: *„<...> jeigu jis išlaikymą teikia, tikrai nemažą teikia, bet jį žeidžia, kad motina kreipiasi į teismą, kad teismas nustatytų sumą <...>“* [A]. Gauti tyrimo rezultatai patvirtina Arnašės (2021) pastebėjimus, jog esminė vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimų priežastis yra po skyrybų pasikeitusi tėvų emocinė būsena, o dar tiksliau – pyktis. Jis buvusių sutuoktinių santykius paverčia konfliktiškais, paskatina tėvus pamiršti, jog vaiko interesai turi būti svarbiausi, o neretai netgi verčia kerštauti buvusiam sutuoktiniui.

Kaip parodė tyrimo rezultatai, priežasčių, lemiančių vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, yra tikrai nemažai. Dėl to VVTAĮT specialistai, šalindami šiuos vaiko teisės pažeidimus užima nemažai skirtingų vaidmenų, kuriuos galima sugrupuoti į dvi kategorijas – profesinėmis kompetencijomis bei empatija grindžiami vaidmenys (žr. 14 pav. ir 9 priedo 13 lentelė).

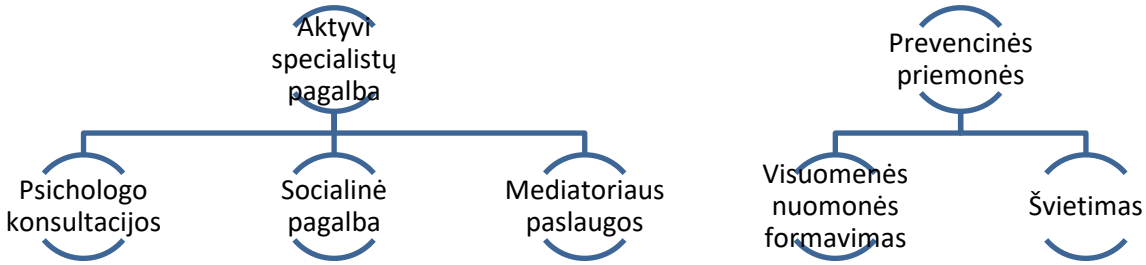
14 pav. Specialisto vaidmenys, sprendžiant vaiko teisės įgyvendinimo problemą. Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrime dalyvavę specialistai pažymi, kad pirmiausia atliekamas vertintojo vaidmuo: *„<...> pagrindinis vaidmuo, <...> identifikuoti ar tai yra vaiko teisė pažeista į bendravimą su skyriumi gyvenančiu tėvu ar ji nėra“ [A]; „<...> kalbam, bendraujam, sprendžiam kokių paslaugų reikia <...>“ [D].* Ne ką mažiau svarbus yra ir VVTAĮT specialistų atliekamas nukreipėjo: *„<...> sudėtingesniais atvejais nukreipti socialinei pagalbai, teisinei“ [A]; „<...> atsižvelgiant į tą išsakytą vaiko nuomonę tuomet rekomenduoti atitinkamą pagalbą, nukreipti [C],* o taip pat konsultanto: *„pagrindinis vaidmuo tai yra konsultavimas <...>“ [E]; „taip pat galėčiau apibūdinti kaip konsultanto“ [F]* bei atstovo vaidmenys: *„kitas vaidmuo, atstovaudami tą vaiko interesą identifikuoju pagalbos poreikį šeimai“ [B]; „formalus atstovavimas aišku, mes nuolat teikiam informaciją teismui, tai yra vaiko atstovavimas teisme“ [G].*

Kalbant apie empatija grįstus VVTAĮT specialisto vaidmenis, svarbiausią vietą čia užima psichologo vaidmuo: *„pirmiausiai tai išklausytojo, nes kai ateina tėvai tai jie pirmiausia, labai daug pasakoja, koks kitas tėvas yra negeras“ [F].* Nors, kaip jau buvo minėta šiame tyrime, tikrai ne kiekvienas VVTAĮT specialistas galėtų pasigirti psichologo išsilavinimu, tačiau sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimo problemas, būtent psichologo vaidmuo tampa itin reikšmingu. Be jo VVTAĮT specialistai atlieka ir patarėjo vaidmenį: *„mes nesam tie mediatoriai, mes tam tikra prasme tarpininkaujam dėl tų bendravimo tvarkų, kažkokias rekomendacijos pateikiamos šitoj vietoj“*

[B]; „vaidmuo aišku yra išklausyti vaiko nuomonę yra, ir išaiškinti tėvams kokios pasekmės gali būti <...>“ [E].

Tyrimo metu surinkti duomenys rodo, kad VVTAĮT specialistai nėra visagaliai ir vieni patys neturi galimybių pakeisti situacijos, kai yra pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų. Todėl VVTAĮT specialistų buvo klausiama, kokios aplinkybės, jų nuomone, padėtų sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus. Gauti rezultatai rodo, kad geriausiai tam pasitarnautų aktyvi specialistų pagalba bei prevencinės priemonės (žr. 15 pav. bei 9 priedo 14 lentelė).

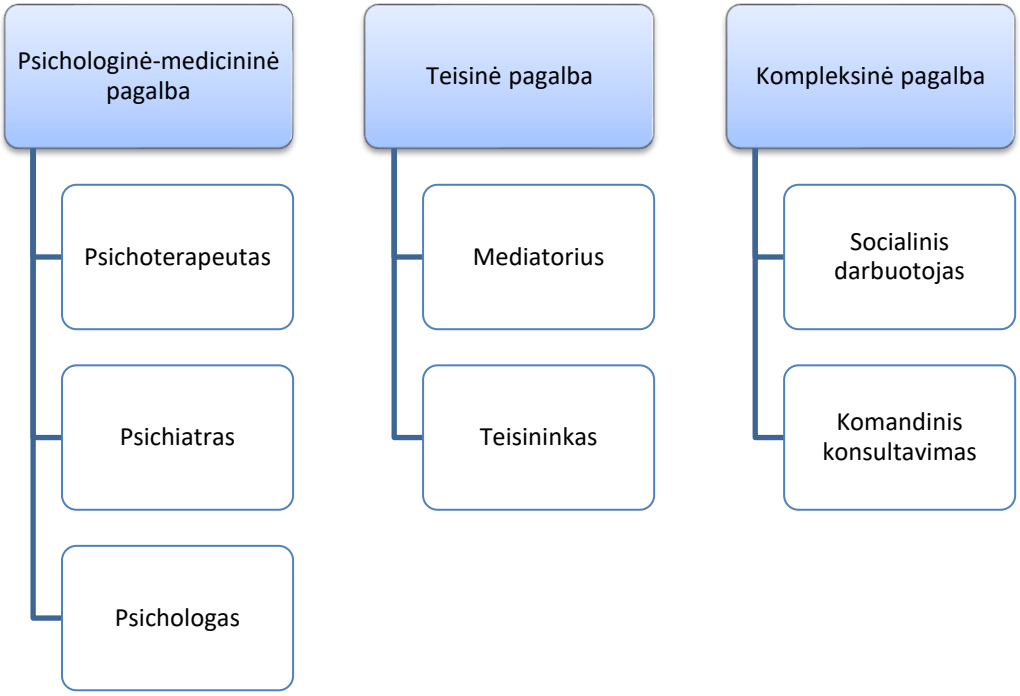

15 pav. Priemonės, galinčios padėti sprendžiant vaiko teisių pažeidimus. Šaltinis: sudaryta autorės

Kalbant apie aktyvią specialistų pagalbą, tyrimo dalyviai išskyrė, kad kone reikalingiausios tokioje situacijoje būtų psichologo paslaugos: *„apart psichologo, manau, kad kažko naujo ir nebūtų įmanoma“ [C]; „<...> psichologų populiarinimas, nes vis dar yra stigma“ [D]; „<...> tėvams ir vaikams būtų privaloma psichologo konsultacijos“ [F].* Kai kurie kiti informantai pažymėjo, jog tokioje situacijoje taip pat būtų reikalinga socialinė pagalba: *„ko gero socialinės pagalbos organizavimas <...>“ [A]* ar mediatoriaus paslaugos: *„<...> privaloma mediacija, kad sumažinti teismų krūvį <...>“ [B]*

Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog VVTAĮT specialistai mano, kad didelį postūmį teigiama linkme sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus turėtų prevencinės priemonės, kurios galėtų apimti tėvų švietimą: *„daryti prevencinius mokymus <...>“ [F]; „švietimas tėvų, iš viso visuomenės visos švietimas <...>“ [D]; „<...> paskaitos ar seminarų išklausymas, kaip bendrauti skyrybų metu“ [F]* bei visuomenės nuomonės formavimą: *„labai svarbu turbūt taip pat stiprinti tą šeimos svarbą ir visuomenės požiūrį keisti <...>“ [A].*

Interviu metu VVTAĮT specialistų taipogi buvo klausiama, kokių kitų specialistų paslaugos labiausiai padėtų sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą. Tyrimo dalyviai išskyrė, kad naudingiausia būtų psichologinė-medicininė, teisinė bei kompleksinė pagalba (žr. 16 pav. ir 9 priedo 15 lentelė).

16 pav. Kitų specialistų įtraukimo reikalingumas sprendžiant vaiko teisės pažeidimo atvejus.

Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrime dalyvavę VVTAĮT specialistai atskleidė, kad psichologinę-medicininę pagalbą turėtų teikti psichologas: *„psichologas <...>“ [F]; „<...> psichologas <...>“ [C]*, psichiatras: *„<...> gal būt netgi psichiatras <...>“ [D]* ar psichoterapeutas: *„aš galvoju psichoterapija <...>“* [B]. Kaip galimi teisinių paslaugų teikėjai įvardijami mediatorius: *„mediacija šitoj vietoj taip pat gali padėti <...>“ [B]; „mediacija yra manau puikus variantas <...>“ [G]* ir teisininkas: *„prie to pačio mediatoriaus turėtų sėdėt ir teisininkas <...>“ [D].*

Nors atliktu tyrimu nebuvo siekiama gauti kiekybinių duomenų, tačiau jei 15 lentelėje pažiūrėtume į teiginių kiekį, aiškiai matytume, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių VVTAĮT specialistų pasisako už tai, kad būtų vykdomas kompleksinis komandinis konsultavimas: *„mediatorius, psichologas ir socialinis darbuotojas, tai mano sakyčiau pagrindiniai specialistai, kurie gali turėti įtakos, tam vaiko teisių užtikrinimui. Ir, kad jie veiktų kartu“ [C]; „<...> turėtų būti tokios kaip komandos, aš už komandinį konsultavimą“ [D]; „gal pasiteisintų specialistų komandinis darbas su šeima <...>“ [F]; „ryšio, tarp vaiko ir vieno iš tėvų, atstatymo paslaugos poreikis yra labai didelis“ [G].*

DISKUSIJA

Užsienio bei Lietuvos autorių mokslinių darbų, dokumentų ir teisės aktų, kuriais grindžiama vaiko teisių apsaugos sistema, bei šio baigiamojo magistro darbo kokybinio tyrimo duomenų analizė leidžia patvirtinti tam tikrus teorinius teiginius bei atskleidžia keletą svarbių diskutuotinų klausimų.

Interviu su vaiko teisių apsaugos specialistais metu išryškėjo tendencija, kad toli gražu ne visi tėvai aiškiai suvokia savo teises ir pareigas savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Iš to seka, kad ne visi tėvai taip pat sugeba suvokti, kas yra tėvų valdžia ir kaip ja tinkamai bei teisingai naudotis. Nors atliktas kokybinis tyrimas ir neatskleidžia priežastinių ryšių tarp, pavyzdžiui, tėvų karjeros siekių, tėvystės pareigų vykdymo ir visuomenės kuriamos šeimos teisinės, politinės ir ekonominės aplinkos, tačiau vis vien leidžia patvirtinti Šimonio ir Januškienės (2001), Lengvino (2007) bei Kairienės ir Žiemienės (2007) teiginius, jog visos vaiko teisės yra įgyvendinamos per tėvų teisių ir pareigų prizmę – tėvai, ne visiškai arba visai nesuvokdami savo teisių ir pareigų negali užtikrinti ir savo vaikų teisių. Situacija itin paaštrėja, kai tėvai, išgyvenę skyrybas, susiduria su psichologinėmis ir kitokiomis problemomis, todėl vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimas tampa labai apsunkintas.

Literatūros šaltinių analizė bei informantų išsakytos pastabos leidžia teigti, kad šiuolaikinės šeimos susiduria su nemenkais iššūkiais, įgyvendindamos šeimos funkcijas bei atlikdamos tėvų pareigas. Greitai besikeičiančios socialinės ir ekonominės gyvenimo sąlygos, netikrumas dėl ateities, smukęs pragyvenimo lygis (paskutinis nuosmukis susijęs su COVID-19 pandemija), verčia šeimas operatyviai prisitaikyti prie besikeičiančių sąlygų, tačiau tai be pagalbos, pasak Kairienės ir Žiemienės (2007) bei Kairienės (2012), pavyksta padaryti toli gražu ne visoms šeimoms. Nors šiuo tyrimu ir nebuvo siekiama identifikuoti veiksnius, lemiančius nepastovumą šeimose, tačiau net ir šio tyrimo pakanka, kad būtų galima patvirtinti VTAKĮ 2017 m. veiklos ataskaitoje (2018) aptinkamus teiginius, kad įvairūs šeimų patiriami socialiniai ar ekonominiai iššūkiai sukelia nemažai vaiko teisių įgyvendinimo problemų – vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų taip pat nėra užtikrinama. VTAKĮ 207 m. veiklos ataskaita (2018) bei tyrimo duomenų analize galima patvirtinti, kad itin dažnas atvejis, kai tas iš tėvų, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, prisiskiria sau didesnes teises atlikti sprendimus dėl vaiko gerovės, taip pažeisdamas ne tik vaiko, bet ir kito iš tėvų teises.

Siekiant užtikrinti, kad šeimos vykdytų savo funkcijas, o tėvai įgyvendintų savo teises bei atliktų pareigas, tuo pačiu sukurdami prielaidas sėkmingam vaiko teisės bendrauti

su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų (ir kitų vaiko teisių) įgyvendinimui, tėvams visų pirma turėtų būti diegiamas suvokimas, kas aplamai yra vaiko teisės. Tėvams taip pat turėtų būti padedama suvokti pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus, akcentuojant, kad net ir gyvenimo skyrium atveju vaikas išsaugo teisę bendrauti su abiem tėvais vienodai. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vaiko teisių apsaugos specialistai savo kompetencijų ribose bando tėvams diegti šias nuostatas, tačiau tai yra mažai veiksminga dėl dviejų itin svarbių priežasčių. Visų pirma, tėvų švietimas nėra vaiko teisių apsaugos specialistų prerogatyva. Nors, kaip jau buvo minėta, jie, pagal galimybes, bando tėvams aiškinti apie vaiko teises ir pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus, tačiau tai vaiko teisių apsaugos specialistai atlieka tik siekdami įgyvendinti savo pagrindines funkcijas – pašalinti esamą vaiko teisių pažeidimą. Antras ir, ko gero, svarbiausias dalykas yra tas, kad tėvų ugdymas, kad ir koks menkas jis būtų, vaiko teisių apsaugos srityje yra atliekamas ne prevenciškai, o tik tuomet, kai šeima susiduria su sunkumais (dažniausiai išgyvena skyrybas). Visai natūralu būtų manyti, kad, jei per biologijos pamokas moksleiviams yra aiškinama, kaip prasideda gyvybė, tai lygiai taip pat turėtų būti mokoma ir apie tėvų teises bei pareigas įgyvendinant Konvencijos (1995) nuostatas.

Dėl iki šiol mažai atliktų arba visai neatliktų tyrimų apie vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų žvelgiant iš vaiko teisių apsaugos specialistų perspektyvos, praktinė gautų tyrimo rezultatų svarba leidžia geriau suvokti tyrimo dalyvių (vaiko teisių apsaugos specialistų) darbo specifiką padedant skyrybas išgyvenančioms šeimoms užtikrinti šios bei kitų vaiko teisių įgyvendinimą. Tyrimo duomenų analizė atskleidžia ir tyrimo dalyvių patirtis sprendžiant sudėtingiausias problemines situacijas, išryškina sunkumais, su kuriais vaiko teisių apsaugos specialistai susiduria savo kasdieniniame darbe bei padeda identifikuoti priemones bei būdus, kurie padėtų veiksmingai pašalinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui trukdančias kliūtis.

Refleksija. Abejonės, ar gebėsiu tinkamai atlikti tyrimą nuo pat pradžių kėlė nemenką nerimą, todėl beveik viso baigiamojo magistro darbo rengimo metu tyrėjo vaidmenyje jaučiausi ne itin komfortabiliai. Nors savo profesinėje veikloje kartas nuo karto susiduriu su vaiko teisių apsaugos specialistais, tačiau nepasitikėjimas savimi ir netikrumas, ar sugebėsiu tinkamai vesti interviu procesą, ar pavyks surinkti pakankamai analizei tinkamų ir patikimų duomenų trukdė sklandžiam baigiamojo darbo rengimui. Aplamai buvo nemažai dvejonių, ar pavyks pasiekti prisotinimo principą, kadangi analizuojama tema yra ganėtinai plati, tačiau, mano nuostabai, prisotinimo principą pavyko pasiekti ganėtinai nesunkiai.

Prasidėjęs duomenų rinkimo procesas pranoko mano lūkesčius – interviu dalyvavę vaiko teisių apsaugos specialistai savo patirtimi ir įžvalgomis dalijosi labai noriai, neskaičiavo

savo laiko ir laisvai dėstė savo mintis. Dėl šios priežasties vien interviu transkripcijos pasiekė kone pusės viso baigiamojo magistro darbo apimtį. Interviu metu surinkti duomenys bei betarpiškas bendravimas su interviu dalyviais leido suprasti, kad šis tyrimas buvo tarsi savotiška psichologinė pagalba, leidusi vaiko teisių apsaugos specialistams sumažinti psichologinį darbe atsirandantį krūvį. Deja, kaip parodė vėlesnė tyrimo eiga, didelis tyrimo metu gautų duomenų kiekis negarantavo šių duomenų kokybės. Keletas tyrimo dalyvių, besidalydami savo emocijomis, nesugebėjo į kai kuriuos interviu klausimus atsakyti tiksliai, todėl dalies duomenų analizė tapo itin sudėtinga – iš labai emocionalių pasisakymų reikėjo išgryninti analizei tinkamus duomenis.

Viso baigiamojo magistro darbo metu buvau reikli emociniam palaikymui. Prie to labai prisidėjo mano šeima, draugai, netgi kolegos. Taip pat esu labai dėkinga savo darbo vadovei prof. dr. Brigitai Kairienei už pagalbą viso baigiamojo magistro darbo rengimo metu, už konstruktyvias ir savalaikes pastabas, sklandžią komunikaciją net ir tais atvejais, kai man pačiai šio darbo rengimas ėmė atrodyti „misija neįmanoma“.

IŠVADOS

1. Nepaisant to, kad pastaraisiais dešimtmečiais itin sparčiai kintant šalių kultūrai ir visuomenės vertybėms keičiasi ir šeimos samprata, tačiau vienas iš požiūrių į šeimą yra ganėtinai universalus bei tinkamas šiandieninei situacijai. Sisteminis požiūris į šeimą teigia, jog šeima yra nedidelė grupė asmenų, kuriuos tarpusavyje įstatymų nustatyta arba socialiniai pripažinta tvarka jungia šeimyniniai (santuokos, giminystės ir tėvystės/įvaikinimo) ryšiai. Taigi, nepriklausomai nuo to, kiek karštų diskusijų bent jau mūsų šalyje pastaraisiais metais sukelia bandymai teisiškai įtvirtinti vienokį ar kitokį šeimos apibrėžimą, sisteminis požiūris į šeimą neprieštarauja nė vienai galimai teisinei šeimos apibrėžimo traktuotei. Tuo tarpu vaiko sąvoka tiek teisės aktuose, tiek mokslininkų darbuose yra apibrėžiama ganėtinai aiškiai – vaiku laikomas bet kuris asmuo iki 18 metų, jei pagal įstatymą jo pilnametystė nėra pripažįstama anksčiau. Nuo vaiko sąvokos šiandieniniame kontekste yra neatsiejama ir kita – vaiko teisių – sąvoka, kuri turėtų būti suprantama kaip vaiko teisė gyventi ir augti saugioje aplinkoje, būti sveikam, turėti teisę į asmeninį ir socialinį gyvenimą, asmens neliečiamumą, gyvenamąjį būstą, teisę į mokslą ir kitas teises. Tuo tarpu vaiko teisių apsauga turėtų būti traktuojama kaip visi būdai ir priemonės, skirtos užtikrinti prigimtinių vaiko teisių įgyvendinimą bei pašalinti galimus šių teisių pažeidimus.

2. Nors tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose yra numatyta galimybė išskirtiniais atvejais atskirti vaiką nuo biologinių tėvų, tačiau nežiūrint to, teisė nuolat bendrauti su tėvais yra išimtinė vaiko teisė ir atsižvelgiant į tai, kad tėvus ir vaikus sieja specifiniai santykiai, grįsti biologiniais, dvasiniais ir psichologiniais ryšiais, vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų turi būti užtikrinama bet kokiomis sąlygomis, žinoma, išskyrus tuos atvejus, kai tai kenktų paties vaiko interesams. Mūsų šalyje be vieno iš tėvų gyvena per 165 tūkst. vaikų. Nors ne visi iš jų susiduria su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo sunkumais, tačiau tai pat negalima sumenkinti galimo šios vaiko teisės pažeidimo masto. Nors vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų užtikrinimas yra vaiko tėvų teisė bei pareiga, kuri yra įtvirtinta ir mūsų šalyje galiojančiais teisės aktais, tačiau šios vaiko teisės pažeidimų ypač dažnai pasitaiko situacijose, kai tėvai išgyvena skyrybas.

3. Skyrybas kaip socialinį fenomeną pastaraisiais dešimtmečiais skirtingais aspektais tyrė daugybė įvairių sričių mokslininkų, tačiau specialistų susidomėjimas šiuo reiškiniu pamažu menksta, kadangi visuomenėje skyrybos nebėra laikomos katastrofa. Analizuojant mokslinę literatūrą skyrybų tematika galima aptikti išskirtus visuomeninius (ekonominė aplinka, šeimos funkcijų pasikeitimas, susilpnėjusi moralė, skyrybų modelio priėmimas ir kt.)

bei išorinius (neigiamas elgesys, konfliktų valdymo įgūdžių stoka, radikalūs pokyčiai, nuobodulys, nesantuokiniai ryšiai ir kt.) skyrybų veiksnius, tačiau taip pat reikia pažymėti, kad skyrybos daugeliu atveju nevyksta dėl vieno kažkurio veiksnio įtakos. Dažniausiai skyrybas lemia įvairių priežasčių sankaupa, t. y. daugeliu atvejų nėra vienos aiškios priežasties, skyrybas lemia visas jų kompleksas. Tačiau nepriklausomai nuo to, kas lėmė tėvų skyrybas, vieno iš tėvų pasitraukimas vaikams sukelia emocinį perversmą. Po skyrybų gali būti pastebimas vaiko kaltės ir pažeminimo jausmas, pyktis, pagieža vienam iš tėvų arba abiem tėvams. Su skyrybomis susiję gyvenamosios vietos, ugdymo įstaigos, šeimos finansinės padėties, auklėjimo stiliaus pasikeitimai padidina vaiko emocinius ir elgesio sunkumus, lemia miego ar mitybos pokyčius, gali sukelti įvairius elgesio ir psichikos sutrikimus.

4. Sutuoktiniai, nusprendę nebegyventi kartu, įgyvendina šią savo teisę kaip žmonės, tačiau skyrybos nereiškia, kad jų, kaip tėvų, teisės ir pareigos pasikeičia. Skyrybų atveju nesikeičia ir vaiko teisės, tarp kurių tokiu atveju atsiduria ir prioritetą užima vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų. Skyrybų atveju minėtos teisės užtikrinimo prerogatyva tenka vaiko tėvams, o tai, kaip sėkmingai tėvai tvarkosi su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimu, prižiūri vaiko teisių apsaugos srityje dirbančios valstybės institucijos. Atlikto kokybinio tyrimo duomenų analizė atskleidė keletą svarbių vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo aspektų:

- Tyrimo metu surinktų duomenų analizė patvirtino prielaidą, kad pasitaiko nemažai atvejų, kai vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų nėra užtikrinama – ganėtinai dažnai vienas iš tėvų, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, prisiskiria sau didesnes teises atlikti sprendimus dėl vaiko gerovės, taip pažeisdamas kito iš tėvų teises bei vaiko interesus. Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad šitokia situacija dažniausiai susiklosto tuomet, kai tėvai skiriasi konfliktiškai arba užsitęsia finansinių klausimų (vaiko išlaikymo bei turto dalybų) sprendimas. Tokiomis sąlygomis tėvai labai dažnai neatsižvelgia į vaiko interesus, o kylančius ginčus tampa sudėtinga spręsti kompromiso keliu, todėl dažnai kreipiamasi į VVTAĮT arba tiesiogiai į teismą.

- VVTAĮT specialistai, spręsdami vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus susiduria su keletu reikšmingų iššūkių, kurie apsunkina specialistų darbą. Vienomis svarbiausių galima laikyti emocines-psichologines kliūtis, kurios apima realius vaikų nuteikinėjimo atvejus, nestabilią pačių tėvų psichologinę būseną tėvų skyrybų metu ir tėvų priešiškumą VVTAĮT bei kitų tarnybų specialistams. Pastarieji taip pat susiduria ir su teisinėmis kliūtimis, kurios dažniausiai apima tėvų teisinius ginčus dėl vaiko (išlaikymo priteisimas, vaiko gyvenamosios vietos nustatymas), tačiau pasitaiko ir atvejų, kai

duomenų apsaugos griežtumas (kalbama apie BDAR ir jo įgyvendinimą užtikrinančius nacionalinius teisės aktus) varžo specialistų veiksmų laisvę, kuriais siekiama kuo operatyviau spręsti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimo atvejus.

- Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad tais atvejais, kai neužtikrinama vaiko teisė bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, pažeidžiamos ir kitos vaiko teisės. Tyrimas atskleidė, kad taip pat pažeidžiama vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, teisė bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais, teisė turėti tėvus, teisė būti apsaugotam nuo smurto, taip pat gali būti sutrikdoma vaiko teisė mokytis, teisė į privatų gyvenimą, teisė būti išklausytam, teisė gyventi ir sveikai vystytis. Tyrimo rezultatai parodo, kad neužtikrinant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų didesniu ar mažesniu lygmeniu pažeidžiamos ir daugumą kitų vaiko teisių. Net ir tais retais atvejais, kai vaikai teigia patys nenorintys bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, VVTAĮT specialistai, atsižvelgdami į tokios vaiko pozicijos kilmę, atlieka veiksmus, reikalingus vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, o tuo pačiu ir kitų vaiko teisių, užtikrinimui.
- Atliktas kokybinis tyrimas taip pat atskleidė, kokios priemonės ir būdai, VVTAĮT specialistų nuomone, būtų efektyviausi sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą. Tyrimas parodė, kad didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas vaiko teisių, tarp jų ir vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų, pažeidimų prevencijai – veiksmingos būtų tėvų švietimo programos bei tinkamos visuomenės nuomonės formavimas. Taip pat didelę reikšmę šalinant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus turėtų psichologinė-socialinė pagalba, teikiama psichologų ir socialinių darbuotojų. Teigiama paskata būtų ir mediatoriaus ar teisinės pagalbos priemonės, tačiau, kaip parodė atliktas tyrimas, VVTAĮT specialistai palaikytų komandinio konsultavimo idėją – teigiama, kad įvairių sričių specialistai turėtų dirbti kartu komandoje tam, kad pasiektų sinergijos efektą ir užtikrintų kuo spartesnį vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimų šalinimą.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Atlikto kokybinio tyrimo duomenų analizė bei literatūros šaltinių ir teisės aktų analizės metu išryškintos įžvalgos leidžia pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas su vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimu susijusioms šalims:

Tėvams:

Kaip parodė 2019 metų pabaigoje prasidėjusi pasaulinė COVID-19 pandemija, gyvenime neretai tenka susidurti su aplinkybėmis, kurios yra naujos ir nesuprantamos, todėl tokios situacijos gali pareikalauti ir naujų elgesio modelių. Atsižvelgiant į tai, kad susidūrę su naujomis aplinkybėmis tėvai dažnai nežino, koks elgesio modelis būtų teisingas ir nepažeistų vaikų interesų, rekomenduotina tėvams visais atvejais, kai sprendžiama dėl vaiko gerovės pirmiausia konsultuotis su specialistais tam, kad būtų išvengta vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų bei kitų vaiko teisių pažeidimo.

Atliktas tyrimas parodė, kad vienas iš didžiausių iššūkių, kylančių VVTAĮT specialistams, bandantiems pašalinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu tėvų pažeidimus, yra tėvų psichologinė būsena. Niekas nenuginčys, kad skyrybos yra itin didelis sukrėtimas tiek šeimai, tiek ir kiekvienam jos nariui atskirai, todėl nieko stebėtino, jog skyrybų proceso metu kylančios neigiamos emocijos paveikia tėvų tarpusavio santykius. Kilę nesutarimai sudaro prielaidas vaiko teisių pažeidimams, o jas spręsti bandantys VVTAĮT specialistai vėlgi susiduria su tomis pačiomis negatyviomis tėvų emocijomis. Dėl to rekomenduotina skyrybas išgyvenantiems tėvams kreiptis emocinės pagalbos į psichologus ar kitus specialistus, siekiant sumažinti negatyvių emocijų įtaką vaikui bei patiems tėvams, kai sprendžiami su vaiku susiję klausimai.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistams:

Nors tai vargu ar pamatytume apibendrintuose tyrimo rezultatuose, tačiau pavieniuose informantų atsakymuose nesunkiai rastume pastabų, kad VVTAĮT specialistai savo darbe pasigenda geranoriškumo, bendradarbiavimo, pagarbos vienas kitam, empatijos. Taip pat pastebimas pasitikėjimo vienas kitu ir noro veikti komandoje stygius. Jei tokių dalykų kaip geranoriškumas, pagarba vienas kitam ir empatija išmokyti vargu ar pavyktų, tai bendradarbiavimo svarba vaiko teisių apsaugos srities specialistams turėtų būti akcentuojama nuo pirmos jų darbo dienos. Dėl to VVTAĮT specialistams rekomenduotina skirti didesnį tiek bendradarbiavimui tarpusavyje, tiek su kitų tarnybų specialistais. Taip pat tiek individualiu, tiek organizacijos lygmeniu turėtų būti užtikrinta gerosios patirties sklaida.

Paradoksalu, bet, daugiausia vaiko teisių pažeidimų padaro VVTAĮT, atstovaujanti vaikams ir ginanti jų teises bei interesus. Atsižvelgiant į tai, VVTAĮT specialistams

sprendžiant šiuos subtilius su vaikų teisėmis susijusius klausimus rekomenduotina laikytis aukščiausių profesionalumo standartų, griežtai laikantis visų teisės aktų normų bei prioritetą teikti realiai pagalbai vaikui, o ne formaliam situacijos sprendimui.

Įstatymų leidėjams:

Nuo 2020 m. sausio 1 d. sprendžiant šeimos ginčus pradėta taikyti privalomoji mediacija, kuri apima ir tarp skyrium gyvenančių vaiko tėvų kylančius ginčus dėl bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant tvarkos. Ir nors privalomoji mediacija yra teigiamas poslinkis sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, tačiau čia pasigendama kompleksinio požiūrio – nors VVTAĮT specialistai ir gali inicijuoti atvejo vadybos procesą, tačiau neretai tai nutinka, kai problema jau būna įsisenėjusi. Dėl to rekomenduotina įstatymiškai reglamentuoti, kad atvejo vadybos (ar analogiškas kompleksinės pagalbos vaikui ir šeimai teikimo) procesas būtų pradedamas visais tėvų skyrybų atvejais, siekiant užkirsti kelią galimiems vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimams.

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog VVTAĮT specialistų vertinimu, siekiant sumažinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų bei kitų vaiko teisių pažeidimų, būtina vykdyti prevencines priemones. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjams rekomenduotina pasirūpinti, kad šalia lytinio švietimo mokyklose vaikai būtų šviečiami ir apie tai, kokios teisės, pareigos ir atsakomybės įgyjamos tapus tėvais ir kaip šias teises bei pareigas galima įgyvendinti siekiant, kad būtų patenkinami vaiko interesai. Be jaunimo švietimo programų reikalingas ir visuomenės nuomonės formavimas, kuris formuotų teigiamą šeimos įvaizdį bei prabrėžtų jos svarbą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Arnašė, V. (2021). *Per skyrybas užvirusį pyktį nukreipia į vaikus – draudžia bendrauti su kitu tėvu ir jo artimaisiais: kaip išspręsti skaudžią problemą?* Prieiga internete: < https://www.delfi.lt/seima/psichologija/per-skyrybas-uzvirusi-pykti-nukreipia-i-vaikus-draudzia-bendrauti-su-kitu-tevu-ir-jo-artimaisiais-kaip-isspresti-skaudzia-problema.d?id=87748945>, Prisijungta 2022-04-18.

2. Ashwill, J. W., Droske S. C. (1997). *Nursing care of children: principles and practice.* Philadelphia: W. B. Saunders Company.

3. Babachinaitė, G. (1996). *Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Konferencijos medžiaga.* Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla.

4. Bajoriūnas, Z. (1997). *Šeimos edukologija*. Vilnius: Jošara.

5. Bekerė, I. (2020). Bendravimo su vaiku tvarka. Prieiga internete: <https://mobile.facebook.com/advokateIrmaBekere/photos/pb.268106770779087.-2207520000../617438582512569/?type=3&source=43&_rdc=1&_rdr>, Prisijungta 2022-04-28.

6. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė.* Vilnius: Poligrafija ir informatika.

7. Bikulčius, J. (1996). *Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimas.* Panevėžys: Panevėžio spaustuvė.

8. Birnbaum, R. (2009). *The Voice of the Child in Separation/Divorce Mediation and Other Alternative Dispute Resolution Processes: A Literature Review*. Prieiga internete: <http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/vcsdm-pvem/pdf/vcsdm-pvem.pdf>, Prisijungta 2021-12-10.

9. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija.* Klaipėda: S. Jokužio leidykla – spaustuvė.

10. Byron, E. (2019). *How the Definition of an American Family Has Changed. The Wall Street Journal.*. Prieiga internete < https://www.wsj.com/articles/how-the-definition-of-an-american-family-has-changed-11576418401>, Prisijungta 2021-12-10.

11. Bottoms, B. L., Kovera, M. B. (2002). *Children, Social Science, and the Law*. Prieiga internete < https://www.researchgate.net/publication/237485628_Children_Social_Science_and_the_Law >, Prisijungta 2021-12-10.

12. Butkevičienė, R. (2008). *Šeima, kurioje auga vaikas, turintis negalią.* Kaunas: Vital Litera.

13. Cossar, J., Brandon, M., Jordan, P. (2014). *„You've got to trust her and she's got to trust you“: Children's views on participation in the child protection system.* Child & Family Social Work, vol. 21, issue 1.

14. Covell, K., Howe, R. B., Blokhuis, J. C. (2018). *The challenge of children's rights for Canada*. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

15. Černeckienė, J. (2007). *Socialinė pedagogika. Studijų knyga*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras.

16. Doek, J. E. (2003). *The Protection of Children's Rights and the United Nations Convention on the Rights of the Child: Achievements and Challenges. Saint Louis University Public Law Review, vol. 22, issue No. 2, article 4.*

17. Dromantienė, L., Šalaševičiūtė, R. (2006). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje: socialinių darbuotojų vaidmuo.* Socialinis darbas, Nr. 5 (1), p. 79-88.

18. Dunbar, W. L. (2015). *Hearing a Child's Voice in Divorce: A Judge's Experience.* Prieiga internete < https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_olink/r/1501/10?clear=10&p10_accession_num=antioch1457977765>, Prisijungta 2021-12-10

19. Emery, R. E. (2013). *Cultural sociology of divorce: an encyclopedia.* SAGE publications, Inc.

20. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija (1995). *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

21. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu.* Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.

22. Gliokler, M. (2003). *Tarpusavio santykių galia.* Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos leidybos centro grupė.

23. Goldenberg, H., Goldenberg, I. (2012). *Family Therapy: An Overview*. Cengage Learning, Inc.

24. Gottman, J., Silver, N. (1999). *The Seven Principles for Making Marriage Work.* London: Weidenfeld & Nicolson Limited.

25. Gumbrevičiūtė, D. (2017). *Bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas.* Prieiga internete < http://www.invoco.lt/bendravimo-su-vaiku-tvarkos-nustatymas>, Prisijungta 2022-04-10

26. James, J. W., Friedman, R., Matthews, L. L. (2007). *Kai sielvartauja vaikai*. Vilnius: Tyto alba.

27. Jančaitytė, R. (2010). *Požiūriai į problemų sprendimą socialiniame darbe. Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai, p. 72-104*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

28. Jenkins, J. (1997). *Šių laikų dorovinės problemos.* Vilnius: Alma littera.

29. Jonynienė, Ž. (2005). *Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. Acta paedagogica Vilnensia*, Nr. 15, p. 129-142.

30. Jovaiša, L. (2003). *Hodegetika: auklėjimo mokslas*. Vilnius: Agora.

31. Jovaiša, L. (2011). *Edukologija, I tomas. Edukologijos įvadas. Edukologijos pradmenys.* Vilnius: Agora.

32. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*. (1989). Prieiga internete: < https://unicef.lt/wp-content/uploads/2017/06/JT-Vaiko-Teisi%C5%B3-Konvencija.pdf>, Prisijungta 2021-06-18.

33. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas: monografija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

34. Kabašinskaitė, D. (2002). *Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika.* Filosofija. Sociologija, Nr. 3, p. 43-49.

35. Kairienė, B. (2012). *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos.* Socialinių mokslų studijos. Nr. 4 (4), p. 1443-1455.

36. Kairienė, B.. Jekaitytė, L. (2010). *Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu*. Socialinis darbas, Nr. 9 (1), p. 99-106.

37. Kairienė, B., Žiemienė, R. (2007). *Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje.* Socialinis darbas, Nr. 6 (2), p. 43-50.

38. Kaminskienė, N. ir kt. (2019). *Mediatoriaus vadovas. Metodinis leidinys.* Vilnius: Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija.

39. Kanopienė, V. (2008). *Socialinė demografija.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

40. Karalienė, V. (2018). *Skyrybų poveikis vaiko emocinei raidai.* Prieiga internete < https://www.karpol.lt/skyrybu-poveikis-vaiko-emocinei-raidai/>, Prisijungta 2021-06-20.

41. Keinys, S. (2000). *Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

42. *Keegan v. Ireland, 16/1993/411/490.* (1994). Council of Europe: European Court of Human Rights. Prieiga internete <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6ff8.html>, Prisijungta 2021-05-03.

43. Kėrytė, Ž., Šerkšnienė, R. (2020). *Ką reikia žinoti apie mediaciją?* Kaunas: VšĮ „Šeimos santykių institutas“.

44. Kiral, B. (2019). *The Rights and Responsibilities of Parents According to the Views of Teachers.* Prieiga internete < https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1204672.pdf>, Prisijungta 2022-04-10.

45. Laz, M. (2004). *Gyvenimas po skyrybų. Praktiški patarimai, kaip pradėti gyvenimą iš naujo.* Vilnius. Dialogo kultūros institutas.

46. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Vilnius: Agora.

47. Lengvinas, D. (2007). *Vaikų teisių apsauga Lietuvoje ir Vokietijoje. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga. IV respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys.* Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

48. Liegutė, G. (2020). *Bendravimo su vaiku tvarka: ar yra ribos?* Prieiga internete < https://trinitijurex.lt/2020/05/04/bendravimo-su-vaiku-tvarka-ar-yra-ribos/>, Prisijungta 2022-04-10.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-16-706/2016 (2016). Prieiga internete: < https://eteismai.lt/byla/152438112284953/3K-3-16-706/2016>, Prisijungta 2022-04-30.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 3K-3-412-916/2020 (2020). Prieiga internete: < https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3026a301-794a-484c-8f96-59b575b46abd>, Prisijungta 2022-04-30.

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 35 (2002). Prieiga internete: < https://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26320>, Prisijungta 2022-04-30.

52. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos apžvalga* (2020), Prieiga internete: < https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj36MaeuZH3AhXlkYsKHab4DH4QFnoECBYQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.lvat.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2020%2F06%2Flvat-praktikos-apzvalga-2020-05-01-2020-05-31.docx&usg=AOvVaw0ZPVhBlRM_j2QRX4EJejEo>, Prisijungta 2022-04-10.

53. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262, AR 2022-03-30 iki 2022-05-27.

54. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. (2002). Vilnius: Justitia.

55. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 2002-04-06, Nr. 36-1340, AR 2022-01-01 iki 2022-06-30.

56. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0, AR 2019-09-01 iki 2022-05-20.

57. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“.* Prieiga internete: < https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>, Prisijungta 2022-04-10.

58. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006). *Valstybės žinios*, 2006-02-11, Nr. 17-589, AR 2022-04-01 iki 2022-06-30.

59. *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 metų veiklos ataskaita.* (2018). Prieiga internete: < http://vtaki.lt/lt/media/force_download/?url=/uploads/documents/docs/437_6fce0c34de6940e18095a8771fbaf4e4.pdf >, Prisijungta 2022-03-20.

60. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 2002-04-26, Nr. 43-1602, AR nuo 2017-01-01.

61. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807, AR 2021-03-01 iki 2022-06-30.

62. Lūžaitė-Kajėnienė, J. (2015). *Šiuolaikinė šeima: tendencijos.* Prieiga internete < https://www.bernardinai.lt/2015-05-15-jurga-luzaite-siuolaikine-seima-tendencijos/>, Prisijungta 2021-06-16.

63. Maslauskaitė, A. (2005). *Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose.* Sociologija. Mintis ir veiksmas, Nr. 1, p. 122-134.

64. Matulienė, G. (2012). *Šeimos psichologija.* Vilnius: Ciklonas.

65. Matulionis, A. V. (2008). *Sociologija.* Vilnius: Homo Liber.

66. Mayer, C. (2017). *What is a Divorce?* Prieiga internete < https://www.liveabout.com/what-is-a-divorce-1103062>, Prisijungta 2022-04-12.

67. Mikelėnas, V. (2009). *Šeimos teisė.* Vilnius: Justitia.

68. Milinis, A., Baranskaitė, A., Abramavičius, A. (2011). *Probleminiai žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos klausimo aspektai nužudymo kontekste.* Jurisprudencija, Nr. 18 (3), p. 1123-1143.

69. Miškinis, K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime.* Kaunas: Aušra.

70. Myers, D. (2000). *Psichologija.* Kaunas: Poligrafija ir informatika.

71. Määttä, K. (2011). *The Throes and Relief of Divorce.* Journal of Divorce & Remarriage, vol. 52, iss. 6, p. 415-434.

72. Narmontas, V. (2009). *Vaikų gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai tėvams gyvenant skyrium.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

73. Norvaišas, S., Sruogis, V. (2006). Sistema ir modelis. Prieiga internete <http://www.culture.lt/science/SD/sd4.htm>, Prisijungta 2022-04-24.

74. Paglia, V. (2014). *Archbishop Paglia: „The family is an unique institution on which to build a strong society“.* Prieiga internete < https://international.ucam.edu/university-news/archbishop-paglia-family-unique-institution-which-build-strong-society>, Prisijungta 2021-06-17.

75. Reid, L. (2009). *Vaikų nerimas: kaip įveikti jį be vaistų ir terapijos.* Vilnius: Baltų lankų leidyba.

76. Roberts, H. (2017). *Listening to children: And hearing them. In P. Christensen, A. James. Research with Children: Perspectives and Practices. Third edition (p. 142-159).* London: Routledge.

77. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas.* Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

78. Sagatys, G. (2006). *Vaiko teisė į šeimos ryšius.* Vilnius: Teisinės informacijos centras.

79. Sakalauskas, G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje.* Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.

80. Satir, V. (1967). *Conjoint family therapy. Revised edition.* California: science and behaviour books.

81. Skujienė G., Steponienė A. (2007). *Šeimos etika*. Vilnius: Rosma.

82. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. (1999). Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras.

83. Stark, R., Bamford, T., Mouravieff-Apostol, E., Envall, E., Jones, D. N., Willow, C. (2008). *Socialinis darbas ir vaiko teisė: Profesinio rengimo mokomoji knyga apie JT konvenciją*.

84. Šalaševičiūtė, R. (2012). *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime.* Vilnius: Spaudmeta.

85. Šaltienė, L. (2007). *Šeima kaip sistema.* Psichologija tau, Nr . 5, rugsėjis/spalis, p. 24-29.

86. Šimonis, M., Januškienė, J. (2001). *Vaikų teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Teisės problemos, Nr. 4 (34),* p. 63-84

87. Širvinskienė, G. (2010). *Šeima ir sveikata. Ar santuoka ir pilna šeima turi įtakos vaiko gerovei ir psichikos sveikatai? Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. Tomas XIV, Nr. 9.* Prieiga internete: http://www.vitaelitera.lt/ojs/index.php/ bedrosios-praktikos-gydytojas/article/viewfile/736/691, Prisijungta 2021-09-20.

88. Uzdila, J. (1993). *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Academia.

89. Vaičiūnas, M. (2021). Tėvų ginčai dėl vaikų – kurkime sprendimo sistemą ir nuoseklumą. Prieiga internete: < https://www.teise.pro/index.php/2021/03/14/m-vaiciunas-tevu-gincai-del-vaiku-kurkime-sprendimo-sistema-ir-nuosekluma/>, Prisijungta 2022-04-18.

90. Vaišvila, A. (2009). *Teisės teorija. Trečiasis leidimas.* Vilnius: Justitia.

91. Vaišvila, A., Mesonis, G. (2000). *Žmogaus teisės ir jų gintis*. Vilnius: LTA leidykla.

92. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.

93. Varanauskienė, J. (2021). *Draudimas vienam iš tėvų bendrauti su vaiku palieka žymes vaiko gyvenime.* Prieiga internete < https://www.atviraklaipeda.lt/2021/07/20/draudimas-vienam-is-tevu-bendrauti-su-vaiku-palieka-zymes-vaiko-gyvenime/>, Prisijungta 2022-04-10.

94. Varžinskienė, L., Vasilikaitė, V. (2017). *Skyrybų priežastys ir pagalba šeimai: moterų perspektyvos.* Socialinis darbas. Patirtis ir metodai, Nr. 20 (2)., p. 55-73.

95. Vitkauskas, K. (2010). *Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje.* Viešoji politika ir administravimas, Nr. 31, p. 136-146.

96. Vizgaudienė, S. (2019). *Tėvų skyrybų poveikis vaikams.* Prieiga internete < https://www.kretingosrsc.lt/images/Dokumentai/PPPS/metodine_medziaga/str/Teveliai_skiriasi_vaikai_ken%C4%8Dia.pdf>, Prisijungta 2021-06-17, Prisijungta 2021-06-20.

97. Watson, W. H. (2012). *Family Systems in Encyclopedia of Human Behavior (Second Edition).* Cambrigde: Academic Press.

98. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios,* 1995, *Nr. 156-7390*.

99. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija.* Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

100. Žukauskaitė, J., Širinskienė, A. (2007). *Konfidencialumo problema vaikams skirtose narkomanijos prevencijos programose.* Religijos mokslo žurnalas SOTER, Nr. 22 (50).

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo temos pavadinimas – Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų gyvendinimas.

Darbo tikslas – ištirti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo ypatumus vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu.

Pagrindiniai uždaviniai: 1) atskleisti šiuolaikinę šeimos, vaiko, vaiko teisių ir jų apsaugos sampratą; 2) aptarti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų reikšmę tėvų teisių ir pareigų kontekste; 3) identifikuoti tėvų sprendimo gyventi skyriumi priežastis bei pasekmes vaikui; 4) išanalizuoti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo ypatumus Lietuvoje vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu.

Tyrimo metodai. Rengiant šį baigiamąjį magistro darbą buvo pasitelkta keletas skirtingų darbo metodų: *teorinis* – mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų analizė; *empirinis* – duomenų rinkimui pritaikytas pusiau struktūruoto interviu metodas, o tyrimo metu surinktų duomenų analizei pasitelktas *turinio (content) analizės* metodas.

Tyrimo rezultatai. Atliktas tyrimas atskleidė, kad vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų yra pažeidimai daugeliu atvejų vyksta dėl konfliktiškų tėvų skyrybų, kai sunkiai pavyksta rasti kompromisą sprendžiant vaiko gyvenamosios vietos, turto dalybų ir vaiko išlaikymo klausimus. Neretai tas iš tėvų, su kuriuo nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, prisiskiria sau didesnę atsakomybę, o kita pusė yra „nušalinama“ nuo bendravimo su vaiku. Neužtikrinant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų yra pažeidžiamos ir kitos vaiko teisės, tokios kaip teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, teisė būti apsaugotam nuo smurto, teisė būti išklausytam, teisė mokytis, teisė į privatų gyvenimą ir kt.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai, siekdami įveikti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus, susiduria emocinėmis-psichologinėmis kliūtimis, kurios apima realius vaikų nuteikinėjimo atvejus, nestabilią tėvų emocinę būseną skyrybų metu bei priešiškumą įvairių tarnybų atžvilgiu. Problemų sukelia ir teisinės kliūtys, kurias sudaro su tėvų skyrybomis susiję teisiniai klausimai bei su asmens duomenų apsaugos griežtumu susiję iššūkiai. Atliktas tyrimas taip pat parodė, kad siekiant užkirsti kelią vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimams būtų tikslinga vykdyti pažeidimų prevenciją – vykdyti tėvų švietimo programas, užsiimti tinkamos visuomenės nuomonės formavimu. Tačiau pačia veiksmingiausia priemone galėtų tapti komandinis įvairių sričių specialistų darbas.

Raktiniai žodžiai: vaikas, vaiko teisės, skyrybos, gyvenimas skyrium, tėvų valdžia.

SUMMARY

Title of master‘s diploma paper – Implementation of the child‘s right to communicate with a parent in legal separation.

Objective of the diploma paper is to study the peculiarities of the implementation of the child‘s right to communicate with a parent in legal separation from the standpoint of the child rights protection specialists.

Main goals: 1) to reveal the modern concept of the family, the child, the child rights and the child rights protection; 2) to discuss the importance of the child’s right to communicate with a parent in legal separation in the context of parental rights and responsibilities; 3) to identify the reasons for the parent’ decision to legal separation and the consequences for the child; 4) to analyze the peculiarities of the implementation of the child’s right to communicate with a parent in legal separation in Lithuania from the standpoint of child rights protection specialists.

Methods. During the preparation of this master’s thesis, several different working methods were used: *theoretical* – analysis of scientific literature, documents and legal acts; *empirical* – a semi-structured interview method applied to data collection, and a *content analysis method* used to analyze the data collected during the study.

Results of the study. The study revealed that the child’s right to communicate with a parent in legal separation is frequently violated due to divorce contradictions, when parents struggle to determine the child’s place of residence or fail to divide property and child care responsibilities. Determining the child's place of residence with one of them usually means assumed greater responsibility, while the other side is “removed” from communicating with the child. Failure to ensure the child’s right to communicate with a parent in legal separation also violates the child’s other rights, such as the right to decent living conditions, the right to be protected from violence, the right to be heard, the right to education and so on.

State Child Rights Protection Specialists face various barriers while trying to overcome violations of a child’s right to communicate with a parent in legal separation. The following include children predisposal, unstable parents’ emotions during divorce and hostility to various services. There are also legal obstacles, including difficulties in divorce process and rigorous personal data protection. The research also showed that in order to prevent violations of the child’s right to communicate with a parent in legal separation, it would be smart to make preventive measures, such as parent education or public opinion formation. However, teamwork of various professionals could be the most effective tool.

Keywords: child, child rights, divorce, legal separation, parental authority.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

IŠ DALIES STRUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMYNAS

I KLAUSIMŲ BLOKAS. Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų sėkmingo įgyvendinimo prielaidos.

1. Kaip įvykusios skyrybos pakeičia tėvų teisės ir pareigos užtikrinti vaiko teisę bendrauti su abiem tėvais supratimą ir įgyvendinimą?

2. Kokiais veiksmais tėvai sukuria prielaidas sėkmingam vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui?

3. Kokiais veiksmais ar neveikimu tėvai trukdo vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui?

II KLAUSIMŲ BLOKAS. Vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo probleminės sritys.

4. Su kokiais sunkumais susiduriate stengdamasi (-is) padėti skyrybas išgyvenusiems tėvams užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą?

5. Kokiais metodais ir priemonėmis sprendžiate situacijas, kai pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų?

6. Kokie veiksniai lemia sėkmingą situacijų, kai pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų, sprendimą?

7. Kokios dar vaiko teisės būna pažeidžiamos situacijose, kai neužtikrinama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų?

8. Pas kokių kitų sričių specialistus tenka nukreipti tėvus, bandant užtikrinti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimą, ir kaip šių specialistų teikiamos paslaugos prisideda prie minėtos vaiko teisės įgyvendinimo?

9. Kuo išskirtiniai būna atvejai, kai skyrybų proceso metu nustatinėjant bendravimo su vienu iš tėvų tvarką yra išklausoma ir vaiko pozicija?

10. Kaip dažnai nustatyta bendravimo su vienu iš tėvų tvarka atitinka geriausius vaiko interesus ir kaip sprendžiamos tos situacijos, kai ši tvarka geriausių vaiko interesų neatitinka?

11. Kaip sprendžiamos situacijos, kai pats vaikas nenori bendrauti su vienu iš tėvų?

12. Dėl kokių priežasčių dažniausiai yra pažeidžiama vaiko teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu vienu iš tėvų ir kokiomis priemonėmis siūlytumėte spręsti šios teisės pažeidimus?

III KLAUSIMŲ BLOKAS. Pokyčiai, galintys padėti spręsti vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą.

13. Koks yra vaiko teisių apsaugos specialisto vaidmuo sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą?

14. Kas labiausiai galėtų prisidėti keičiant tėvų požiūrį, kai reikia spręsti klausimus dėl bendravimo su vaiku tvarkos, siekiant pirmiausia geriausiai patenkinti paties vaiko interesus?

15. Kokių kitų specialistų paslaugos labiausiai padėtų sprendžiant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimo problemą? Kokios tai būtų paslaugos?

2 PRIEDAS

TYRIMO DALYVIŲ ATSAKYMŲ KATEGORIZAVIMAS

1 lentelė. Skyrybų įtaka vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų įgyvendinimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Paveikia tėvų tarpusavio santykius	Paveikia menkai	Iš pradžių gal bendru sutarimu sutaria <...> [A]; <...> tiek tėtis, tiek mama turėtų bendrauti tolygiai, vienodai <...> [F] tai tos teisės ir pareigos, manau, turėtų išlikti tos pačios kaip ir gyvenant kartu <...> [C]; bet pareigos ir teisės išlieka tos pačios <...> [C]; jeigu jis tą suvokia, kad skyrybos ir aš turėsiu užtikrinti bendravimą, tai ten būna viskas normalu, jis jau žinojo, pasiruošęs [G].
	Sąlygas ima diktuoti vienas iš tėvų	susiformavusi praktika, kad pas tėvą, pas kurį lieka gyventi vaikas, prisiima pagrindinę atsakomybę [A]; <...> jų įgyvendinimas, aišku, skyrybų atveju pasikeičia, kadangi atsiranda tam tikrų faktorių, vienas iš tėvų gyvena atskirai. [C]; susiduriama su principais, nuoskaudomis skyrybų ir va šitoj vietoj atsiranda problemų [C]; <...> pasisavinimas būna toks, iš tikrųjų, ir nesupranta, kad abudu tėvai turi lygias teises į vaiką [E]; matosi iš praktikos tai, pasiskirsto netolygiai, tas rūpinimasis vaiku <...> [F]; jeigu žmogui skyrybos buvo staigmena, jis galvojo, kad jau vaikas gyvena su manim ir čia jau aš sprendžiu <...> [G].
Daro įtaką vaiko interesų užtikrinimui	Akcentuojami tėvų interesai	dažniausias atvejis, kad įvykusios skyrybos tėvus visiškai supriešina ir tą atsakomybę vaikais jie prisiskiria sau kiekvienas individualiai [D]; jeigu jie skiriasi konfliktiškai, tai <...> tėvai pamiršta tą dalyką, kad <...> kitas tėvas turi teisę bendrauti su vaiku <...> [B]; <...> tėvai nesugeba, nesupranta, kad jie savo asmeninius interesus turi atskirti nuo vaiko teisės su kitu tėvu palaikyti ryšį [B];
	Vaiko interesai neužtikrinami	<...> jeigu jie skiriasi konfliktiškai, <...> tėvai pamiršta <...> vaiko teisės su kitu tėvu palaikyti ryšį [B]; <...> kartais suaugusiems žmonėms trūksta perskyros šitoj vietoj [B]; <...> žmonės pamiršta apie tą vienodą tvarką, labiau žiūri savo interesų <...> [D]; tėvai labiau žiūri savo asmeninius interesus, o ne į vaiką žiūrima šituo atveju [E].
Sukelia savarankiškai neišsprendžiamus ginčus	Kreipiamasi į VVTAĮT	<...> jeigu jiems nepavyksta susitarti, kartais kreipiasi į mus, prašo mūsų pagalbos sudarytą kažkokią bendravimo tvarką <...> [A]; Aš šneku apie tuos piktybinius atvejus, kuriuos mes gaunam [E];
	Kreipiamasi į teismą	<...> jeigu jiems nepavyksta susitarti, <...> kreipiasi į teismą. [A]; Dėl to, kad pagal teismo sprendimus gyvenamoji vieta vaiko nustatoma su mama ar ne, ir išlaikymas skiriamas iš tėčio ar ne [F]; <...> teisinėmis priemonėmis mes vis tiek užtikrinsim tą bendravimą. [G].

2 lentelė. Prielaidos, lemiančios vaiko teisės užtikrinimo sėkmingumą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Juridiniai veiksniai	Skyrybos bendru sutarimu	<...> sėkminga būna tuomet, kai tėvai išsiskiria taikiai <...>. <...> tai tada ir tas vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu tėvu tampa daug geresnis ir palankesnis. [A]; jeigu neturi kažkokių nuoskaudų vienas kito atžvilgiu skyrybų metu, tuomet sakyčiau viskas vyksta sklandžiau [F]; <...> žmogus supranta, kad reikia viską daryti taikiai <...> [G].
	Sėkmingos turto dalybos	<...> vaikai tampa įrankiais pasidalinti turtą [F]; <...> prasideda pykčiai tarp tėvų, nes jie nepasidalina turtinių reikalų ir tada analogiškai šalia jau keliauja ir vaiko teisės <...> [F]; Turtiniai dalykai labai įtakoja <...> [C];
	Vaiko išlaikymo	Teismas gali nustatyti vaiko <...> išlaikymą <...> [G]; Teikti

	klausimo išsprendimas	jiems ir išlaikymą vienodą, tiek bendrauti <...> [F]; <...> jeigu jis išlaikymą teikia <...> [A];
Psichologiniai veiksniai	Psichologinis pasirengimas skyryboms	<...> tėvų sėkmingas psichologinis pasiruošimas gyvenimui skyrium [B]; <...> čia priklauso nuo pačių tėvų supratimo, kad skyrybos normalus, bet kam galintis pasitaikyti procesas ir tiesiog reikia suprasti, kad jie nebegali gyventi kartu, tai nereiškia, kad vaikas negali bendrauti su abiem tėvais [E];
	Vaiko interesų prioritetizavimas	Tas geranoriškumas ir įsiklausymas į vaiką, į vaiko poreikius, į vaiko norus, lemia sėkmingus atvejus [C]; pirmiausia tai geranoriškas bendravimas ir atviras bendravimas vaikų labui [D]; <...> tėvai dažniausiai neįsiklauso vaiko, negirdi jo ir kariauja tarpusavyje vaiką naudodami kaip ginklą [C];
	Pozityvūs asmenybės bruožai	<...> tikrai yra konfliktinių asmenybių ir šitoje vietoje jie turi tiek galimybių sukurti konfliktą [G]; <...> kitais atvejais žiūrint vos ne obsesinis dalykas, ar net yra toks nesveikas požiūris, aš tau keršysiu, aš tavęs vis tiek nepaleidžiu [B];

3 lentelė. Tėvų veiksmai, trukdantys vaiko teisės įgyvendinimui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Pasyvūs veiksmai	Kito tėvo „nušalinamas“	<...> po pabuvimo su tėčiu grįžo susierzinę, emociškai palūžę, psichologiškai pažeisti ir jau tada kyla klausimas, ar vaikui bendraujant su tėvu nėra pažeidžiamos vaiko teisės, ar tinkamai rūpinasi [F]; <...> tėvai, su kuriais gyvena vaikas, galvoja, kad jeigu tas kitas tėvas neteikia išlaikymo, tai ir bendrauti neturi teisės <...> [A]; psichologiniais dalykais veikia, kad tik trukdyti [B];
	Leidimas kitam tėvui „nusišalinti“	<...> to išėjusio, skyriumi gyvenančio tėvo nusišalinimas, neatsakingumas, pasinėrimas nežinau, galbūt į kitus santykius, kitą šeima, kai jis pats nerodo tos iniciatyvos [A]; <...> jis pats supranta, kad čia dabar kito tėvo reikalas rūpintis vaiku, nes jis su juo gyvena, o aš tapau laisvas ir nepriklausomas [D];
Aktyvūs veiksmai	Vaiko nuteikinėjimas	<...> tėvai nuteikinėja su kuriuo vaikas gyvena, nuteikinėja prieš kitą tėvą <...> [A]; <...> daro vaikui įtaką ir formuoja, kad tas išėjęs kitas tėvas yra blogas [A]; galbūt nuteikinėjimas vaikas yra, kažkoks kitos pusės neigiamas to portreto nupiešimas [B]; <...> suformuoja labai neigiamą požiūrį vaikui [B]; daugiausiai susiduriam su vaikų nuteikinėjimu <...> [C]; labai paprastai, vaikas gi puikiai suvokia, to tėvo su kuriuo gyvena nusistatymą [G].
	Fizinių kliūčių sukūrimas	<...> tas tėvas pas kurį gyvena vaikas nesudaro sąlygų vaikui susitikti su kitu tėvu, sąmoningai kliudo jam tai daryti [C]; <...> prasideda neleidimas, nenoras leisti bendrauti <...> [D]; piktybinis neleidimas. <...> „išsikalinėjimas“ iš tos bendravimo tvarkos [E]; <...> tėvas su kuriuo vaikas gyvena, nori riboti bendravimą su skyriumi gyvenančiu tėvu [F].

4 lentelė. Kliūtys, trukdančios specialistams užtikrinti vaiko teisės įgyvendinimą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichologinės-emocinės kliūtys	Vaiko nuteikinėjimas	kai atlikdamas pranešimo nagrinėjimą, vaiko situacijos vertinimą pastebi, kad vaikas yra tikrai nuteikinėjimas <...> [A]; <...> nuteikinėjimas vaiko <...> [C];
	Tėvų tarpusavio konfliktai	<...> dėl bendravimo tvarkos, nesutarimai kyla todėl, kad yra kažkokie emociniai dalykai, psichologiniai, asmeninės savybės įžeistos ir tas trukdo [A]; vienas dalykas yra tai, kad yra apskritai tų tėvų psichologinė ir emocinė būsena [B]; šitoj vietoj yra sunkiausia tėvų emocinė būklė ir dialogo nepalaikymas [B]; <...> tie tėvų principai, nesuvokimas <...> [C]; jie mato tiktai savo nuoskaudas ir norą įgelti kitam asmeniui su kuriuo išsiskyrė [D]; <...> motyvacijos stoka priimti pagalbą. Dažnai tėvai randa pasiteisinimų dėl ko negali priimti

		pagalbos [F]; pagrindinis sunkumas, kad žmogus nesuvokia tos objektyvios situacijos [G];
	Tėvų priešiškumas specialistų atžvilgiu	pagrindiniai sunkumai tada būna tėvų priešiškumas, daugiausiai, netgi būna ir iš tų tėvų, kurie patys kreipiasi [E]; tėvai tarnybas dažnai naudoja kaip bausmę vienas kitam [E]; kai gaunam pranešimą ir susisiekiam su vienu iš tėvų, tai irgi jaučiamas priešiškumas <...> [E]; <...> tėvų suvokimo stoka, kam yra skirta vaiko teisių tarnyba, kam yra reikalingos kitos institucijos gretimai, tarkim socialinių paslaugų centras, teismas [F]; <...> tėvų tas nesupratingumas kaip veikia institucijos, toks vienas iš pagrindinių sunkumų [F];
Teisinės kliūtys	Tėvų teisiniai ginčai dėl vaiko	<...> patiriu sunkumą, kai sprendžiant tą problemą, jeigu kyla konfliktas tarp tėvų dėl bendravimo tvarkos <...> [A]; kiekvienas nori, kad būtų pagal jį, kompromisų dažniausiai nebūna <...> [B]; pagrindinis dalykas, tai tėvų nenoras suprasti, kokie yra geriausi vaiko interesai [D]; <...> aiškina, kad tas tėvas yra pats baisiausias pasaulyje, kad jam apskritai negalima duoti vaiko [G];
	BDAR reikalavimų griežtumas	<...> deja, bet į duomenų apsaugą žiūrim per rimtai <...> [A]; taip pat pasireiškia ir dokumentaciniai sunkumai, duomenų apsauga, nes negali duoti skyriumi gyvenantiems tėvams susipažinti su visais dokumentais [E];

5 lentelė. Specialistų veiksmai šalinant vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų pažeidimus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Specialistų veiksmai šalinant vaiko teisės pažeidimus	Pirminė psichologinė pagalba tėvams	<...> mėginam tėvam išaiškinti tą svarbą abiejų tėvų svarbą, prigimtinę vaiko teisę turėti abu tėvus ir palaikyti bendravimą, emocinį ryšį, dalyvavimą vaiko gyvenime [A]; <...> bandau išlaukti kol žmogus išsitaško savo emocijom, po to sakau, kad aš jus išgirdau <...> [B]; <...> nuoširdus pokalbis, išklausant tiek vieną pusę tiek kitą <...> [D]; <...> su tėvais pokalbio forma viskas išaiškinama tėvų pareigos ir atsakomybės [E]; čia yra pirmiausiai pokalbis ir tų pareigų išaiškinimas [G].
	Nukreipimas pas kitų sričių specialistus	<...> pasiūlom tuo metu savivaldybėje nevyriausybinių organizacijų teikiamas konsultacijas. <...> psichologinės paramos centras, ar kitos įstaigos. Tiek psichologą, tiek gal būt gali gauti to mediatoriaus pagalbą, mediacijos procesą [A]; jeigu nėra bendravimo tvarkos, tai tada reikia kreiptis dėl bendravimo tvarkos į mediatorių ar kitur [B]; <...> sprendžiama dėl pagalbos poreikio ir aišku kreipiamasi į atitinkamus specialistus [C];
	Atvejo vadybos inicijavimas	<...> sudėtingesniais atvejais dažnai aišku inicijuojamas atvejo vadybininko paskyrimas <...> [A]; <...> būna šeimai paskiriamas atvejo vadybininkas [E];
	Vaiko situacijos vertinimas	pagrindinis mūsų įrankis yra vaiko situacijos vertinimas [D]; <...> vaiko situacijos vertinimas yra atliekamas <...> [E]; <...> pagrindinis įrankis vaiko situacijos vertinimas [F];
	Teisinio poveikio priemonės	<...> administracinės atsakomybės taikymas už tėvų valdžios nepanaudojimą [F]; <...> ir baudžiamojo kodekso vieną iš straipsnių <...> [F]; sunkesniais atvejais, mes turim taikyti administracinę atsakomybę [G].

6 lentelė. Veiksniai, lemiantys sėkmingą vaiko teisių pažeidimų pašalinimą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vaiko teisių pažeidimo pašalinimo sėkmės veiksniai	Psichologinė pagalba tėvams	<...> svarbu tėvų vidinių nuoskaudų ir emocijų, galų gale tų skyrybų traumų išgyvenimas, pačiuose savyje susitaikymas su tuo faktu, kad taip įvyko [A]; <...> teikiant jiems psichologinę pagalbą, psichoterapinę [B]; būna, kad kartais užtenka su tėvais pasikalbėti <...> [C]; mes per pokalbį, parodome tai, pasakome, kad vaikų jų gaila, nes jie savo vaikus priverčia kentėti [D]; jeigu pavyko gerai pakalbėt ir

		žmogui tikrai išaiškinom, susivokti pačiam. <...> Daug kas priklauso nuo to suvokimo perlaužimo [G];
	Teisinio poveikio priemonės	<...> vaiko teisės taiko administracinės atsakomybės taikymą tėvams <...> [A]; aišku būna atvejų, kai taikomos administracinės atsakomybės klausimas [C]; būna kartais, aišku retas atvejis, kad kažkuris iš tėvų nusileidžia, nes tiesiog tai kainuoja per daug nervų, laiko ir pinigų šitos situacijos. Advokatai, antstoliai, viskas kainuoja [E]; <...> teismas pažiūrėjo kad ji piktybiškai neleidžia <...> [G.
	Sėkmingas turtinių klausimų sprendimas	<...> trukdis būna ir po to sėkmingai išsisprendžia, tai kaip išsisprendžia tėvų turtiniai klausimai [A]; <...> Taip turtiniai klausimai, jeigu yra turtingi žmonės, tai vaikus naudoja kaip tą ginklą <...> [B];
	Kitų sričių specialistų įsitraukimas	tai tikriausiai specialistų įsitraukimas, specialistų suteikta informacija, kaip bendrauti skyrybų metu, mediacija [F]; arba būna dažnai advokatai [G];

7 lentelė. Kiti vaiko teisių pažeidimai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Kiti vaiko teisių pažeidimai	Teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas	tai turbūt vaiko emocinės aplinkos palankios nebuvimas, nes tėvų įtampa, nors jie ir gyvena skyriumi bet yra įtampa [A]; vaiko teisė šitoj vietoj turėti emocinį saugumą, tai tokia yra pagrindinė [B]; <...> sveikata, turiu omenį, psichinę sveikatą, psichoemocinę vaiko, va šitoj vietoj labiausiai kenčia <...> [C]; tai yra pažeidžiama į tinkamas gyvenimo sąlygas <...> [D];
	Teisė gyventi ir bendrauti su savo tėvais ir giminaičiais	ribojant bendrauti su vienam iš tėvų taip pat turbūt dažniausiai būna apribota galimybė bendrauti su to tėvo giminaičiais, tetom, dėdė, ar dar tolimesniais giminaičiais [A]; <...> būna atvejų kai viena pusė riboja kitos pusės bendravimą [B]; aš įvardinčiau teisę bendrauti su giminaičiais, nes jeigu draudžiama vienam iš tėvų tai dažniausiai užsidaro iš mamos ar tėčio pusės giminaičiais [C]; dažnai yra pažeidžiamas bendravimas su seneliais, tetom, kitais artimaisiais [D]; yra daug atvejų, kai nukenčia vaiko bendravimas su kitais giminaičiais [E]; tikrai yra trukdoma bendrauti su seneliais, nes tikrai trukdo tėvai bendrauti su seneliais [F]; nežino tos visos giminės kuri stovi iš tėvo pusės [G].
	Teisė turėti tėvus	<...> vaikas to nemato ir kaip šeimos modelio [A]; nu tai jis atitinkamai nebendrauja su tėvu [G].
	Teisė būti apsaugotam nuo smurto	vaiku yra manipuliuojama, žaidžiama, vaikas patiria tėvų kažkokį psichologinį nestabilumą, agresiją, pykčius, jais naudojasi [B]; <...> tėvų įtampa <...> [A];
	Teisė mokytis	<...> vaiko teisė turėti savo gyvenimą, kodėl vaikas turi pakeisti mokyklą, <...> kada tėvai gyvena skyriumi [B]; dažniausiai pažeidžiama dar vaiko teisė į mokslus <...> [D]; būna ir į mokslą, kai tėvai savo nuožiūra mokyklas parenka <...> [E];
	Teisė į privatų gyvenimą	<...> vaiko teisė turėti savo gyvenimą, kodėl vaikas <...> pakeisti draugus, pakeisti gyvenamą vietą, kada tėvai gyvena skyriumi [B];
	Teisė gyventi ir sveikai vystytis	labai dažnai pasitaiko, kad paliečiama vaiko emocinė sveikata, nes tų žmonių supratimas apie sveikatą, tai dažniau yra fizinė sveikata [D]; apie emocinę niekas sveikatą nekalba, bet taip be abejo, numeris vienas, kada yra pažeidžiama šita vaiko teisė į psichikos sveikatą [D]; tiesiog tėvų supratimas apie vaikų emocinę sveikatą būna iškreiptas [D]; kada vaikas išgyvena skyrybas, ir kada jam yra neužtikrinama teisė bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu, tai yra pažeidžiama vaiko emocinė sveikata [D]; kenčia vaikų ir emocinė sveikata <...> [E]; labiausiai pažeidžiama vaiko teisė į emocinę sveikatą [F];
	Teisė būti išklausytam	neklausoma galbūt yra vaiko nuomonės, neišklausomas vaiko balsas iš tėvų pusės [E]; <...> neišklausomas vaikas, jo nepaisoma ir labiausiai žiūrima į save [F];

8 lentelė. Kitų sričių specialistų pagalba šalinant vaiko teisių pažeidimus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichologinė-medicininė pagalba	Psichiatras	psichiatras, irgi būna reikalingas šitoj vietoj [F]; <...> galbūt netgi psichiatras <...> [D];
	Psichologas	<...> psichologas, tai padeda žmogui susivokti su esama situacija <...> [A]; <...> per atvejo vadybą, kad būtų pakoordinavimas, kažkokio psichologo [B]; taip pat daug įtakos turi psichologai <...> [C]; <...> aišku psichologas atlieka labai svarbų vaidmenį <...> [C]; aišku psichologai <...> [E]; tai paskui matau dažniausiai psichologai [G];
Teisinė pagalba	Mediatorius	mediatoriaus, kuris gal būt taip pat padeda išsiaiškinti santykius ir apsibrėžti tą tvarką [A]; jeigu yra šeimos konfliktas, tai siūloma kreiptis į šeimos mediaciją [B]; tai dažniausiai aišku mediacija <...> [C]; aišku <...> mediatoriai [E]; taip dar yra kada siūloma šeimos mediacija <...> [F];
	Teisininkai	teismų procesas, kuris padeda padalinti turtą ir apibrėžti tą tvarką [A]; <...> teikiant išvadą mūsų teisininkai visada išklauso vaiko nuomonę, kai vaikas jau gali tą nuomonę išreikšti [D]; <...> nukreipiam iš teismo išsiimti vykdomą raštą, kreiptis į antstolį ir fiksuoti tuos bendravimo tvarkos nevykdymus [E];
Kompleksinė pagalba	Socialiniai darbuotojai	taip pat daug įtakos turi <...> socialiniai darbuotojai, kurie atlieka praktiškai visų specialistų funkcijas po truputį [C]; labai dažnai užtenka ir socialinių darbuotojų konsultacijų [G];
	Atvejo vadybininkas	dažniausias yra atvejo vadybos proceso inicijavimas [A]; <...> jeigu vertinam vaiko teisių pažeidimą, ir numatom, kad yra tam tikri rizikos veiksniai, tai mes inicijuojam atvejo vadybos procesą [B]; dažniausiai yra nukreipiama atvejo vadybai <...> [G];

9 lentelė. Atvejai, kai neatsižvelgiama į vaiko nuomonę sprendžiant dėl bendravimo tvarkos

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vaiko nuomonės nepaisymo atvejai	Neprasminga, nesant tėvų konflikto	<...> jeigu tėvai sutaria dėl bendravimo tvarkos, išklausyti vaiką nėra prasmės [G]; ne visada tikrai vaiko nuomonės išklausymas padeda priimant sprendimus [E]; <...> jeigu tu atlikęs vertinimą supranti iš bendro konteksto iš vaiko nuomonės bei kitų aplinkybių ir pasisakymų, kad vaikas toj aplinkoj, pas kurį iš tėvų jaučiasi geriau, tikrai jaučiasi emociškai geriau, ir jam ten yra geriau, tai ta jo nuomonė būna priimama ir jį gana stipriai būna atsižvelgiama [A];
	Yra pernelyg jauno amžiaus	jeigu būna kažkurie vaikai, kurie geba išsakyti savo kažkokią nuomonę tai faktas tai padeda [B]; <...> visada išklauso vaiko nuomonę, kai vaikas jau gali tą nuomonę išreikšti [D]; labai tai priklauso nuo vaiko amžiaus [E]; <...> labai priklauso nuo vaiko amžiaus, tikrai galima kalbėti tik su paaugliais [G]; <...> mėginam pakalbinti tam tikram lygmenį atsižvelgiant į jo amžių [A];
	Yra šališkas vieno iš tėvų atžvilgiu	gerai jeigu tas vaikas kalba, ir kalba iš savęs [B]; <...> dažniausiai vaikai bando prisitaikyti prie vieno ar kito tėvo pusės [B]; <...> vaikai dažniausiai kalba tai kas jiems įdiegta tėvų, jie dažniausiai būna nuteikti [C]; jie dažniausiai išsako ne savo poziciją, jie kalba tą ką nori girdėti tėvai [C]; <...> manau, kad ta nuomonę vis tiek būna įtakota tėvų [D]; <...> dažnu atveju matosi, kad vaikas primokintas, sakyti vieną ar kitą [E]; <...> kol mažas vaikas, tai manau tėvai pasako ką vaikas turėtų pasakyti specialistui [E];
	Neatitinka vaiko interesų	vaiko išsakyta pozicija ar nuomonė ne visada yra geriausi vaiko interesai [A]; <...> vaikas išsako norą gyventi su tuo iš tėvų, kuris mūsų vertimo metu ar prieš tai surinkta informacija, kuris yra neatsakingas <...> tai va į tuos atvejus mes žiūrim atsargiau, ir tu matai, kad vaikas turi gyventi pas tą iš tėvų kuris yra atsakingesnis ir labiau ugdo tą vaiko moralinį pasaulį daug atsakingiau <...>[D];

10 lentelė. Situacijų, kai nustatyta bendravimo tvarka neatitinka vaiko interesų, sprendimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiškai sprendžiama tėvų	Pasyvus stebėjimas	<...> mes negalime nustatyti kitos, nes teisės aktas yra aukštesnis nei mūsų susitarimai vaiko teisių skyriuje <...> [A]; čia labai sudėtinga, nes būna tėvai tokių nesąmonių prisigalvoja, vos ne sekundžių tikslumu, tai kur tada yra vaikas [B];
	Susitariant tarpusavyje	<...> skyrium patys susitaria ir ta nustatyta tvarka vadovaujasi tik iš dalies, ir susitaria tarpusavyje, ignoruoja tą nustatytą tvarką [A]; <...> sėkmingi dalykai dažniausiai susitaria taikiai [B]; <...> turėtų būti pagarbus vienas kito atžvilgiu susitarimas ir žiūrėti sąmoningumo, vaiko norų atsižvelgti <...> [A]
	Adaptuojant pagal situaciją	<...> mano pozicija, kad turėtų būti pagarbus vienas kito atžvilgiu susitarimas ir žiūrėti sąmoningumo, vaiko norų atsižvelgti ir siekti, kad tikrai skyriumi gyvenantis tėvas kuo aktyviau dalyvautų vaiko gyvenime [A]; <...> tam tikram skirtingam amžiaus tarpsnyje turėtų būti ir kitos tvarkos [B]; tos bendravimo tvarkos turi būti racionalios, atsižvelgiant į vaiko poreikius, vaiko negalią, čia yra labai sudėtinga <...> [B]; <...> ne visada yra jos laikomasi [C]; vaikai išauga iš bendravimo tvarkų, nes paaugliui ta sudaryta bendravimo tvarka atrodo juokingai [G];
Juridiniai sprendimo būdai	Įsikišant vaiko teisių apsaugos institucijoms	<...> pirmiausiai tai turėtų fiksuoti antstoliai ir aišku vaiko teisių tarnybos, jeigu yra pažeidžiamos vaiko teisės [C]; teisininkai mūsų <...> įvertina ir buities sąlygas, tiek ir vaiką išklauso, tiek mamą, tiek tėvą <...> [D]; jeigu bendravimo tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų tai mes skatiname taikiai susitarti [G];
	Kreipiantis į teismą	kai matome, kad jau nustatyta bendravimo tvarka ir ji neatitinka geriausių vaiko interesų, tai mes rekomenduojame tėvams kreiptis ir keisti tą tvarką [D]; mes kai matome, kad ta tvarka neatitinka geriausių vaiko interesų tai rekomenduojame kreiptis į teismą ir ją keisti [E]; yra tekę susidurti su atvejais, kai teko tėvus nukreipti per naują nusistatyti bendravimo tvarką <...> [F];

11 lentelė. Specialistų veiksmai sprendžiant situacijas, kai vaikas nenori bendrauti su vienu iš tėvų

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Specialistų veiksmai vaikui atsisakant bendrauti su vienu iš tėvų	Eliminuojama neigiama tėvų įtaka	mažamečiai dažnai „nenori“, nes tokia yra kito iš tėvų pozicija [A]; <...> jeigu vaikas pas tave gyvena ir sako aš nenoriu bendrauti su tėčiu, tai šitoj vietoj, mama turi imtis aktyvių veiksmų padėti vaikui bendrauti su tėčiu [B]; <...> mes pasakom, tam tėvui su kuriuo gyvena vaikas, kad jūs turit motyvuota, skatinti vaiką su tėvu bendrauti <...> [E];
	Vaikas nukreipiamas pas specialistus	bet kuriuo atveju prievarta nieko padaryti negalime, tai lieka tik nukreipti pas specialistus [A]; <...> per prievartą vaiko neverčia, tačiau tuomet būna rekomenduojama, kad vaikas lankytų atitinkamą specialistą, kad atstatyti tą ryšį su tuo tėvu, su kuriuo jis nenori bendrauti [C]; tada sprendžiame dėl paslaugų poreikio, nes dažniausiai tai reikalinga visiems trims [D]; siūlome tokiais atvejais ir ryšio atstatymo paslaugas [E]; <...> yra tėvystės įgūdžių mokymai, paslaugos ryšio atstatymui. Dažnai nukreipiam į socialinių paslaugų centrą, ir ties tuo dirbama [F]; <...> duodam psichologo konsultacijas, aišku reikėtų ir tam tėvui pas kurį neina ir tam su kuriuo gyvena [G];
	Eliminuojami nepagrįsti tėvų skundai	bet dažnai yra poreikis vienam iš tėvų tik poreikis tik skųstis, bet nieko nedaryti [D]; <...> jau reikėtų motyvuoti vieną iš tėvų pas kurį nenori eiti, kad vaikas irgi turi savo nuomonę ir reikis atsižvelgti į vaiko norus [F];

12 lentelė. Priežastys, lemiančios vaiko teisių pažeidimus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichologiniai-emociniai iššūkiai	Tėvų konfliktiški santykiai	dažniausia priežastis skyrybinė trauma, ambicijos, neišspręsti dalykai <...> [A]; dažniausiai tai psichologiniai dalykai <...> [B]; dėl asmeninių ambicijų ir jokių kitų priežasčių nebūna <...> [G];
	Vaiko interesų nepaisymas	<...> dėl tėvų tokio principų laikymosi, savo interesų paisymo <...> [C]; tėvų tarpusavio konfliktai ir nenorėjimas paminti savo kažkokių interesų, negebėjimas, atsižvelgti į vaikų interesus [D]; asmeniniai tėvų interesai, nenoras komunikuoti tarpusavyje, nesupratimas, kad vaikui yra daroma didžiausia žala [E];
	Kerštas buvusiam sutuoktiniui	<...> kažkokio keršto per vaiką [A]; <...> norima kitą asmenį kažkaip susigrąžinti kitą asmenį per vaikus <...> [B]; <...> kai vyksta „karas“, tai niekas neatsižvelgia į vaiką [C]; vaiko naudojimas, kaip įrankis savo poreikius patenkinti. Taip pat besitęsiantys tėvų konfliktiški santykiai [F];
Materialiniai iššūkiai	Komplikuotos turto dalybos	<...> tikrai turtiniai dalykai. Kai norėdami skyrybų metu, kad jiems būtų paskirta didesnė turto dalis nori, kad vaiko gyvenamoji vieta būtų nustatyta su juo [A]; <...> turtiniai klausimai [B]; turtiniai dalykai labai įtakoja, kuo daug turto, ten daug pykčio <...> [C]; kiek teko susidurti išsisprendus turtiniams klausimams, išsisprendžia ir bendravimo klausimas [C]; <...> neišspręsti turtiniai klausimai [F];
	Nesutarimai dėl vaiko išlaikymo	<...> teismo sprendimu <...> išlaikymas skiriamas iš tėčio ar ne. [F]; <...> jeigu jis išlaikymą teikia, tikrai nemažą teikia, bet jį žeidžia, kad motina kreipiasi į teismą, kad teismas nustatytų sumą <...> [A]

13 lentelė. Specialisto vaidmenys, sprendžiant vaiko teisės įgyvendinimo problemą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Profesinėmis kompetencijos grindžiami vaidmenys	Vertintojo	<...> pagrindinis vaidmuo, <...> identifikuoti ar tai yra vaiko teisė pažeista į bendravimą su skyriumi gyvenančiu tėvu ar ji nėra [A]; pirmas momentas sakyčiau, tai va išgryninimas tas vaiko nuomonės, ko jisai nori [C]; <...> kalbam, bendraujam, sprendžiam kokių paslaugų reikia <...> [D];
	Konsultanto	aišku konsultuoti, manyčiau yra toks informacijos suteikimas, vienas pirminių dalykų [B]; pagrindinis vaidmuo tai yra konsultavimas <...> [E]; taip pat galėčiau apibūdinti kaip konsultanto [F];
	Nukreipėjo	<...> sudėtingesniais atvejais nukreipti socialinei pagalbai, teisinei [A]; inicijavimas pagalbos poreikio, atvejo vadybos [B]; <...> atsižvelgiant į tą išsakytą vaiko nuomonę tuomet rekomenduoti atitinkamą pagalbą, nukreipti [C];
	Atstovo	kitas vaidmuo, atstovaudami tą vaiko interesą identifikuoju pagalbos poreikį šeimai [B]; <...> tarpininkavimas <...> [E]; iš tikrųjų gerai, jeigu mums pavyksta biskį būt tokiais tarpininkais [G]; formalus atstovavimas aišku, mes nuolat teikiam informaciją teismui, tai yra vaiko atstovavimas teisme [G];
Empatija grindžiami vaidmenys	Patarėjo	<...> pamėginti tėvams išaiškinti jų abiejų teises ir pareigas <...> [A]; mes nesam tie mediatoriai, mes tam tikra prasme tarpininkaujam dėl tų bendravimo tvarkų, kažkokias rekomendacijos pateikiamos šitoj vietoj [B]; vaidmuo aišku yra išklausyti vaiko nuomonę yra, ir išaiškinti tėvams kokios pasekmės gali būti <...> [E];
	Psichologo	pirmiausiai tai išklausytojo, nes kai ateina tėvai tai jie pirmiausia, labai daug pasakoja, koks kitas tėvas yra negeras [F]; <...> mes kalbam, bendraujam <...> [D];

14 lentelė. Priemonės, galinčios padėti sprendžiant vaiko teisių pažeidimus.

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Aktyvi specialistų pagalba	Psichologo konsultacijos	<...> psichologo konsultacijos <...> [A]; <...> psichologai, psichoterapija, kurie specializuotųsi ties tuo klausimu [B]; tai sakyčiau kažko naujo neišrandant, gal psichologas [C]; apart psichologo,

		manau, kad kažko naujo ir nebūtų įmanoma [C]; <...> psichologų populiarinimas, nes vis dar yra stigma [D]; <...> tėvams ir vaikams būtų privaloma psichologo konsultacijos [F];
	Socialinė pagalba	ko gero socialinės pagalbos organizavimas <...> [A]; <...> teikiamos tam tikros socialinės paslaugos <...> [B];
	Mediatoriaus paslaugos	<...> mediatoriaus <...> [A]; <...> privaloma mediacija, kad sumažinti teismų krūvį <...> [B];
Prevencinės priemonės	Visuomenės nuomonės formavimas	labai svarbu turbūt taip pat stiprinti tą šeimos svarbą ir visuomenės požiūrį keisti <...> [A]; <...> visuomenės visos švietimas <...> [D];
	Švietimas	daryti prevencinius mokymus <...> [F]; švietimas tėvų, iš viso visuomenės visos švietimas <...> [D]; <...> paskaitos ar seminarų išklausymas, kaip bendrauti skyrybų metu [F]; <...> būtų labai gerai jeigu būtų informacijos skleidimas [G]; tikslinga būsimiems tėvams ugdyti teisinį išprusimą [G];

15 lentelė. Kitų specialistų įtraukimo reikalingumas sprendžiant vaiko teisės pažeidimo atvejus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichologinė-medicininė pagalba	Psichoterapeutas	aš galvoju psichoterapija <...> [B]; <...> psichoterapeuto <...> [A];
	Psichologas	aš galvoju <...> psichologai [B]; <...> psichologas <...> [C]; <...> psichologas <...> [F];
	Psichiatras	<...> galbūt netgi psichiatras <...> [D]; psichiatras irgi būna reikalingas šitoj vietoj [F];
Teisinė pagalba	Teisininkas	prie to paties mediatoriaus turėtų sėdėti ir teisininkas <...> [D]; <...> , teisininkas galbūt [F];
	Mediatorius	mediacija šitoj vietoj taip pat gali padėti <...> [B]; mediatorius <...> [C]; mediacija yra manau puikus variantas <...> [G];
Kompleksinė pagalba	Komandinis konsultavimas	mediatorius, psichologas ir socialinis darbuotojas, tai mano sakyčiau pagrindiniai specialistai, kurie gali turėti įtakos, tam vaiko teisių užtikrinimui . Ir, kad jie veiktų kartu [C]; <...> turėtų būti tokios kaip komandos, aš už komandinį konsultavimą [D]; gal pasiteisintų specialistų komandinis darbas su šeima <...> [F]; ryšio, tarp vaiko ir vieno iš tėvų, atstatymo paslaugos poreikis yra labai didelis [G];
	Socialinis darbuotojas	<...> socialinis darbuotojas [C]; <...> socialiniai darbuotojai <...> [B];